

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΑ'

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1958

ΑΡΙΘ. 190

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ

Η "ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,,

Πολλά διά την 'Επιτροπήν Παιδείας ήκουσθησαν και έγράφησαν από της ήμέρας ακόμη, καθ' ήν συνεστήθη. Πολλοί υπήρξαν οί απ' αρχής προκατειλημμένοι δι' αυτήν, άλλοι μὲν εὐμενῶς, άλλοι δὲ δυσμενῶς. Ἀνάλογα δὲ πρὸς τὸ ποιὸν τῶν προκαταλήψεων και πρὸς τὰς προϋποθέσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀφωρμῶντο οί κριταί, ἦσαν και τὰ σχόλια των. Μερικοὶ τὴν ἐθεώρησαν μέγα γεγονός διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς παιδείας και ἐπίστευσαν, ἠγωνίσθησαν δὲ να πείσουν και τοὺς ἄλλους, ὅτι τὰ πάντα θὰ ἐθεραπεύοντο και θὰ ἐβελτιώνοντο εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν, ἐφόσον τὰ πορίσματα τῆς 'Επιτροπῆς θὰ ἐτίθεντο εἰς ἄμεσον ἐφαρμογήν. Ἐξ ἀντιθέτου ἄλλοι, οί περισσότεροι, τὴν ἐπέκριναν, τὴν ἀπεδοκίμασαν, τὴν ἐθεώρησαν ἀνίκανον να σκεφθῆ σοβαρῶς ἐπὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν προβλημάτων, ἔστι δ' ὅτε, και τὴν ἐχαρᾶκτῆριζαν ὡς ἀποβλέπουσαν μόνον και μόνον εἰς τὸν κλονισμόν των ἑλληνοχριστιανικῶν ἰδανικῶν, εἰς τὴν διάβρωσιν τῆς παιδείας και εἰς τὴν ὑπουλον ὑπονόμειυσιν τοῦ ἔθνους. Ὅσαίς δὲ ἐν τῇ προόδῳ τῆς ἐργασίας τῆς διέρρεον και περιήρχοντο εἰς δημοσιωτέραν γνῶσιν πορίσματα ἢ και συζητήσεις ἀπλῶς τῆς 'Επιτροπῆς, ἐπελαμβάνοντο τῆς εὐκαιρίας και οί μὲν και οί δὲ να γράβουν πάλιν και να ὀμιλήσουν κατά τὰς ἐσχηματισμένας προκαταλήψεις των.

Αἱ προκαταλήψεις δὲ αὐταὶ δὲν ἐσχετίζοντο τόσον πρὸς τὰ θέματα, ἐπὶ των ὁποίων θὰ συνεχῆται ἡ 'Επιτροπή, ὅσον πρὸς

τὰ μέλη τὰ ὁποία τὴν ἀπετέλουν. Οἱ μὲν ἐθεωροῦσαν τὰ μέλη αὐτῆς, τοῦλάχιστον κατά τὴν μεγαλυτέραν των πλειονότητα, ὡς τὰ ἀρμοδιώτερα να δώσουν κατευθυντηρίους γραμμὰς εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Οἱ δὲ τὰ ἐθεώρουν ἐξ ἀντιθέτου ὡς ἀνίκανα και ἀναρμόδια να συλλάβουν και, πολὺ περισσότερον, να ἐπιλύσουν τὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα. Αἱ ἀντιλήψεις αὐταὶ ἦσαν προφανῶς ὑπερβολικαί, ἐν πολλοῖς δὲ και ἐξω τῆς πραγματικότητος.

"Ὅτι μὲν βέβαια ἡ «'Επιτροπή Παιδείας» ἠμποροῦσε να περιλάβῃ εἰς τὰ μέλη τῆς και ἄλλα πρόσωπα κύρους, ἀνεπιλήπτων φρονημάτων, βαθέως κάτοχα των ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων—ὅπως θὰ ἦσαν π.χ. ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συμβουλίου, ἀντιπρόσωποι των γενικῶν ἐπιθεωρητῶν μέσης και στοιχειώδους παιδείας—να ἀποκλείσῃ δὲ ἄλλα, μόλις εἶναι ἀνάγκη να εἴπωμεν. Διότι, πρέπει να ὁμολογηθῆ, ὅτι ἐνεποίησε δυσμενῆ ἐντύπωση εἰς τὸν ἐκπαιδευτικὸν κόσμον τὸ γεγονός, ὅτι οὐδεὶς ἐκ των ἐν ἐνεργείᾳ ἐκπαιδευτικῶν συμβούλων και λειτουργῶν τῆς παιδείας ἐκλήθη να μετάσχη ὡς μέλος εἰς τὴν 'Επιτροπήν. Αὐτὸ ὅμως κατ' οὐδένα τρόπον ἐπιτρέπεται να δώσῃ ἀφορμήν, ὥστε να μορφωθῆ ἢ ἀντίληψις ὅτι ἦτο κατά πάντα ἀτυχῆς ἢ σύνθεσις τῆς 'Επιτροπῆς.

Διότι, ὅπως εἶναι εἰς ὄλους γνωστὸν και ὅπως ὁμολογεῖται ἀπὸ ὄλους τοὺς καλῆς διαθέσεως ἀνθρώπους, εἰς τὴν 'Επιτροπήν μετεῖχον και προσωπικότητες κύρους, ἀδιαβλήτων φρονημάτων και ἤθους, ἐπιστῆ-

μονες περιοπῆς βαθέως πονοῦντες διὰ τὸ ἐκπαιδευτικὸν μας ζήτημα, ἄνδρες μὲ ἔθνικὴν καὶ πολιτιστικὴν δρᾶσιν ἀξιολογωτάτην, ἀναλώσαντες σημαντικὸν μέρος τῆς ζωῆς των καὶ τῶν δυνάμεων των εἰς τὴν μελέτην τῶν γενικωτέρων πρὸς τὴν παιδεῖαν συναφῶν ζητημάτων καὶ τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα μὲ σεβασμὸν ἀναφέρεται καὶ πολὺ πέραν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ συμμετοχὴ ἀκριβῶς τοιούτων ἐπιστημόνων ἀπετέλει τὸ ἐχέγγυον ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ εἰς τὰ βασικὰ τοῦλάχιστον καὶ θεμελιώδη διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὸ ἔθνος θέματα, δὲν θὰ παρεσύρετο εἰς ἀποφάσεις ἡμαρτημένας καὶ ἐπιβλαβεῖς· τὸναντίον θὰ ἀπεσαφηνίξει, θὰ κατοχύρωνε καὶ θὰ ἐπέβαλλε τὰς μεγάλας καὶ ἀκαταλύτους ἀξίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη καὶ πρέπει πάντοτε νὰ στηρίζεται ἡ ἀγωγή καὶ ἡ μόρφωσις τῆς ἐλληνικῆς νεότητος. Καὶ ἡ πεποίθησις αὐτὴ ἐπεβεβαιώθη πλήρως, ὅπως ἡμπορεῖ νὰ διαπιστώσῃ πᾶς τις ἀπὸ τὰ κυκλοφορήσαντα ἤδη «Πορίσματα τῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας».

✱

Καὶ πράγματι εἰς τὰ Πορίσματα αὐτὰ μέχρις ὑπερβολῆς σχεδὸν τονίζεται ἡ ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ θεμελιωθῇ ἡ στοιχειώδης, ἡ μέση καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ παιδεία ἐπὶ τῶν ἐλληνοχριστιανικῶν ἰδανικῶν. Οὕτω ἀμέσως εἰς τὴν τρίτην σελίδα τῶν πορισμάτων ἀναγράφεται ὅτι «ὁ ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἐμφορούμενος «ἄνθρωπισμὸς» ἔχει δημιουργήσῃ διὰ τὸ ἔθνος μας μακρὰν καὶ ἱερὰν παράδοσιν, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὸ ἀπαρασάλευτον διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων μας βᾶθρον. Κατὰ βάσιν ἀνθρωπιστικὴ ὑπῆρξε πάντοτε καὶ πρέπει νὰ παραμείνῃ ἡ ἐλληνικὴ παιδεία, μὲ τὸ νόημα ὅτι σκοπὸν θὰ ἔχῃ νὰ δώσῃ εἰς τὴν κοινῶνιαν νέους ἐλευθέρους τὸ φρόνημα, ἐμπνεομένους ἀπὸ ὑψηλὰ ἰδανικά, πιστοὺς εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Πατρίδα, ἀγαπῶντας τὸν πλησίον καὶ τιμῶντας εἰς τὸ πρόσωπον τὸ ἰδικὸν των καὶ τῶν ἄλλων τὸν «ἄνθρωπον» ὡς κορωνίδα τῆς δημιουργίας».

Ὀλίγον δὲ κατωτέρω τονίζεται ὅτι πρέπει νὰ μορφωθῇ εἰς τοὺς μαθητὰς ὑγιῆς ἔθνικὴ συνείδησις, «νὰ γίνῃ συνειδητὴ εἰς τοὺς νέους ἡ ἀρραγῆς ἐνότης τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν μακρὰν ἱστορικὴν σταδιοδρομίαν του» καὶ γενικῶς «πρέπει διὰ τῆς ἀγωγῆς νὰ γίνῃ ὁ «Ἑλληνισμὸς» μέσα εἰς τὴν συνείδησίν των ζωηρὸν βίωμα», ὥστε οἱ νέοι μας ὄχι μόνον νὰ ἀντλοῦν αὐτοπεποίθησιν καὶ αἰσιοδοξίαν ἀλλὰ καὶ νὰ μάθουν νὰ ἐξηγοῦν ὀρθῶς πολλὰ φαινόμενα τοῦ συγχρόνου ἐθνικοῦ μας βίου.

Εἰδικώτερον διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τονίζεται ὅτι «κέντρον τοῦ βάρους πρέπει νὰ εἶναι ἡ κατὰ τὴν ἐλληνικὴν καὶ χριστιανικὴν παράδοσιν ἔθνικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ» (σελ. 39). Ἡ δὲ μέση ἐκπαίδευσις σκοπὸν ἔχει «νὰ διευρύνῃ τὸν πνευματικὸν ὄριζοντα τῶν μαθητῶν, νὰ στερεώσῃ τὰς βάσεις τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἀγωγῆς των», νὰ εἰσαγάγῃ αὐτοὺς «εἰς τὰς πολιτιστικὰς ἀξίας, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησε τὸ ἐλληνικὸν καὶ χριστιανικὸν πνεῦμα», νὰ τοὺς ἀναδείξῃ «νέους ἀνθρώπους μὲ πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν αὐθιπαρξίαν καὶ πολίτας μὲ φρόνημα χριστιανικὸν καὶ ἐλληνικόν» (σελ. 43, 44).

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν τὴν θέλει ἡ «Ἐπιτροπὴ Παιδείας» εὐρέως μορφωτικὴν καὶ ἀνθρωπιστικὴν, διότι «ἡ ἐπαγγελματικὴ ἐκπαίδευσις εἶναι παιδεία. Τὰ ἐπαγγελματικὰ σχολεῖα εἶναι μορφωτικὰ σχολεῖα, ὅπως εἶναι καὶ τὰ σχολεῖα τῆς γενικῆς ἐκπαίδευσως», διὰ τῶν ὁποίων «ἐπιδιώκεται ἐκτὸς τῆς εἰδικῆς προπαρασκευῆς τῶν νέων καὶ ἡ θρησκευτικὴ, ἀνθρωπιστικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀγωγή τῶν νέων» (σελ. 59, 62). Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἐπιτροπὴ ἔχει κατανοήσῃ σαφῶς, ὅτι ἡ μετάδοσις τῆς ὑγιούς αὐτῆς ἀγωγῆς εἶναι, κατὰ τὸ μέγιστον αὐτῆς μέρος, ἔργον τῶν ἀξίων τῆς ἀποστολῆς των ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν, τονίζει ὅτι οἱ διδάσκαλοι πρέπει νὰ εἶναι «ἄριστοι τὴν μόρφωσιν, τὸ ἦθος καὶ τὸν ἐθνικὸν φρονηματισμόν».

Ἄν γινώριζομεν εἰς ἀποφάσεις ποίων

ἄλλων συμβουλιῶν, ἐπισήμων ἐπιτροπῶν, ἐγκύρων καὶ σοβαρῶν περὶ τῆς παιδείας συσκέψεων ἔχουν τονισθῆ τόσον πολὺ τὰ ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδανικά, ὅσον εἰς τὰ πορίσματα τῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας. Καὶ ἐνδέχεται μὲν νὰ ἰσχυρισθοῦν τινες ὅτι τὰ περὶ θεμελιώσεως τῆς παιδείας μας ἐπὶ τῶν ἰδεωδῶν τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ περιέχονται εἰς τὴν ὁμολογουμένως σπουδαίαν καὶ βαθυστόχαστον διάταξιν τοῦ 16ου ἄρθρου τοῦ Συντάγματος καὶ ὅτι ἄρα ἦτο αὐτονόητον βάσει αὐτοῦ νὰ γνωματεύσῃ ἡ «Ἐπιτροπὴ Παιδείας», ἀλλὰ ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι πᾶν ὅ,τι εἶναι αὐτονόητον, δυστυχῶς δὲν θεωρεῖται πάντοτε σεβαστὸν καὶ ὡς ἀσυζητητὴ ἐπιβαλλόμενον καθῆκον. Πολλὰ αὐτονόητα ἐπισημαίνονται, παραγνωρίζονται καὶ ὑποκαθίστανται ἀπὸ ἄλλα, ἔστιν ὅτε, ἄντικρυς ἀντίθετα. Θὰ ἀπετέλει δὲ παράλειψιν, θὰ ἔδιδε λαβὴν εἰς δικαίας παρεξηγήσεις καὶ θὰ ὠδοποιοῦσε μερικὸς εἰς ἐσκεμμένας ἴσως παραβάσεις, ἐὰν ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἐπέμενε καὶ δὲν ἔθετεν ἐπανελημμένως ὡς βάσεις τῆς παιδείας μας τὰ ἑλληνοχριστιανικὰ ἰδανικά.

Ἐκτὸς ὅμως τούτων, εἶναι εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῆς Ἐπιτροπῆς τὸ γεγονός ὅτι υἰοθέτησε καὶ ἐτόνισε καὶ ἐνέταξεν εἰς τὰ πορίσματα τῆς προτάσεις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας κλάδου κατὰ πάντα ὀρθὰς καὶ ἰαν ἐξυπηρετικὰς τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐν πρώτοις διακηρύσσει, καὶ οὐχὶ ἄπαξ, ὅτι «εἰς τὸ ἐκπαιδευτικὸν θέμα πρέπει νὰ δοθῇ ἀπόλυτος προτεραιότης, διότι ἐκ τῆς καλῆς καὶ ἀποδοτικῆς λειτουργίας τῶν ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων μας ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἡ προαγωγὴ τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀνόρθωσις τῆς χώρας, ἐπομένως αὐτὸ τοῦτο τὸ μέλλον τοῦ λαοῦ μας».

Τονίζει ὅτι ἄνευ καλῆς ἐκπαιδεύσεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ κοινωνικὴ εὐημερία καὶ εὐστάθεια, καὶ συνιστᾷ ἐπιμόνως, ὅπως ἡ πολιτεία ἐκδηλώσῃ ἐμπράκτως καὶ ἄνευ ἀναβολῆς τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως διὰ γενναίας προσφορᾶς ὄλων τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς ἀνόρθωσιν αὐτῆς οἰκονομικῶν με-

σῶν, καὶ ὅπως ἡ πολιτικὴ ἡγεσία συναίσθανομένη τὰς ἀπέναντι τῆς ἐκπαιδεύσεως ὑποχρεώσεις τῆς, «μὴ φεισθῆ δαπανῶν, ἀλλὰ νὰ ἐξεύρῃ τὸ ταχύτερον τοὺς ἀναγκαίους πόρους, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἡ χώρα μας ἐπαρκῆ εἰς ἀριθμὸν, ὑγιεινὰ καὶ πλήρως ἐξωπλισμένα με ἐγκαταστάσεις καὶ ὄργανα διδασκαλίας διδασκῆρια δι' ὄλους τοὺς τύπους τῶν σχολείων, καθὼς καὶ καλῶς κατηρτισμένον, εἰς ἀριθμὸν ἐπαρκές καὶ ἱκανοποιητικῶς ἀμειβόμενον διδασκικὸν προσωπικόν». Διότι «ἄνευ τῶν προϋποθέσεων τούτων οὐδὲν μέτρον βελτιώσεως τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος εἶναι δυνατόν νὰ τελεσφορήσῃ» (σελ. 20).

Ἐπὶ τούτοις προτείνει τὴν προαγωγὴν πολλῶν μονοταξίων δημοτικῶν εἰς διτάξια, διότι διὰ τῶν μονοταξίων, 500) ο ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν δημοτικῶν σχολείων, δὲν παρέχεται καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παρέχεται ἱκανοποιητικὴ μόρφωσις εἰς τὰ παιδιὰ. Ζητεῖ νὰ ἀυξηθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοδιδασκάλων ἀπὸ εἴκοσι εἰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας, διοριζομένων ἀμέσως δύομισυ τοῦλάχιστον χιλιάδων. Κατὰ φυσικὸν δὲ καὶ ἀναγκαῖον λόγον πρέπει νὰ ἐπακολουθῆ ἡ προαγωγὴ τῶν με πολλοὺς μαθητὰς δημοτικῶν σχολείων. Ἐπισημαίνει πολλὰς ἀτελείας τοῦ σήμερον ἰσχύοντος ἀναλυτικοῦ προγράμματος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ἀναγνωρίζουν καὶ διακηρύττουν, καὶ προτείνει βελτίωσιν καὶ συγχρονισμόν αὐτοῦ.

Διὰ δὲ τὴν μέσῃν ἐκπαίδευσιν υἰοθετεῖ τὴν διαίρεσιν αὐτῆς εἰς δύο κύκλους, τοῦ τριετοῦς προγυμνασίου καὶ τοῦ τοιετοῦς γυμνασίου, τὴν ἀναθεώρησιν καὶ βελτίωσιν τοῦ ἀναλυτικοῦ προγράμματος, ὥστε ἡ παρεχομένη μόρφωσις νὰ εἶναι πλήρης καὶ οὐσιαστικὴ, εἰδικώτερον δὲ «ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν κειμένων νὰ εἰσδύῃ εἰς τὸ βαθύτερον πνεῦμα τῆς κλασσικῆς παιδείας» νὰ καταβληθῇ γενικῶς πᾶσα προσπάθεια παρὰ τοῦ διδασκικοῦ καὶ διοικητικοῦ προσωπικοῦ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, «ὅπως πάσῃ θυσίᾳ ὑψωθῇ ἡ στάθμη τῶν σπουδῶν εἰς τὰ γυμνάσια, τὰ ὁποῖα ἐκπαιδεύουν τοὺς

μέλλοντας ἐπιστήμονας καὶ κοινωνικοὺς ἡγέτας» (σελ. 26).

Ἄξια πολλῆς προσοχῆς εἶναι τὰ ὅσα προτείνει διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ διάρθρωσιν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως τὴν ὁποίαν θέλει διδάσκουσαν, ἐκτὸς τῶν τεχνικῶν μαθημάτων καὶ θησκευτικά, ἑλληνικά, μαθηματικά καὶ ἀγωγὴν τοῦ πολίτου, ὑπαγομένην ὑπὸ ἐνιαίαν διοίκησιν μὲ μόνιμον γνωμοδοτικὸν συμβούλιον παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ Παιδείας. Ἐξάγει τὴν σπουδαίαν συμβολὴν τῆς ιδιωτικῆς πρωτοβουλίας εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς στοιχειώδους, μέσης καὶ ἐπαγγελματικῆς ἐκπαιδεύσεως, προτείνει τὴν ἐκ μέρους τοῦ κράτους συμπαραστάσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν δικαίαν ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῆς λειτουργίας καθόλου τῶν ιδιωτικῶν σχολείων. Εἰσσηγείται δὲ τὴν παροχὴν εἰς εὐρείαν κλίμακα ὑποτροφίων εἰς ἀπόρους μαθητὰς ὄλων τῶν σχολείων τοὺς διακρινομένους, ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐπίδοσιν εἰς τὰ μαθήματα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἦθος.

Ποῖος τάχα ἀπὸ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς θὰ εἶχεν ἀντίρρησην νὰ θεθοῦν εἰς ἄμεσον ἐφαρμογὴν αἱ καλαὶ αὐταὶ προτάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως καὶ πολλαὶ ἄλλαι ὅμοιαι; Αἱ Ὀμοσπονδίαί τῶν δύο μεγάλων κλάδων τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπανειλημμένως ἔχουν ζητήσει δι' ὑπομνημάτων καὶ διὰ διαβημάτων πρὸς τοὺς ἀρμοδίους ἔχουν τονήσει τὴν ἄμεσον ἀνάγκην ἀνοικοδομήσεως διδακτηρίων, ἰδρύσεως καὶ προαγωγῆς σχολείων, ἐξοπλισμοῦ αὐτῶν μὲ τὰ ἀπαραίτητα διδακτικὰ ὄργανα, διορισμοῦ ἐκπαιδευτικῶν εἰς πλήρωσιν τῶν πολλῶν κενῶν καὶ μισθολογικὴν ἰκανοποίησιν ὄλων τῶν ἐκπαιδευτικῶν.

***

Ἄλλὰ ἡ «Ἐπιτροπὴ Παιδείας» ὑπέπεσε καὶ εἰς μερικά λάθη, τῶν ὁποίων τὸ ἐνδεχόμενον, κατ' ἀρχὴν τοῦλάχιστον, καὶ αὐτὰ τὰ μέλη τῆς δὲν θὰ ἐπέκλειον. Εἶναι τόσα ἄλλωστε καὶ τόσον πολὺπλοκα τὰ προβλήματα τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὥστε οὔτε οἱ κατ' ἐξοχὴν εἰδικοί καὶ ὡς μόνην ἀπασχόλησίν των ἔχοντες αὐτὰ νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ τὰ συλλάβουν εἰς ὅλην αὐτῶν τὴν ἔκτασιν, νὰ τὰ τακτοποιήσουν

κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον, καὶ νὰ δώσουν εἰς ὅλα τὰς ἀναντιρρήτως ὀρθὰς λύσεις. Ἦτο ἐπόμενον καὶ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, καθηγηταὶ κατὰ τὸ πλεῖστον Πανεπιστημίου, νὰ μὴ εἶναι εἰς θέσιν νὰ εἰσδύσουν πλήρως εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ζητήματα καὶ νὰ διατυπώσουν ἐξ ὁλοκλήρου ὀρθὰς ἀπόψεις καὶ λύσεις.

Τί εἶναι δυνατόν ἐπὶ παραδείγματι νὰ γνωρίζουν περὶ προσχολικῆς ἀγωγῆς τῆς χώρας μας, καθηγηταὶ τῶν ἀνωτάτων Ἰδρυμάτων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν εἰδικῶς ἐγκύψει εἰς τὴν ψυχολογίαν τοῦ νηπίου καὶ τοῦ προσχολικοῦ παιδίου καὶ δὲν ἔχουν ἐκ πείρας γνωρίσει τὸ νηπιαγωγεῖον, τὴν ἄκρως ἰδιότυπον αὐτὴν κοινωνίαν τῶν δέκα, τῶν εἴκοσι καὶ τῶν σαράντα νηπίων; Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὅσα γράφουν περὶ τῆς θεμελιώδους πράγματι σημασίας τοῦ νηπιαγωγεῖου, τῶν ὄρων καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς λειτουργίας του, εἶναι ἱστορικά καὶ μᾶλλον ἐπιφανειακά. Προτείνουν ἐπὶ παραδείγματι τὴν ἰδρυσιν δύο χιλιάδων νηπιαγωγείων, ἀγροτικοῦ μάλιστα τύπου, τῶν ὁποίων τὴν εὐθύνην καὶ τὴν δαπάνην τῆς ἰδρύσεως πρέπει νὰ ἐπιμισθῇ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἡ ιδιωτικὴ πρωτοβουλία, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ προτείνον μὲν αὐτοὶ τὴν ἰδρυσιν καὶ συντήρησιν τῶν ἀναγκαιούτων νηπιαγωγείων, νὰ ἀφῆσουν δὲ τὴν πρωτοβουλίαν καὶ εὐθύνην τῆς συνολικῆς ἡ τμηματικῆς ἰδρύσεως εἰς αὐτὸ τοῦτο κράτος. Βασικὸν λάθος ἀποτελεῖ ὁ διαχωρισμὸς τῶν νηπιαγωγῶν εἰς μικροτέρας καὶ μεγαλυτέρας μορφώσεως. Διὰ τὰ ἀγροτικά νηπιαγωγεῖα ἀποφαίνονται ὅτι «ἐνδείκνυται νὰ προσλαμβάνονται κορίτσια προερχόμενα ἀπὸ τὴν ὑπαιθρον μὲ προπαιδεῖαν δύο τοῦλάχιστον γυμνασιακῶν τάξεων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκπαιδευθοῦν εἰς εἰδικὰ κέντρα νηπιαγωγικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπὶ δύο ἔτη». Αἱ ἀποδοχαὶ αὐτῶν πρέπει νὰ εἶναι αἰσθητῶς κατώτεραι τῶν δημοδιδασκάλων. Διὰ τὰ νηπιαγωγεῖα ὅμως τοῦ ἀστικοῦ τύπου προτείνει ἡ Ἐπιτροπὴ τὴν εὐρύτεραν, τὴν πλήρη μόρφωσιν καὶ ἐπαγγελματικὴν κατάρτισιν τῶν νηπιαγωγῶν εἰς εἰδικὰ διδασκαλεῖα «κατὰ τὸν τύπον τῶν παιδαγωγ-

γικῶν Ἀκαδημιῶν» λειτουργοῦντα, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ φοιτοῦν ἐπὶ δύο ἔτη ὑποψήφιοι νηπιαγωγοί, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔχουν ἀπολυτήριον γυμνασίου. Αὐτὴ ἡ διάκρισις εἶναι ἄστοχος, διότι καὶ τὰ προσχολικά παιδιὰ τῆς ὑπαίθρου ἔχουν ἀνάγκη, ὅπως καὶ τὰ τῶν ἀστικῶν κέντρων, ἀν μὴ καὶ περισσότερον, συστηματικῆς παρακολούθησως καὶ ἀγωγῆς, ὅπως καὶ τὰ εἰς τὸ δημοτικὸν φοιτῶντα παιδιὰ τῆς ὑπαίθρου ἔχουν ἀνάγκη διδασκάλου μορφωμένου, ὅσον καὶ τοῦ τῶν κέντρων.

Σφάλμα ἐπίσης ἀποτελεῖ ἡ πρότασις τῆς Ἐπιτροπῆς εἰς πενιχρὰν καὶ ὑποτυπώδη διδασκαλίαν τῆς καθαρευούσης ἐν τῇ πέμπτῃ καὶ ἕκτῃ μόνον τάξει τοῦ δημοτικοῦ. Εἰς τὴν πραγματικότητά καταργεῖ ἡ Ἐπιτροπὴ τὴν διδασκαλίαν τῆς καθαρευούσης, διότι ὁ διὰ τῆς προτάσεως τῆς καθιερούμενος τρόπος καὶ διατιθέμενος χρόνος εἶναι ἀπρόσφορος καὶ ἀνεπαρκής. Οὕτω διὰ νὰ ἐθίσουν τὰ παιδιὰ εἰς τὴν καθαρεύουσαν πρέπει — γράφει — νὰ παρέχονται εἰς αὐτὰ «κείμενα εἰς τὴν ἀπλήν καθαρεύουσα, ὄχι λογοτεχνικά, ἀλλὰ εἰλημμένα ἐκ τοῦ ἡμερησίου τύπου, τῆς ἐκκλησιαστικῆς λατρείας, τῆς ἐκλαϊκευτικῆς ἐπιστήμης, τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς κρατικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς!» Ἀλλὰ καὶ οἱ στοιχειωδῶς γνωρίζοντες τὴν ψυχολογίαν τοῦ παιδιοῦ εἶναι εἰς θέσιν ἀκόπως ν' ἀντιληφθῶν ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι ἀκριβῶς ὅ,τι χρειάζεται ὄχι διὰ νὰ μάθῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀντιπαθήσῃ τὸ παιδί τὴν καθαρεύουσαν γλῶσσαν, ἐπειδὴ αὐτὰ, ὄχι μόνον δὲν τοῦ προζαλοῦν τὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ τοῦ εἶναι ἐξ ἀντιθέτου ἀνούσια καὶ ἀντιπαθητικά.

Ἐπὶ πλέον ἡ Ἐπιτροπὴ ἀρνεῖται τὴν συστηματικὴν διδασκαλίαν τῆς στοιχειώδους γραμματικῆς τῆς καθαρευούσης καὶ προτείνει «τὴν ἐκ περιστάσεως καὶ κατὰ τρόπον ἐμπειρικῶν παροχῆν γραμματικῶν τινῶν καὶ συντακτικῶν ἐξηγήσεων καὶ διευκρινήσεων». Καὶ ταῦτα, καθ' ὃν χρόνον διακηρύσσει ὅτι «ἡ καθαρεύουσα καὶ ἡ δημοτικὴ εἶναι ἰσότιμοι κλάδοι τοῦ αὐτοῦ ἔθνικοῦ κορμοῦ» - εἶναι;- καὶ ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ δημοτικοῦ πρέπει νὰ ἐξοικειωθῶν «μὲ τὴν

ἐπίσημον γλῶσσαν τοῦ κράτους καὶ ἀποκτήσουν μετ' αὐτῆς ἐπαφήν, ἡ ὁποία θὰ καταστήσῃ αὐτοὺς ἰκανοὺς νὰ ἐννοοῦν κατὰ τινα τρόπον εἰς τὴν πρακτικὴν ζωὴν καὶ τὸν καθόλου κοινωνικὸν βίον τῶν τὰς ἐφημερίδας, προσευχάς, ἐγκυκλίους, διαφημίσεις, δικόγραφα, κλπ.»

Ἡ τελευταία αὕτη ὑπὲρ τῆς καθαρευούσης ἄποψις καὶ αἰτιολογία τῆς Ἐπιτροπῆς εἶναι ἀναντιρρήτως ὀρθοτάτη. Καὶ γεννάται λίαν εὐλογος ἡ ἀπορία πῶς παρ' ὅλον τοῦτο ἡ Ἐπιτροπὴ ἐθέσπισε τὰ ἀντίθετα ἢ σχεδὸν τὰ ἀντίθετα. Διότι οὐδεμίαν ἐπαφήν καὶ γνώσιν τῆς καθαρευούσης θὰ ἐπιτύχουν οἱ μαθηταί, ἐὰν μὲ τὸν ἀντιπαιδαγωγικὸν καὶ λίαν ἑλλειπῆ αὐτὸν τρόπον τὴν διδασχθῶν καὶ μάλιστα εἰς τὴν πέμπτην μόνον καὶ ἕκτην τάξιν.

Ὅρθως ἡ Ἐπιτροπὴ, προκειμένου περὶ τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, ἐπρότεινε τὴν κατάργησιν τοῦ ἀνιαροῦ καὶ ἀχρήστου μαθήματος τῆς θρησκευτικῆς, ἐσφαλμένως ὅμως ἐπέμενε εἰς τὸν διετὴ κύκλον τῶν μαθημάτων. Διότι εἶναι τόσον εὐφραία σήμερον ἢ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη, τόσον δὲ μέγα καὶ θεμελιώδους σημασίας τὸ ἔργον τοῦ λειτουργοῦ τῆς στοιχειώδους παιδείας, ὅστε θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιμενετο ἢ μὲν ὅπως ἐν τῇ παιδαγωγικῇ Ἀκαδημίᾳ νὰ ἐπεκτείνεται εἰς τρία τοῦλάχιστον ἔτη καὶ νὰ θεωρῆται ἰσότιμος πρὸς τὴν τοῦ Πανεπιστημίου. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐπιμόρφωσιν τῶν διδασκάλων «ἐπὶ βραχὺ χρονικὸν διάστημα» διὰ τῶν «Παιδαγωγικῶν Ἰνστιτούτων» ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἀπὸ ἐτῶν ἤδη ἡ ἐπιμόρφωσις αὕτη παρέχεται ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐπὶ δύο συνεχῆ ἔτη. Βεβαίως τὸ ποιὸν τῆς παρεχομένης ἐπιμορφώσεως θὰ πρέπη νὰ ἐλεγχθῇ καὶ νὰ περιορισθῇ εἰς καθαρῶς παιδαγωγικά θέματα θεωρητικοῦ κυρίως περιεχομένου, ἀλλὰ καὶ πρακτικοῦ κατὰ δευτέρον λόγον. Τοιαύτη διετὴς μετεκπαίδευσις θὰ ἔπρεπε νὰ παρέχεται καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Θεσσαλονίκης, ὥστε νὰ διπλασιασθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν καθ' ἕκαστον ἔτος προσλαμβανομένων διδασκάλων.

Ὡς πρὸς τὴν μέσην ἐκπαίδευσιν φρονοῦμεν ὅτι ἀποτελεῖ σφάλμα ὁ περιορι-

σμός τῶν ἀνθρωπιστικῶν γυμνασίων εἰς διακόσια πενήντα, εἰς τὰ ὁποῖα σημειωτέον, συμπεριλαμβάνονται εἴκοσι γυμνάσια μὲ ἐνισχυμένα μαθηματικά, εἴκοσι λύκεια γενικῆς μορφώσεως μὲ ἐνισχυμένην τὴν διδασκαλίαν τῶν ξένων γλωσσῶν καὶ δέκα γυμνάσια καὶ λύκεια ἐσπερινῆς λειτουργίας. Ἀνελεύθερον μέτρον ἀποτελεῖ ἢ κατ' ἀνώτατον ὄριον πρόσληψις πενήντα μόνον ἐτησίως μαθητῶν καὶ ματαιοῦται οὕτω ἐμμέσως ἢ διακρήρυξις τῆς Ἐπιτροπῆς, καθ' ἣν «δὲν ἐπιτρέπεται τὸ ἀγαθὸν τῆς παιδείας νὰ εἶναι προνόμιον μόνον τῶν ὀλίγων, τῶν ἐχόντων τὰ οικονομικὰ μέσα διὰ σπουδᾶς μακρᾶς διαρκείας». Ἐκ τῶν ὑποψηφίων οἱ πτωχοὶ μαθηταί, οἱ ὅποιοι θὰ ἀποτύχουν εἰς τὰς εἰσιτηρίους ἐξετάσεις θὰ ἀποκλεισθοῦν αὐτοὶ μόνον ὀριστικῶς τοῦ γυμνασίου, ἐνῶ οἱ εὐπορώτεροι μαθηταί, καθ' ὃ δυνάμενοι νὰ πληρώσουν, θὰ προσφύγουν εἰς τὰ ἰδιωτικὰ γυμνάσια. Ἡ Ἐπιτροπὴ διὰ τοῦ περιορισμοῦ αὐτοῦ ἠθέλησε κατὰ τρόπον ἀναγκαστὸν νὰ περιορίσῃ εἰς δέκα χιλιάδας, ὅπως γράφη, τοὺς ἀποφοιτῶντας ἐτησίως ἀπὸ τὰ γυμνάσια. Ὁ περιορισμὸς ὅμως αὐτὸς θὰ ἐγίνετο κατὰ τρόπον φυσιολογικὸν καὶ ἐλεύθερον, ἐὰν εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας, ἀποφοίτους τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ μάλιστα τοῦ προγυμνασίου, παρείχοντο δυνατότητες σπουδῆς εἰς ἄλλους κλάδους μορφώσεως.

Ὡς πρὸς τὴν ἐπιμόρφωσιν τῶν λειτουργῶν μέσης ἐκπαίδευσέως ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν ὅτι λειτουργεῖ ἀπὸ μακροῦ μὲ καλὰ ἀποτελέσματα εἰδικὸν Διδασκαλεῖον, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἀνάγκη ἰδρύσεως Παιδαγωγικῶν Ἰνστιτούτων. Τὸ Διδασκαλεῖον πιθανὸν νὰ ἔχῃ ἀνάγκη μεγαλύτερας ὁργανώσεως καὶ συγχρονισμοῦ, ὄχι ὅμως καὶ ἀντικαταστάσεώς του. Ὡς πρὸς τὰ προτεινόμενα διὰ τὸ πρόγραμμα μαθήματα, τόσον εἰς τὴν στοιχειώδη ὅσον καὶ εἰς τὴν μέσην ἐκπαίδευσιν, θὰ εἶχε πάλιν νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ὅτι δὲν ἐσημείωσε καὶ μεγάλην ἐπιτυχίαν ἡ Ἐπιτροπὴ Παιδείας.

Ἀτυχῆς ἐπίσης εἶναι ἡ πρότασις τῆς ὁπως «διὰ τὴν ἀποδοτικώτεραν ἐκτέλεσιν τῆς σχολικῆς ἐργασίας μὲ τὸν ἐπιστημονικῶς

ὀρθότερον τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τῆς χωρισθῆ ἢ διοικήσεως τῆς ἐκπαίδευσέως ἀπὸ τὴν ὀδηγητικὴν καὶ ὀρισθῶν διὰ τὸ καθὲν τῶν λειτουργημάτων τούτων εἰδικὰ ὄργανα», ὥστε νὰ ἔχωμεν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκπαιδευτικὴν περιφέρειαν ἄλλον διοικητικὸν ἐπιθεωρητὴν καὶ ἄλλον ἐπιστημονικόν. Ἡ διαρχία αὕτη δύναται μᾶλλον νὰ βλάψῃ. Ἀληθὲς βεβαίως εἶναι ὅτι «οἱ ἐπιθεωρηταὶ καὶ οἱ γενικοὶ ἐπιθεωρηταὶ τῆς ἐκπαίδευσέως» εἶναι βεβαρημένοι μὲ πλῆθος διοικητικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν καθηκόντων. Ἡ θεραπεία ὅμως δὲν θὰ ἐπιτευχθῆ διὰ τοῦ διχασμοῦ τῆς ὑπηρεσίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ὀρίων ἐκάστης ἐκπαιδευτικῆς περιφέρειας καὶ τῆς ἰδρύσεως καὶ νέων ἐκπαιδευτικῶν ἐπιθεωρήσεων.

Δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀτυχῆς καὶ ἡ ἄλλη πρότασις τῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας, ὅπως περιορισθοῦν αἱ διακοπαὶ τῶν Χριστουγέννων καὶ τοῦ Πάσχα εἰς ἑπτὰ ἡμέρας δι' ἐκάστην τῶν δύο ἑορτῶν, αἱ δὲ τοῦ θέρους εἰς τεσσαράκοντα μόνον ἡμέρας, ἀπὸ τῆς 10ης Ἰουλίου μέχρι τῆς 20ῆς Αὐγούστου. Ἄλλὰ αἱ ἰσχύουσαι διακοπαὶ εἶναι ἀπαραίτητοι, διὰ νὰ ἀναπαυθοῦν καὶ ἀναλάβουν οἱ ἐκπαιδευτικοὶ ἀπὸ τοὺς λίαν βαρεῖς κόπους τῆς σχολικῆς τῶν ἐργασίας. Ἄλλωστε τὸ Πανεπιστήμιον - ἡ δὲ Ἐπιτροπὴ ἀπετελέσθη κατὰ τὴν πλειονότητα αὐτῆς ἀπὸ καθηγητᾶς Πανεπιστημίου - κάμνει ὑπερδιπλασίας διακοπὰς ἀπὸ ὅσας ἡ στοιχειώδης καὶ μέση ἐκπαίδευσις.

**

Αὐτὰ εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας λάθη τῆς «Ἐπιτροπῆς Παιδείας» εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ζητήματα. Ἐὰν ἡ ἰδία Ἐπιτροπὴ ἀνεθεώρῃ σήμερον τὸ ἔργον τῆς, εἴμεθα βέβαιοι ὅτι πολλὰ θὰ ἐπανόρθωνε. Ἄς ἐλιπίσωμεν ὅτι ἡ «Διακομματικὴ Ἐπιτροπὴ» καταλλήλως διαφωτισμένη θὰ ἀποδεχθῆ μὲν καὶ θὰ τὸν ὅσα ὀρθὰ προέτεινεν ἡ «Ἐπιτροπὴ Παιδείας», θὰ ἐπανορθώσῃ δὲ ἡ καὶ θὰ ἀπορρίψῃ ὅσα λανθασμένα διετύπωσεν. Ἡ ἐκπαίδευσις τῆς ἑλληνικῆς νεότητος εἶναι θέμα μεγίστης σπουδαιότητος διὰ τὸ ἔθνος μας καὶ θὰ πρέπει μετὰ μεγάλης προσοχῆς

και ιεροῦ, θὰ ἐλέγομεν, δέους νὰ μελετᾶται
καὶ νὰ ρυθμίζεται ἀπὸ ἀνθρώπους ὄχι μό-
νον ειδικούς, ἀλλὰ καὶ διαποτισμένους βα-
θύτατα ἀπὸ τὰς τιμίας παραδόσεις τοῦ ἔθ-
νους μας, ὥστε τὸ ἔργον των καὶ νὰ ἀνταπο-

κρίνεται πλήρως εἰς τὰς εὐγενεῖς ἐφέσεις
καὶ ἀξιώσεις τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς καὶ νὰ
συνεργῆ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὸν ἑλληνο-
χριστιανικὸν φρονηματισμὸν τῆς νεότητος.

I. Θ. ΚΟΛΙΤΣΑΡΑΣ

Π Ε Π Ρ Α Γ Μ Ε Ν Α

Σκέψου, πῶς πέρασες τὴ χθεσινὴ σου μέρα,
τὴν ἄφησες καὶ χάθηκε ἢ τὴν ἐγέμισες, μὲ τί ;
Μπορεῖς τάχα νὰ πεῖς, ἐδῶ σὲ μένα, τὰ χθεσινὰ σου πεπραγμένα ;
Σκέψου πολὺ :
Μπορεῖς νὰ πεῖς, χωρὶς νὰ φοβηθεῖς ἢ νὰ ντραπεῖς,
τί ἔκανες χθὲς ὅλη μέρα ;
Μὴ ἀπερίσκεπτα τὲς ὥρες σου τὲς σκόρπιες
σὰν τὰ ξερόφυλλα σὲ χινοπῶρον ἀγέρα ;

Μὲ θλίψεις, τύψεις, φόβους, μεταμέλειες,
τὰ πένθη αὐτὰ τῆς ἁμαρτίας, μὴ κ' ἦταν φορτωμένες ;
Κι' ἔτσι περῶσαν σκοτεινές, θλιμμένες,
βαρειές—σὰν σὲ ὑγρὸς δενδροστοιχίης νεκροφόρες—
οἱ ὥρες σου
ποῦ ἦταν δὰ στὸ χέρι σου νὰ ἔταν χαρούμενες καὶ καρποφόρες,
ὥρες
εὐλογημένες.

Σκέψου . . .

— Δὲν εἶναι ἐδῶ σ' ἀνθόκηπους ἄσκοπη περιπλάνηση.
Δὲν εἶναι ἐδῶ περίπατος σ' εὐρύχωρη ὁδὸ . . .
Σκέψου ξανὰ πρὶν ἀπαντήσεις.
Τὰ πεπραγμένα σου τῆς χθὲς μπορεῖς νὰ ὁμολογήσεις ;
Νὰ πεῖς μὲ λεπτομέρειες, δίχως καθόλου νὰ ντραπεῖς,
«ἰδοὺ ἢ μέρα μου ἢ χθὲς...»
Μπορεῖς ἔτσι νὰ πεῖς ;

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΣ (1716 - 1806)

ΠΟΛΥΜΟΡΦΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ

B'

Ο Ευγένιος Βούλγαρις είναι «μία ζωή κι' ένα έργο. Θέλω να πώ μια πλουσιώτατη σε δράσι ζωή κι' ένα έργο πλατύ και βαθύ». Την πρώτη την παρακολούθησαμε στο περασμένο φύλλο των «Ακτίνων». Δεν μᾶς μένει παρά να ρίξουμε ένα γοργό βλέμμα και στο πολύπλευρο έργο του.

Μὰ πριν σταθούμε στις χαρακτηριστικές πλευρές της προσωπικότητας του σοφού Κερκυραίου, πρέπει, πάλι, να τονίσουμε ότι ο Βούλγαρις ήταν ένας από τους πιο σπουδασμένους και τους πιο μορφωμένους ανθρώπους της εποχής του. Βαθύς θεολόγος, γνώστης της Αγίας Γραφής και των μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας μας, παρουσιαζόταν παντού. Η επιμελημένη θεολογική του κατάρτισις, ή στενή του έπαφή με τα πατερικά κείμενα, φανερώνεται μέσα από τα καθαρώς θεολογικά του έργα και από τους λόγους του.

Συγχρόνως, όμως, συμπλήρωσε τη θεολογική του κατάρτισι με φιλοσοφική μόρφωσι. Γνώρισε βαθειά τα φιλοσοφικά συστήματα της εποχής του. Οι λόγοι του και τα επιστημονικά του έργα είναι έμπροτιςμένα με τη φιλοσοφική του διάθεσι.

Στόν ΙΗ' αιώνα ή φιλοσοφία ήταν άδελφή με τα φυσικομαθηματικά. Γι' αυτό και ο Βούλγαρις, μυαλό δυνατό και δημιουργικό, πορεύθηκε αδελφώνοντάς τις μέσα του. Σπούδασε μαθηματικά, αστρονομία, φυσική, κλάδους που σ' όλη του τη ζωή τους καλλιέργησε συστηματικά και επιμελημένα.

Σ' όλη τούτη τη βαθειά του κατάρτισι τον βοήθησε και ή εξαιρετική του γλωσσομάθεια. Τα αρχαία ελληνικά ήταν, φυ-

σικά, ή μητρική του περίπου γλώσσα. Και τα λατινικά τα ήξερε πολύ καλά. Και τα εβραϊκά τόσο, ώστε να μπορή να έπικοινωνή με την Αγ. Γραφή στο πρωτότυπο. Κι' επί πλέον τα ιταλικά, τα γαλλικά, τα γερμανικά, τα τουρκικά, τα αραβικά και τα ρωσικά. Η ζωντανή του πολυμαθία ήταν αξιοθαύμαστη για την εποχή του και φανερώθηκε σ' όλες τις εκδηλώσεις της πολύμορφης προσωπικότητός του. Τούτο τονίζουν όλοι, και είναι πολλοί, που μελέτησαν και μελετούν τον μεγάλο αυτόν λόγο του ΙΗ' αιώνος. Ίσως, όμως, για καθαρά τεχνικούς λόγους, θά μπορούσε να ισχυρισθή ή μελετητής του πως σε τρεις κυρίως τομείς εκδηλώθηκε ή πλούσιος ψυχικός του κόσμος. Στη διδασκαλία, στο κήρυγμα και στο γράψιμο.

Στην έδρα ή Ευγένιος παρουσίαζε όλα τα χαρακτηριστικά «του κλεινού διδασκάλου». Ευφράδεια, αναλυτικότητας, επαγωγικότητας, ήταν τα γνωρίσματά του, αξιοποιημένα από την αγάπη του στην παιδεία. Οι ιστορικοί αναφέρουν ότι όταν δίδασκε στα Ίωάννινα και στον Άθω συχνά ξεχνούσε φαί και ανάπαυσι. Τό μεσημέρι κάτι πολύ πρόχειρο έπαιρνε στην τάξι και έγερνε στην έδρα τό σοφό του κεφάλι για ολιγόλεπτο ύπνο.

Είκοσι πέντε χρόνια δίδαξε τα σκληρόπουλα ή φλογερός δραματιστής και πολυμαθέστατος έπτανήσιος λόγιος. Χιλιάδες Έλληνόπουλα έμαθαν γράμματα από τον άκούραστο σοφό. Δεκάδες μαθηταί του άνεδείχθησαν δάσκαλοι, λόγιοι, έμπνευσμένοι καθοδηγηταί του Γένους.

«Ο Ευγένιος, κατά τον Μ. Γεδεών, υπήρξεν ή επιφανέστερος των λογίων του

Γένους διδάξας καρποφόρος και ἀναδείξας ἀκαμάτους σκαπανέων τοῦ πολιτισμοῦ ἀριθμὸν, ὅσον ἕτερος οὐδείς». Καὶ οἱ Ζωσιμάδες βεβαιώνουν στὸν πρόλογο τῆς «Φιλοθέου Ἀδολεσχίας», ὅτι «ὄλοι αἱ φιλόκαλοι ψυχαὶ κηρύττουσι τρανῶς. . . ὅτι βλέπει τις τώρα εἰς κάθε κωμόπολιν σχολεῖα καταγινόμενα θεαρέστως εἰς καλλιέργειαν τῆς νεολαίας, τῶν ὁποίων προΐστανται ἄνδρες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ΕΠΙΕΝΙΟΥΤῆ πηγῶν τὰ ὑγιέστερα τοῦ λόγου νάματα ἀρυσάμενοι, ἢ πρὸς τὸ αὐτοῦ παραδείγμα μορφωθέντες».

Νὰ ὁ σύντομος, μὰ τόσο πλούσιος ἀπολογισμὸς τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ ἔργου τοῦ Βούλγαρι. Ποιὸς ἀπὸ τοὺς νέους μας, πὺ ἐχὸν ἀνεβῆ ἢ ἐτοιμάζονται νὰ ἀνεβῶν στὴν ἔδρα δὲν ποθεῖ ἓνα τέτοιο καρποφόρο πέρασμα ἀπὸ τῆ ζωῆ;

Ὁ Βούλγαρις ὅμως δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ μεγάλος δάσκαλος τῶν παιδιῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὑπῆρξε καὶ ὁ σοφὸς ὁδηγὸς τοῦ λαοῦ. Καὶ ὅταν ἐσπούδαζε στὴν Ἰταλία δίδασκε ἀπὸ τὸν ἄμβωνα τοὺς ξενητεμένους, ἀλλὰ καὶ ὅταν γύριζε τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅσο ἔζησε στὴ Ρωσία, δὲν παρέλειπε νὰ παρηγορῆ, νὰ νουθετῆ καὶ νὰ τονώσῃ τὸν ὑπόδουλο λαὸ μὲ τὰ φλογερά του κηρύγματα. Εὐφράδεια, πολυμάθεια καὶ πίστι θερμῆ συνεκέντρωσε ὁ ταπεινὸς κήρυξ. «Σὲ ἀπλὴ καθαρεύουσα γοήτεψε μὲ τὴν ρητορικὴ του δύναμι, τὴν ὑψηλὴ καὶ πυκνὴ σκέψι, τὸ μυστικὸ οἶστρο, τὸν λυρικὸ κάποτε τόνο του, ἀλλὰ, πρὸ πάντων μὲ τὸ σφιχτό του δέσιμο», παρατηρεῖ ὁ Τατάκης. «Ὅταν ἐρητόρευεν, ἔγραφε ὁ Αἰνιάν, ἤκουες τὸν Δημοσθένη ἐξηγοῦντα τὴν ὑπερφυῆ καὶ οὐρανίαν ἠθικὴν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου». «Ὅλα αὐτὰ δημιουργοῦσαν ἓνα συναγεμῶ γύρω ἀπὸ τὸν σοφὸ ἱεροκήρυκα. Κοσμοπλήμυτρα παρουσιαζόταν ὅπου μιλοῦσε. Συρροή, ὄχι μόνον ὀρθοδόξων, ἀλλὰ καὶ καθολικῶν καὶ Λουθηρανῶν, σημειωνόταν στοὺς πανηγυρικοὺς του στὴ Κωνσταντινούπολι.

Παράλληλα σ' αὐτὰ ὁ Βούλγαρις ὑπῆρξε καὶ ὁ σοφὸς ἐπιστήμων ἢ συγγραφεὺς

(1). Ἐγραψε βιβλία μὲ ποικίλα θέματα: φιλοσοφικά, ἀστρονομικά, μαθηματικά, φυ-

(1) Ὁ Μ. Γεδεῶν στὴν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» μᾶς δίνει ἓνα κατάλογο τῶν ἔργων τοῦ Εὐγενίου, ὅπως ἀναφέρονται ἀπὸ τοὺς Ζαβίρα, Αἰνιάν, Τανταλίδη, Βρεττὸ καὶ Δημητρακόπουλο. Ἀναφέρουμε τὰ κυριώτερα, παραλείποντες τὶς ἐπιστολὰς του καὶ τὰ ἀνεκδότα ἔργα του: Ἀ' ἐκδόσεις: Ἰωσήφ τοῦ Βουενίου τὰ εὐρεθέντα ἀξιώσει τοῦ ἡγεμόνος Μολδαβίας Γρηγορίου Γκίκα' Λειψία 1767 εἰς τόμους τρεῖς. Θεοδωρήτου Ἐπισκόπου Κύρου τὰ σωζόμενα' ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ (κακῶς ὁ Αἰνιάν γράφει ὅτι ἑλληνιστὶ μόνον ἐξεδόθησαν) ἐν Ἀλλῆ' 1768-1775 εἰς τόμους πέντε—εἶδον δὲ καὶ ἔκδοσιν τῆς τοῦ Θεοδωρήτου Ἐρμηνείας εἰς τοὺς ψαλμοὺς προτασομένου καὶ βίου τοῦ ἱεροῦ ἐρμηνευτοῦ, αὐτοῦ τοῦ καὶ τῆ πεντατόμῳ ἐκδόσει προταχθέντος ὑπὸ Εὐγενίου ἐν Ἀλλῆ' 1768' ἔστι δ' ἡ ἔκδοσις εἰς Δ' ὄν ἐνῶ ἢ πεντάτομος εἰς Ἡ' ὄν. Β' μεταφράσεις αἱ πλείσται ἐκ τῆς Λατινικῆς: ἱστορία τῆς διαφορᾶς περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐν τῷ Γ' τόμῳ τῶν τοῦ Βουενίου—Βεγγέριου πραγματείας τῶν μαθηματικῶν στοιχείων' δαπάνη τοῦ ἐκ Καστορίας ἰατροφιλοσόφου Θωμᾶ Μανδαζάκη' Λειψία 1767 καὶ πάλιν τῷ 1778—περὶ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας διχονοιῶν (ἐκ τῆς Γαλλικῆς) Λειψία 1768—σχεδιάσμα περὶ ἀνεξίτηθης καὶ συγχρόνως ἀμφοτέρω ἐξέδοκε τὸ β' ὁ Αἰνιάν (συλλογὴ ἀνεκδότων Εὐγενίου ἐν Ἀθήναις 1838 εἰς τόμους 2) — εἰσήγησις Αἰκατερίνης Β' ἐπὶ τῆ ἐκδόσει κ.λ.π., νομικοῦ κώδικος' ἑλληνιστὶ καὶ ρωσιστὶ, ἐν Πετρούπολει 1771—Γρηγορίῳ Ποτεμκίῳ ὡδὴ' ἐκ τῆς ρωσικῆς' Μόσχα 1776—Γεωργικὰ τοῦ Βιργιλίου ἐν ἠρωικῷ μέτρῳ, ἑλληνιστὶ ἐκφρασθέντα καὶ σημειώσεσι διευκρινισθέντα' Πετρούπολει 1786—Αἰνιὰς τοῦ Βιργιλίου' ὁμοία μετάφρασις μετὰ σημειώσεων' ἐν Πετρούπολει 1791-92 τόμοι 3 in Folio, ὡς καὶ τὰ γεωργικὰ καὶ τὸ τοῦ Ἀδάμ Ζοιρνακίου περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος' ἐν Πετρούπολει 1797 εἰς τόμους 2—Γαβριὴλ Μητροπολίτου Πετρούπολεως τελετουργία ἱερᾶ' Πετρούπολει 1799—Αἰγυσιῶν Ἐπισκόπου Ἰππῶνος τὸ Κεκραγάριον' δαπάνη Ζωσιμάδων' Λειψία 1804 καὶ Μόσχα 1824—Σπαρτίου ἐν τριτοῦ (τρεις διατριβαὶ θεολογικαί)' δαπάνη Ζωσιμάδων' Λειψία 1804 - αἱ καθ' Ὁμηρον ἀρχαϊότητες καὶ αἱ Κεκραγαῖκα ἀρχαιολογία' δαπάνη Ζωσιμάδων' Μόσχα 1801—Τακουετίου στοιχεῖα Γεωμετρίας' δαπάνη Ζωσιμάδων' Βιέννη 1805—Ἡλία Ἀνδρέου σχόλια εἰς τὸ Δ' τοῦ Γαζῆ' δαπάνη Ζωσιμάδων' ἐν Βιέννῃ 1805—Γραβενζάνδου εἰσαγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν' δαπάνη Ζωσιμάδων' Μόσχα 1805—Γενουνησίου στοιχεῖα μεταφυσικῆς' δαπάνη Ζωσιμάδων' Βιέννη 1806—ὁδὸν ἀρκεύοντος ἀποδεδειγμένου ὑπάρχει ὅτι τὰ παρὰ Βρεττῷ (μέρος Α' ἀριθμ. 143) φερὸ-

σικά, θεολογικά, και φιλοτέχνησε πολλές μεταφράσεις ἔργων ἀρχαίων και νεωτέρων σοφῶν. «Τὰ ἔργα του εἰς τὸ πεδῖον τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν εἶναι περισπούδαστα και πρωτότυπα», ἔγραφε τὸ 1943 σὸ πανηγυρικό τεῦχος τῶν «Ἀκτίνων» (σελ. 94) ὁ ὑφηγητὴς τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς Δ. Κωτσάκης.

Τὸ «περὶ συστήματος τοῦ παντός», ἔργο πού ἀποτελεῖται ἀπὸ 146 σελίδες μὲ 47 σχήματα ἐκτὸς κειμένου, μᾶς δίνει μιὰ σαφεστάτη ἰδέα τῶν ζητημάτων, πού ἀτασχολοῦσαν τοὺς ἐπιστήμονας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στὰ διάφορα εὐρωπαϊκὰ κέντρα και τῶν ὁποίων ὁ ἀντίκτυπος ἔφθανε μέχρι τῆς χώρας μας. Στὸ βιβλίον αὐτὸ ἐμφανίζεται ἡ ἑξαιρετικὴ κατάρτισις τοῦ Βουλγάρου.

μενα ὡς ἔργα τοῦ Βουλγάρου 3 ποιήματά εἰσιν ἔργον αὐτοῦ ἴσως ἐγράφησαν ὑπὸ Παλλαδοκλέους—Γ' πρωτότυπα: Λογικὴ δαπάνη Θωμᾶ Μανδακασῆ' Λειψία 1766—ὀρθόδοξος ὁμολογία δαπάνη (;) τοῦ ἐκ Ζαγοράς Ἰωάννου Πρίγκου ἐν Ἀμστελοδάμῳ 1767 και ἐν Αἰγίνῃ 1828—ἀνάκρισις περὶ Νικηφόρου τοῦ Βλεμμίδου συνήφθη τοῖς τοῦ Βρυεννίου—ὠδῆ τῆ Αἰκατερίνη Β' τῷ 1774—Φιλόθεος ἀδολεσχία δαπάνη Ζωσιμάδων ἐν Βιέννῃ 1801—περὶ τοῦ συστήματος διατριβὴ δαπάνη Ζωσιμάδων Πετρούπολι 1804—ἐκατονταετηρῆς τῶν ἀπὸ Χριστοῦ Σωτήρος ἡ πρώτη δαπάνη Ζωσιμάδων Λειψία 1805 και πρό τινος ἐν Μόσχᾳ τὸ β'—στοιχεῖα μεταφυσικῆς Βενετία 1805 τόμοι 3 δαπάνη Ζωσιμάδων—τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις δαπάνη Ζωσιμάδων Βιέννῃ 1805—κριτικὰ ἐπιστάσεις ἐπὶ τῶν τοῦ Νεοφύτου (Καυσοκαλαβίτου)—γενεαλογικὸς ὄθωμ. σουλτάνων κατάλογος, συνημμένους ἑτέρω συγγραμμάτων Μόσχᾳ 1812—περὶ τοῦ πού παράδεισος και πού κόλασις ὑπὸ Αἰνιῶνος ἐκδοθὲν—πρὸς Θεόφιλον Καμπανίας περὶ παλιρροίων—τρεις πρόσλαλαια κατὰ τὰς χειροτονίας αὐτοῦ—ὁ ἐν τῇ εορτῇ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἀπαγγελθεὶς λόγος—περὶ τῶν μετὰ τὸ σίγμα ἁγίων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ Ἀνδρέου Κορομηλά Ἀθήναις 1845—Περὶ φιλίας ἐκδοθὲν ὑπὸ Ἡλίου Ταυταλίδου ἐν Κωνπόλει 1850—πραγματεία περὶ μουσικῆς ἐξεδῶθη ὑπὸ Δημητρακοπούλου ἐν Τριεσίῳ 1868—θεολογικόν ἐκδοθὲν ὑπὸ Ἀγαθαγγέλου Λοντοπούλου, Βιέννῃ 1872—de lecho et slavorum origine 1771 λατινιστί—schediasma de zichis ad gzechos designandos extorsis ἐξεδῶθη λατινιστί τῷ 1772 και ὑπὸ Α. Βρεττοῦ ἐν Ἀθήναις 1860...».

Πολλὰ ἐρωτήματα, πού θέτει σ' αὐτό, χωρὶς νὰ δίνει ἀπάντησι ἢ ἐπιστήμη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν και σήμερα, διότι με ὅλας τὰς προόδους ἢ ἀστρονομία δὲν μπόρεσε νὰ ἀπαντήσῃ σ' αὐτὰ ἱκανοποιητικῶς (Βλ. Δ. Κωτσάκη, Ἡ Ἀστρονομία ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα και ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις).

Τὸ «Σχεδιάσμα περὶ παλιρροίων» εἶναι μιὰ «λεπτομερῆς, σαφῆς και αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴ πραγματεία». Οἱ τελευταῖες λέξεις τοῦ ἔργου αὐτοῦ μᾶς φανερόνουν γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, τὸν προσεκτικὸν ἐρευνητὴ τῆς φύσεως. «Ἐκεῖνο ὅπου εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν παλιρροίων μένει μοι νὰ εἰπῶ, γράφει, εἶναι ὅτι και ἐξ ἄλλων πολλῶν, παρὰ τὰ ἐνεχθέντα, συντρεχουσῶν αἰτιῶν, κατὰ χώρας και τόπους αἱ παλιρροιαὶ παραλλάσσουσι, και πολλὴν ἐπιδέχονται τὴν ἀνωμαλίαν. Νῆσοι, χερσόνησοι, σκόπελοι, ὕφαλοι, πέτραι, ἀκρωτήρια, ἰσθμοὶ, πορθμοὶ, βόσποροι, τὸ βάθος τῆς ὑποκειμένης θαλάσσης, ἢ ἡ ταπείνωσις, ἄνεμοι συμπνέοντες, ἢ ἀντιπνέοντες, ὑδάτων ἐξ ἀντιθέτου σύρροιαὶ κ.λ.π. και πολλὰ ἄλλα αἷτια τὰς παλιρροίας, και κατὰ θέσεις, και κατὰ τὰς ὥρας, και κατὰ τὸ μέτρον τῆς πλημμύρας, ποικίλλουσιν, εἰς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἔχῃ προσοχὴν ὁ νοῦς ὁ φιλοσοφικός, ὅταν ζητῆται λόγος περὶ τῶν παλιρροίων τοιούτων εἶναι τὸ ἰδίωμα τῶν φυσικῶν πραγμάτων. Δὲν εἶναι ἀπλᾶ αὐτὰ, οὐδ' ὑπὸ μιᾶς τινος μόνον, ἢ και δευτέρας αἰτίας ἐξηρητημένα, ἀλλ' ὑπὸ πολλῶν εἰς ταῦτο γινομένων ὅθεν εἰς τὴν ἔρευναν ἐνὸς φαινομένου, ἀμελουμένης τινὸς αἰτίας, ἢ λανθανούσης, ὡς ψευδῆς πολλῆς και οὐτιδανῆ, και ἡ ἀκριβεστέρα θεωρία ἐλέγχεται...»

Ἀπὸ τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα τοῦ Βουλγάρου τὸ κυριώτερον ἴσως, εἶναι ἡ «Λογικὴ» του. Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι ἓνα κολοσσιαῖο σύγγραμμα, πού δὲν περιορίζεται στὴν «τυπικὴ» λεγομένη Λογικὴ, δηλαδὴ στὴν ἀνέυρεσι τῶν ἐννοιῶν, τῶν κρίσεων και τῶν συλλογισμῶν, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ εἶναι μιὰ Μεθοδολογία καὶ Ἡ Ἐπιστημῶν και μιὰ Γνωσεολογία. Σ' αὐτὸ ὁ Εὐγένιος «ἐξιστο-

ορεί βραχέως, και μᾶλλον ἐν εἶδει καταλόγου ὄλων τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους και τοὺς πεπαιδευμένους τοῦ Ἔθνους μέχρι τῆς ἐποχῆς του» και κατόπιν ὀμιλεῖ γενικὰ γιὰ τὰ ἐφόδια τοῦ φιλοσόφου και μᾶς δίδει σειρά παρατηρήσεων σὲ θέματα φιλοσοφικὰ και ἐπιστημονικὰ.

Τὸ ἔργο αὐτὸ ἐκτιμήθηκε τόσο ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του, ὅσο και ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους του. Ὁ Ἀδ. Κοραῆς μιλάει μὲ θαυμασμό γιὰ τὴ «Λογικὴ» τοῦ σοφοῦ Κερκυραίου, πού εἶχε, ὅπως λέει, ἐπίδρασι πάνω στη διαμόρφωσι τῆς προσωπικότητός του. Καὶ ὁ Π. Καλλιγᾶς, γράφοντας τὸ 1851, βεβαιώνει ὅτι ἡ Λογικὴ τοῦ Βουλγάρεως ἦταν «ἡ βάσις τῆς φιλοσοφικῆς σπουδῆς καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα».

Ἄλλο ἔργο φιλοσοφικοεπιστημονικὸ εἶναι τὰ «Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς» τοῦ Εὐγενίου, πού περιλαμβάνει τρεῖς μέρη: Ὀντολογία, Κοσμολογία και Ψυχολογία. Στὸ πρῶτο ὑπάρχουν ἀφορισμοὶ περὶ ἀρχῶν και αἰτίων, ἐνδεχομένου και ἀναγκαίου, ταυτότητος και ἀντιθέσεως, ἀληθείας και τάξεως κ.λπ. Στὴν Κοσμολογία ἡ συζήτησις περιστρέφεται σὲ δύο ζητήματα, ἀν ὁ κόσμος εἶναι αἰώνιος και ἀν οἱ νόμοι αὐτοῦ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν βούλησι τοῦ Θεοῦ. Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ζητημάτων πραγματεύεται περὶ χρόνου, τόπου και κινήσεως. Στὸ τρίτο τμήμα ἀσχολεῖται κυρίως μὲ τὴν ἀρνητικὴ ἀπόδειξι ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι σωματικὴ.

Τελευταῖο, χρονολογικὰ, ἀπὸ τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα τοῦ Βούλγαρι εἶναι: «Τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις... Βιέννη τῆς Ἀυστρίας 1802». Τὸ βιβλίον αὐτὸ περιλαμβάνει μαθήματα πειραματικῆς και μεθυστικῆς φυσικῆς μὲ 179 σχήματα ἐκτός κειμένου. Γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ ἔγραφε ὁ Π. Καλλιγᾶς, ὅτι εἶναι τὸ τελειότερον ἔργον τοῦ Εὐγενίου, καθ' ὅτι περιέχει ὄλας τὰς τελευταίας ἐρεῦνας τῆς ἐποχῆς του. Μὲ μεθοδικὴν τάξιν ἐξετάζει τὰ περὶ κινήσεως και βαρύτητος σωματιῶν, περὶ ἠλεκτροσμοῦ και ἐφελκύσεως, περὶ ρευστῶν και φωτός... Καὶ ὁ Ἄν. Γούδας σημειώνει τὸ 1870 ὅτι ὁ Βούλγαρις στὸ βιβλίον του

αὐτὸ κατεχώρησε «τὰ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γνωστά, μετὰ τὸσαύτης εὐκρινείας, ὅστε και σήμερον (1870) θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὠφελήσωσι τοὺς ἀτυχεῖς φοιτητὰς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀν εἴτε αὐτοὶ ἦσαν πλειότερον ἐξοικειωμένοι μετὰ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, εἴτε ὁ ἀοίδιμος Εὐγένιος ἐδημοσίευε τὸ πολύτιμον τοῦτο σύγγραμμα αὐτοῦ εἰς γλώσσαν ἀπλουστέραν». Ἴσως δὲν εἶναι περιττὸ νὰ ἀναφέρουμε ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐχρησιμοποιοῦτο ἀπὸ τοὺς φοιτητὰς 50 και πλέον χρόνια μετὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Πανεπιστημίου.

Τόσο πλατεῖα σκεπτόταν, δίδασκε και συνέγραφε ὁ μεγάλος αὐτὸς δάσκαλος τοῦ Γένους!

Ὁ Βούλγαρις ὁμως δὲν ἔγραφε μόνον ἐπιστημονικὰ ἔργα. Πλούτισε τὴν βιβλιοθήκη τοῦ 18ου αἰῶνος και μὲ πολλὰ οἰκοδομητικὰ και θεολογικὰ ἔργα.

Ἡ ἀπαρίθμησις και ἡ ἀνάλυσις ὄλων αὐτῶν θὰ ἀπαιτοῦσε χωρὸν πολὺ. Γι' αὐτὸ ἂς ἀρκεσθοῦμε σὲ δύο - τρεῖς ἀπὸ αὐτὰ, ἀντιπροσωπευτικὰ τῶν οἰκοδομητικῶν και θεολογικῶν τάσεων τοῦ Βουλγάρεως.

Τὸ «Θεολογικόν» του, ἔνα ἀπὸ τὰ βασικὰ ἔργα ὄλης τῆς βιβλιοθήκης, πού χάρισε στὸ ἔθνος μας ἡ ἀκούραστη πέννα του, εἶναι μιὰ πολύτιμη συμβολὴ στὴ Θεολογικὴ σκέψι τῆς ἐποχῆς του. Στὰ κεφάλαιά του μελετᾷ πολλὰ ἀπὸ τὰ θέματα τῆς δογματικῆς τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἐνα ἄλλο ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιοπρόσεκτα βιβλία του εἶναι ἡ «Φιλόθεος Ἀδολεσχία», πού τὴν ἔγραψε, ὅπως ὁ ἴδιος μᾶς λέει, «τῇ προτροπῇ τῶν Ζωσιμάδων». Τοῦτο τὸ ἔργο, πῦναι σκέψεις, στοχασμοὶ («Ἀδολεσχία») πάνω σὲ γραφικὰ κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, συνδυάζει ἴσως περισσότερο ἀπὸ ἄλλα του ἔργα, βάθος θεολογικὸ και συγχρονισμό. Ἄλλες σελίδες του μᾶς φέρουν πιὸ κοντὰ τὶς ιδιότητες τοῦ Θεοῦ, κι' ἄλλες μᾶς μιλοῦν γιὰ τὴν φιλοπρωχία, τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη, τὴν ἀγάπη, ἢ ὅτι «ὁ κριτὴς δὲν πρέπει ν' ἀποβλέπη εἰς πρόσωπον» κ.λπ.

Ἀνάμεσα στὰ ἔργα πνευματικῆς οἰκοδομῆς, πού μᾶς χάρισε ὁ Βούλγαρις, εἶναι

και το βιβλίο του «Περί φιλίας». Στο σύντομο, μα βαθύ αυτό πόνημα - χαρακτηριστικό φαινόμενο του σοφού Έπτανησίου - υπάρχει το απόσταγμα βαθειάς πείρας και μεγάλης μελέτης πάνω στο σπουδαίο αυτό θέμα. «Ούτε γλυκύτερο άλλο πρόβλημα, ούτε ωφελιμότερο άλλο, ούτε άξιοσπουδαστώτερο εγώ κρίνω από το πρόβλημα το της φιλίας», λέει ο Βούλγαρις στην αρχή του έργου του. Γιατί η πραγματική φιλία είναι αναγκαία σε κάθε περίοδο της ζωής του ανθρώπου και σ' όλες τις περιστάσεις του βίου. «Ευρίσκονται οι άνθρωποι εις πικρίας τινάς;» ρωτάει. «Ο άληθής φίλος είναι ο γλυκασμός. «Τῷ μὲν τῷ σῶμα διατεθειμένῳ κακῶς, χρεία ἐστὶν ἰατροῦ· τῷ δὲν τὴν ψυχὴν, φίλου» (Πλούταρχος). Ἔπεσε εἰς ἔνδειαν; Ὁ φίλος εἶναι τιμωτέρος ἀπὸ τὰ ἄσπρα (τὰ χρήματα). «Ἐν τοῖς δὲ δεινοῖς χρημάτων κρείσσον φίλος». «Ἄνευ φίλων οὐδεὶς ἂν ἔλοιτο ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα». Ὁ φίλος εἶναι ἕνας θησαυρός. «Φίλους ἔχων νόμιμα θησαυροὺς ἔχειν». Ἄλλ' ὄχι βέβαια, ὁ κάθε φίλος. Πραγματικά ανεκτίμητος θησαυρός εἶναι ὁ πιστὸς φίλος, πού οικοδομεῖ τὴν ζωὴν του «εἰς ἕνα θεμέλιον πολλὰ στερεόν, τὴν ἀρετὴν». Αὐτὸν σκιαγραφεῖ μὲ ζωντανὰς πινελιὰς στὸ τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του ὁ μεγάλος σοφὸς τοῦ προπεράσμένου αἰῶνος.

Ὁ Βούλγαρις δὲν μᾶς χάρισε μόνο πρωτότυπα ἔργα. Δίπλα σ' αὐτὰ μᾶς ἔδωσε καὶ μεταφράσεις. Ἀξίζει ἀνάμεσα σὲ τοῦτες τὶς μεταφράσεις νὰ μνημονευσθῶν ἔδῳ ἡ «Αἰνιάς» καὶ τὰ «Γεωργικά» τοῦ Βιργιλίου, πού τὰ ἀφιέρωσε στὴν Αἰκατερίνη.

Τὰ πολύτιμα καὶ «παντοειδῆ» συγγράμματα τοῦ Βουλγάρεως, τὸν ἀνύψωσαν σ' ἕνα ἐκ τῶν πολυγραφωτέρων, ἀλλὰ καὶ σοφωτέρων συγγραφέων τοῦ 18ου αἰῶνος». «Ἐπλούτισε, γράφει χαρακτηριστικά ὁ Δ. Θερεϊανός, τὸ ἑλληνικὸν Γένος τοιούτοις καὶ τηλικούτοις παντοδαποῖς ποιήμασιν, ὥστε ταῦτα καὶ μόνα θὰ ἦσαν ἱκανὰ νὰ περιάψωσιν εἰς τὸν ἄνδρα δόξαν σοφωτάτου ἅμα καὶ πολυγραφωτάτου

διδασκάλου, ἐναμίλλου πρὸς τοὺς συγχρονήσαντας αὐτῷ σοφοὺς Γερμανοὺς καὶ Γάλλους». Καὶ ὁ Ἰακ. Ρίζος Νερουλὸς παρατηρεῖ ὅτι «πάντα τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτοῦ ἔργα ἔγραψεν... μετ' ἐξόχου ἀκριθείας».

Ἡ πολύμορφη προσωπικότης του καὶ τὸ πολυποικίλο ἔργο του ἀνέβασαν τὸν Βούλγαρι πολὺ ψηλά. Τιμήθηκε ἀπὸ Ἑλληνας καὶ ξένους ὅσο ζοῦσε. Ἐγκωμιάσθηκε καὶ ἐγκωμιάζεται ἀπὸ ὅλους, πού μὲ ἀγάπη μελετοῦν τὴν προσωπικότητά του. «Νοῦς λαμπρότατος καὶ κρίσις ὀρθοτάτη, ἔγραψε ὁ Αἰνιάν, μετ' ἀπεράντου μνήμης, ἔκαμνε λαμπρὸν πᾶν ὅτι ἐξήρχετο ἐκ τῆς δαιμονίου κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ κατήστραπτε τοὺς ὀφθαλμῶντας εἰς τὰς ὑψηλὰς θεωρίας τῶν φιλοσοφικῶν καὶ φιλολογικῶν ζητημάτων· ὅτε ἐφιλοσόφει, ἐφαίνετο Ἀριστοτέλης ὁμιλῶν τὰς ἀνεπτυγμένας ἀρχὰς τοῦ Νεύτωνος, ἢ Καρτέσιος Πλατωνίζων κατὰ τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν φωνήν», ἐπίσης ὁ Κούμας (Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων τομ. ΙΒ σελ. 562) ἀποκαλεῖ τὸν Ευγένιον δεῦτερον Πλάτωνα, ἐνῶ ὁ Ἰακωβάκης Ρίζος Νερουλὸς (Ἱστορία τῶν Γραμμάτων' μεταφ. Ὀλυμπίας Ἄββοτ σ. 52 - 53) γράφει: «Πλουτισθεὶς δι' ἀπασῶν τῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων τῶν χρόνων ἐκείνων... ὁ Ευγένιος εἶχε πνεῦμα τι γενικόν' ὑπῆρξε δ' ἐξ ἐκείνων τῶν σπανίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐγεννήθησαν μετ' εὐτυχοῦς τινος εὐφυΐας ἢ ἐπιδειξιότητος περὶ πάντας τοὺς κλάδους τῆς παιδείας». Μὲ ἀδρὲς γραμμὲς μᾶς δίνει τὴν εἰκόνα τοῦ σοφοῦ Ἐπτανησίου καὶ ὁ Ἡλίας Τανταλίδης (Ευγένιου τοῦ Βουλγάρεως ἐπιστολὴ περὶ φιλίας' ἐκδιδόντος Η. Τανταλίδου, ἐν Κων) πόλει Προβλ. σ. γ') ὅταν λέη ὅτι ὅπου καὶ ἂν βρέθητε ὁ Βούλγαρις τιμήθηκε «ἐπὶ φιλοσοφίᾳ καὶ ἐπιστήμαις, ἐπὶ φιλολογίᾳ, ἐπὶ θεολογίᾳ, ἐπὶ ρητορικῇ, πρὸ δὲ πάντων ἐπὶ νοῶς ὀξυτήτι καὶ μεγέθει φρονήματος, καὶ μνήμης ἀκμῇ, καὶ κρίσεως βρῖθει καὶ φαντασίας στερεύματι, καὶ ἀρετῆς κάλλει, καὶ εὐσθεΐας θερμότητι...». Καὶ ὁ Μ. Γεδεῶν σημειώνει ὅτι ὁ «Ευγένιος ὑπῆρξεν ὁ ἐπι-

φρανέστερος τῶν λογίων τοῦ Γένους, τῶν ἐν τοῖς κάτω χρόνοις διδασκάντων».

Μεγαλύτερα ὅμως σημασία ἔχει ἡ γνώμη τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ γιὰ τὸν Βούλγαρι. Καὶ ἔχει σημασία γιατί οἱ δύο ἄνδρες σὲ ζήτημα τῆς γλώσσης καὶ σ' ἄλλα θέματα εἶχαν ἀντίθετες γνώμες. Ἐγραφε λοιπὸν ὁ Κοραῆς στίς 6 Ἰανουαρίου 1803 γιὰ τὸν Εὐγένιο: «Ce respectable prelat est aujourd' hui le doyen des gens instruits de la nation il a été un des premiers qui ont contribué le plus efficacement à la revolution morale qui s' opère dans ce moment parmi les Crees...»

«Αὐτὸς ὁ ἄξιος τιμῆς Ἱεράρχης εἶναι σήμερα ὁ πρῶτανος τῶν διανοουμένων ἀνθρώπων τοῦ Ἑθνους» ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους, πὺ συνέβαλαν κατὰ τὸ πῶ ἀποτελεσματικὸ τρόπο στὴν ἠθικὴ ἐπανάστασι, πὺ συντελεῖται αὐτὴ τῆ στιγμῇ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων...».

Μὰ δὲν ἐγκωμίασαν τὸν Βούλγαρι μόνο οἱ συγγραφεῖς τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνος. Καὶ ὅσοι στὸν αἰῶνα μας ἀσχολήθηκαν μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράσι του, τοῦ χάρισαν θερμοὺς ἐπαίνους. «Κορυφαῖον τῶν Ἑλλήνων θεολόγων, ἠγηθέντα τῆς τότε πνευματικῆς κινήσεως», τὸν χαρακτηρίζει ὁ ἱστορικὸς Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. «Ἐπιφανῆ Ἑλληνα σοφός», τὸν θέλει ὁ Κ. Λυθουινιώτης. Ἐγκωμιαστικὰ λόγια τοῦ χαρίζουν καὶ διανοηταὶ πὺ στέκονται ἔξω ἀπὸ τὸ θεολογικὸ κλίμα. Ὁ Β. Τατάκης τὸν θεωρεῖ ἕνα ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους πνευματικὸς ἀνθρώπους τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος συγκρίνοντάς τον μὲ τὸν Ἀδ. Κοραῆ γράφει: «Ὦνόμασαν πρόδρομον τοῦ Κοραῆ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρι. Πρόδρομο μόνο κατὰ τὸ ὅτι πρόφτασε νὰ γεννηθῆ τριάντα δύο χρόνια νωρίτερα. Κατὰ τὰ ἄλλα πέφτουν καὶ οἱ δύο μέσα στὴν κρισιμώτερη ἐποχὴ τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνα. Ἀνήκουν καὶ οἱ δύο στὴν προετοιμασία τοῦ εἰκοσιένα... Ἐπάρχουν πολλῆς ἀντιστοιχίης, μὰ καὶ πολλῆς διαφορῆς ἀνάμεσά τους. Θὰ τολμοῦσα μάλιστα, διατρέχοντας τὸν κίνδυνον

νὰ θεωρηθῶ βέβηλος, νὰ πῶ πὺς εὐρύτερη ὑπῆρξε ἡ πνευματικὴ ἀνησυχία τοῦ Βουλγάρεως καὶ γενικώτερα τὰ προβλήματα, πὺ ἔθρεψαν τὸν στοχασμὸ του». Καὶ ὁ Κ. Βοβολίνης γράφει — γιὰ νὰ περιορισθῶμε σ' αὐτοὺς — ὅτι «ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις ὑπῆρξεν ἀληθῶς μία ἀπὸ τὰς λεπτοτέρας μορφάς τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀκτινοβολήσας εἰς ὀλόκληρον τὸν τότε δρῶντα κόσμον».

Ποῖο ὅμως νὰ ἦταν τὸ μυστικὸ τῆς ἀκτινοβολίας του; Ποῖο τὸ μυστικὸ τῆς προσωπικότητός του; Πολλοὶ πολλῆς ἐξηγήσεις ἔδωσαν καὶ δίδουν στὸ φαινόμενο Βούλγαρι. Ἄλλοι τὸ ἐξήγησαν μὲ τὴν πληθωρικὴ προσωπικότητά του, ἄλλοι μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ φιλοσοφικὴ του δύναμι, ἄλλοι μὲ ἄλλα.

Ἄλλα αὐτὰ βεβαίως εἶναι ἀληθινά. Ἄλλα μεμονωμένα δὲν ἐξηγοῦν τὸ φαινόμενο Βούλγαρις. Τὸ κλειδί τῆς μορφῆς αὐτῆς βρίσκεται στὸ σημεῖο, πὺ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις τόσο στὴν κοινωνικὴ του ἐργασία, ὅσο καὶ στὴ συγγραφικὴ του παραγωγή ὑπερῆδησε τὴν δῆθεν ἀντίθεσι ἀνάμεσα στὴ Θρησκεία καὶ τὴν Ἐπιστήμη καὶ ἐνοιωσε βαθειὰ πὺς πίστι καὶ γνώσι, ὄχι ἀπλῶς δὲν ἀλληλοσυγκρούονται, ἀλλὰ ἀλληλοσυμπληρώνονται.

Ἡ ἐξάπλωσις του καὶ ἐμβάθυνσις του σὲ πολλὰ πεδία τοῦ ἐπιστητοῦ δὲν κατέληξε σὲ βάρος τοῦ βάθους τῆς θρησκευτικότητός του. Ὁ Βούλγαρις ὑπῆρξεν βαθὺς σὰν χριστιανός. «Ἐνα βλέμμα στὰ δύο του βιβλία (Φιλόθεος Ἀδολεσχία καὶ περὶ Ἀθανασίας), πὺ θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ὀνομασθοῦν βιβλία θρησκευτικοῦ καὶ πνευματικοῦ βάθους, ἀρκεῖ νὰ τὸ δείξη αὐτό. Ἄλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ψυχικὴ του συγγένεια μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Αὐγουστίνου, πὺ τὸν κάμνει νὰ μεταφράσῃ τοὺς παθητικωτάτους «Μονολόγους» ἐκείνου, τὸ ἴδιο βάθος ἀποκαλύπτει. Μὲ πόση νοσταλγία πρὸς τὸν Αἰῶνιον ἀποδίδει τίς κατανυκτικῆς ἱκεσίες τοῦ ἀρχαίου Πατρός!... Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις ἦταν ἕνας βαθυστόχαστος πιστὸς θεολόγος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὁ μελετητής, πὺ σεβόταν τὴν ἐπιστή-

μη και την φιλοσοφική σκέψη (2). Ἐτσι συγκέρασε στην μορφή του Ἀλήθεια και Ἐπιστήμη, ἀρετή και μόρφωση, Ἑλληνικό Βυζάντιο και Εὐρώπη, ὅπως λέγει ὁ Β. Τατάκης. «Ἄν και ἐσπούδασε, γράφει, στη Δύσι, ἄν και ἔφερε τὰ φῶτα τῆς Φιλοσοφίας και τῆς Ἐπιστήμης στην Ἑλλάδα-εἰσηγητὴ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν στην χώρα μας τὸν χαρακτηρίσει ὁ Δ. Κωτσάκης - ἐν τούτοις οὔτε ἡ θεολογική του σκέψις, οὔτε ἡ πλοκή τοῦ λόγου του θυμίζουν τὴ Δύσι. Δὲν τῆς ὀφείλει τίποτε, οὔτε φέρνει τὴ νοοτροπία τῆς. Ὁ Βούλγαρις ἀνήκει ὀγκληρωτικά στην παράδοσι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, συνεχίζει τὸ Βυζάντιο. Ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τῆς βυζαντινῆς Θεολογίας ἀντλεῖ, τὸ βυζαντινὸ μυστικισμὸ ἀναπνέει. Ἡ σύνθετη προσωπικότης τοῦ Βουλγάρεως ἔχει τὴν δύναμι να μὴ θυσιάη τίποτε ἀπὸ τὴν πνευματικότητα τοῦ Βυζαντίου...» Τὴν ἴδια παρατήρησι ἔκανε και ὁ Ἱ. Μ. Παναγιωτόπουλος πρὸ καιροῦ σὲ μιά του ἐπιφυλλίδα. «Ὁ Βούλγαρις εἶναι ὁ ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ του. Αὐτὸ δὲν σημαίνει πὸς ὑπῆρξεν ἕνας ἀλόγιστος νεωτεριστής. Ἦταν ἕνας εὐρύτατος νοῦς, προικισμένος μετὴν ἰκανότητα να συνταιριάξη τὰ φαινομενικὰ ἀσυνταίριαστα και να βρῆσκῃ τὴν ἀρμονία ἀνάμεσα στίς ἀντιθέσεις... Ὁ Βούλγαρις ἔχει πολὺ Βυζάντιο μέσα του, εἶναι ὅλος Βυζάντιο. Εἶναι ἕνας ὀρθόδοξος, πού αἰσθάνεται πολλὴ ἀσφάλεια μέσα στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Κι' ἕνας Ἑλληνας συνάμα, γεμᾶτος ζῆλο και ἐνθουσιασμό. Τὰ πεπρωμένα τῆς φυλῆς του εἶναι και δικὰ του πεπρωμένα». Συγχρόνως ὁ-

(2) Στὸν πρόλογο τοῦ «Θεολογικοῦ» του βάζει τὸ ἐξῆς βασικὸ ἐρώτημα: «Μὴ ὁ λόγος και πάντα τὰ τῶν φιλοσόφων δόγματα τοῦ ἱεροῦ τεμένους τῆς θεολογίας εἰσὶν ἀποβλήτεα; Και ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος: «Ὁδὸ δὴτα» ὑπουργεῖ γὰρ και ταῦτα τῷ θεολογοῦντι, ὅπως ἔχη δεικνῦναι τὴν χριστιανῶν πίστιν μηδὲν ἀφῶδδν τοῦ λόγου, ἢ φρονεῖν, ἢ ἐντέλλεσθαι, ἢ ἀπαγορεύειν».

μως, σημειώνει, «τὰ μαθητικά, οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες, ἡ ἀστρονομία εἶναι ἕνας χῶρος, ὅπου κινεῖται μετὰ ἀπόλυτη ἄνεσι. Ἡ σπουδὴ τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων τῶν νεωτέρων χρόνων τοῦ παρέχει βαθύτατη ἡδονή. Δὲν ὑπάρχει θέμα, δὲν ὑπάρχει πρόβλημα, πού να μὴν τὸν ἐνδιαφέρει...».

Νομίζω πὸς τούτη ἡ παρατήρησις μᾶς δίνει τὸ κλειδί τῆς μεγάλης αὐτῆς προσωπικότητος τῆς νεωτέρας μας ἱστορίας! Και συγχρόνως χαρίζει ἕνα πολῦτιμο σύνθημα σὲ ὅλους, πού ἀγαποῦν τὴ σπουδὴ και τὴν γνῶσι, μὰ συγχρόνως θέλουν και να δουλέψουν γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννησι τῆς Πατρίδος μας στοὺς δύσκολους αὐτοὺς καιροὺς!

I. ΕΡΜΩΝΙΚΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

1. Ζαθίρα: «Νέα Ἑλλάς», σ. 290 ἔ.
2. Σάθα: «Νεοελληνική Φιλολογία» σ. 566 ε.
3. Παπαδοπούλου-Βρεττοῦ: «Νεοελληνική Φιλολογία», τόμ. Β.
4. Κ. Κούμα: «Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων», τόμ. ΙΒ. Βιέννη 1832.
5. Γ. Αἰνιάνος: «Συλλογὴ ἀνεκδότων συγγραμμάτων Ε. Βουλγάρεως», Ἀθήναι 1838.
6. Ἀν. Γοῦδα: «Βίοι Παράλληλοι», τόμ. Β.
7. Π. Καλλιγᾶ: «Εὐγένιος Βούλγαρις», Πανδώρα τόμ. Α. 1850-1851.
8. Μ. Γεδεών: «Εὐγένιος Βούλγαρις», Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, τόμ. Γ' 1882-1883.
9. Δ. Θεορειανοῦ: «Ἀδ. Κοραῆς», τόμ. Γ' Τεργέστη 1890.
10. Τρ. Εὐαγγελίδη: «Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας», τόμ. Β' Ἀθήναι 1936.
11. Χρυσόστ. Παπαδοπούλου: «Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος», Ἀθήναι 1954.
12. Θεμελιωταὶ τῶν Ἐπιστημῶν, ἐκδ. Ζωῆς, 1950.
13. Δ. Κωτσάκη: «Ἡ ἀστρονομία ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα και ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις», Ἀθήναι.
14. Β. Τατάκη: «Σκοῦφος, Μηνιάτης, Βούλγαρις, Θεοτόκης», Ἀθήναι 1953.
15. Κ. Βοβολίνη: «Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἐλευθερίας (μ453 - 1953)», Ἀθήναι κ. ἄ.

Ο ΒΑΣΙΚΟΣ ΚΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΚΕΝΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ *

I

Πᾶσα τάξις δικαίου εὐρίσκεται εἰς διαρκῆ μεταλλαγὴν. Νομικὰ γεγονότα καὶ νομικαὶ πράξεις ἀλληλοδιαδόχως ἐπερχόμενα τροποποιοῦν τὴν ὄψιν τῆς πυραμίδος τῶν ἐν ἰσχύϊ κανόνων. Εἰς ὠρισμένην ὁμως στιγμὴν δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν ἐν ἀκινησίᾳ τὴν πυραμίδα καὶ νὰ γνωρίσωμεν τὸ σύνολον τοῦ περιεχομένου της, ἀπὸ τοῦ βασικοῦ κανόνος κατερχόμενοι πρὸς τοὺς εἰδικωτέρους, μέχρις ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἀτομικῶν καὶ συγκεκριμένων κανόνων⁽¹⁾.

Ἡ γνῶσις ἐνὸς κανόνος, ὅπουδήποτε ἴσταμένου εἰς τὴν ἱεραρχίαν τῆς πυραμίδος, εἶναι ἀδύνατος μεμονωμένως, ἦτοι ἄνευ ἀνόδου μέχρι τοῦ βασικοῦ κανόνος, διότι ἡ ἰσχύς ἐκάστου ὑποκειμένου κανόνος ἤρτηται ἐκ τῆς ἰσχύος τοῦ αὐτῷ ὑπερκειμένου. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ὅλη ἔννομος τάξις ἤρτηται ἐκ τῆς ἰσχύος τοῦ βασικοῦ κανόνος.

Ὁ βασικὸς κανὼν δύναται νὰ διατυπωθῆ ὡς ἐξῆς: «Ὁφείλεις νὰ ὑπακούης εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἐννόμου τάξεως, εἰς ἣν ὑπακούουν οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐποχῆς ὅπου ζῆς».

Οὕτως ἤρτηται ἡ ἰσχύς τοῦ βασικοῦ

κανόνος, ἄρα καὶ ὅλης τῆς ἐννόμου τάξεως, ἐκ τοῦ ἐὰν αὕτη τηρῆται, ἦτοι ἐκ τοῦ ἐὰν βασικῶς οἱ πρὸς οὓς ἀπευθύνεται ὑπακούουν εἰς τοὺς κανόνας αὐτῆς. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχουν καὶ παραβάται, εἰς οὓς ἐπιβάλλονται κυρώσεις, δὲν αἰρεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι κατ' ἀρχὴν ὑφίσταται ὑπακοὴ εἰς τὴν ἔννομον τάξιν⁽²⁾. Ἐὰν ὁμως αἱ παραβάσεις εἶναι τοιαύτης ἐκτάσεως, ὥστε ἡ ἔννομος τάξις δὲν τηρεῖται πλέον, ὡς συμβαίνει ἐπὶ ἐπαναστάσεως, δὲν ὑφίσταται πλέον ὑποχρέωσις ὑπακοῆς πρὸς αὐτήν.

Τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ κανόνες ὠρισμένης ἐννόμου τάξεως τηροῦνται, εἶναι γεγονὸς πραγματικόν⁽³⁾. Δὲν πρέπει ὁμως ἐκ τούτου νὰ ἀχθῶμεν εἰς τὴν ἐσφαλμένην σκέψιν ὅτι καὶ ὁ βασικὸς κανὼν εἶναι γεγονὸς πραγματικόν. Ὁ βασικὸς κανὼν εἶναι «δέον», ἀκριβῶς ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ κανόνες. Δὲν διαφέρει τούτων κατὰ τὴν ποιότητα.

Κέκτηται ὁμως κεφαλαιωδὲς μειονέκτημα: Οὐδαμοῦ δύναται νὰ θεμελιωθῆ ἡ ἰσχύς του ἐπιστημονικῶς. Δὲν δυνάμεθα νὰ «γνωρίζωμεν» ἐὰν ἰσχύη ἢ ὄχι. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἐν τοῖς κατωτέρω. Ἐνταῦθα ἀρκεῖ νὰ σημειωθῆ ὅτι δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν τοῦτον ὡς ἰσχύοντα καὶ ἐκτινοῦντες ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴν ταύτην «ὑπόθεσιν» νὰ συγχροτήσωμεν ὠρισμένην ἔννομον τάξιν. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶναι λογικῶς ἀναγκαία διὰ τὴν ἐν ἐνότητι συγ-

(*) Ἀπόσπασμα μελέτης ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Νομικῆς Ἐπιστήμης», δημοσιευομένης εἰς τὸν τόμον τὸν ἀφερομένον εἰς μνήμην Ἀλ. Γκιάλια (Γ. Βερίτη) ὁ ὁποῖος κυκλοφορεῖ ἐντὸς τοῦ Μαίου, ὡς ἐκδόσις τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων».

1. Ὁ ὅρος «Κανὼν» ἐνέχει γενικότητα, δι' ἃ φαίνεται ὀξύμωρος ἡ ἔκφρασις «ἀτομικὸς κανὼν». Ἐν τούτοις χρησιμοποιοῦμεν αὐτὸν σκοποῦντες τὸ δεοντολογικὸν μόνον περιεχόμενον του. Ὁ ὅρος Norm, Norme, εἶναι ἀπηλλαγμένος τοῦ ἐλαττώματος τούτου. Καὶ ὁ ἀτομικὸς καὶ συγκεκριμένος κανὼν εἶναι ἐξ ἴσου κανὼν, ἦτοι τῆς αὐτῆς ἐννοιολογικῆς ποιότητος πρὸς τὸν γενικὸν καὶ ἀφηρημένον. Σύμφωνας Δεσποτόπουλος: «Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου». 76, σμ. 5, σελ. 157. Ἀντίθετοι: Dabin, Del Vecchio κ. ἄ. αὐτόθι.

2. Ἀδιάφορος εἶναι ἐπίσης, διὰ τὴν προκειμένην ἀνάλυσιν, ὁ λόγος δι' ἃν ὑφίσταται ἡ ὑπακοή: Πίστις περὶ τὴν ἰσχὴν τοῦ δικαίου ἢ φόβος ἐνώπιον τῶν κυρώσεων ἢ ἔλλειψις αἰσθηματοῦ ἐλευθερίας ἢ κλπ.

3. Ἐὰν ὀθήσωμεν τὴν ἀνάλυσιν μέχρις ἐσχάτων, δέον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ κρίσεως ἀξιολογικῆς, ἦτοι περὶ τοῦ ἐὰν ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων ὠρισμένου τόπου εἰς ὠρισμένην ἐποχὴν εἶναι σύμφωνας πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τῆς ἐννόμου τάξεως.

κρότησιν, ἤτοι γνῶσιν, τῆς ἐννόμου τάξεως.

Ἡ ἀναγκαιότης αὕτη ὀδηγεῖ καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ βασικοῦ κανόνος εἰς τέσσαρα στοιχεῖα: Οὗτος:

α) Ἐπιβάλλει ὑπακοὴν εἰς τοὺς κανόνας τῆς ἐννόμου τάξεως, καθ' ἃ ἐλέγχθη.

β) Ἀπαγορεύει τὴν παράλληλον ἰσχύον κανόνων μὲ ἀντιφατικὸν περιεχόμενον.

γ) Καταλείπει ἐλευθερίαν⁽⁴⁾ δράσεως ἐν ἑλλείψει κανόνος δικαίου. Τὸ Δίκαιον καλύπτει πᾶσαν δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου⁽⁵⁾. Δὲν ὑφίστανται πράξεις ἀδιὰφοροι διὰ τὸ Δίκαιον. Ὅλοι ὑπόκεινται εἰς αὐτό. Μόνον ὅτι δι' ἄλλας μὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀκώλυτον ἐκτέλεσιν, ἄλλας δὲ ἐπιβάλλει ὑποχρεωτικῶς.

δ) Ἐπιβάλλει γενικὴν ἐφαρμογὴν τοῦ κανόνος, ὁσάκις δὲν ὀρίζεται ἄλλως ἐν αὐτῷ.

Τὰ τέσσαρα ταῦτα στοιχεῖα εἰς ἃ ἀναλύεται ὁ βασικὸς κανὼν δεικνύουν ὅτι οὗτος οὐ μόνον παρέχει τὴν βᾶσιν ἰσχύος τῆς ἐννόμου τάξεως (στοιχ. ὑπ' ἀριθ. 1), ἀλλὰ καὶ περιέχει τὰς ἀρχάς, αἵτινες λογικῶς εἶναι ἀναγκαῖαι, ἵνα εἶναι δυνατόν νὰ γνωσθῇ ἡ ἐννομος τάξις ὡς ἐνιαῖον σύνολον.

II

Ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ βασικοῦ κανόνος προκύπτει ὅτι τὸ δίκαιον δὲν περιέχει κενά, κατὰ τὴν θετικὴν πάντοτε ἀντίληψιν. Πᾶν ὅ,τι δὲν ἐπιτάσσεται (ἢ ἀπαγορεύεται), ἀνήκει εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου.

Ἡ ἀντίληψις αὕτη ὁμως οὐδέποτε ἱκανοποίησε. Πάντοτε ἐθεωρήθη ὅτι νεο-ἐμφανιζόμεναι τινες περιπτώσεις, ἃς ἡ νομοθεσία δὲν προέβλεψε, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καταλειφθοῦν εἰς τὸ πεδῖον τῆς ἐλευθερίας, διότι κρίνεται ὡς βέβαιον ὅτι ὁ νομοθέτης, εἰς τὴν προέβλεπεν αὐτάς, δὲν θὰ τὰς κατέλιπεν ἐλευθέρως. Ἔτι περαιτέρω: Γίνεται πολλάκις δεκτὸν ὅτι, παρὰ τὴν ἐκπεφρασμένην βούλησιν τοῦ νομοθέτου, αὕτη δὲν

ἀποτελεῖ τὸν ἰσχύοντα κανόνα, διότι διετυπώθη εὐρύτερον ἢ στενότερον τοῦ πράγματι ἠθελημένου, ὅπερ μόνον ἰσχύει.

Ἡ ἀντίληψις αὕτη δεικνύει λανθάνουσαν πάντοτε μίαν πίστιν εἰς ἕτερον, ἄγραφον, ἀλλ' ἰσχυρόν, σύστημα κατηγορικῶν ἐπιταγῶν, πρὸς τὸ ὁποῖον προβάλλεται πρὸς σύγκρισιν - ἀξιολόγησιν τὸ σύστημα τοῦ θετικοῦ δικαίου καὶ δεικνύεται ἀνεπαρκές. Πρόκειται περὶ ἀντιλήψεως μὴ θετικιστικῆς, ἤτοι μὴ ἐπιστημονικῆς, ἀλλὰ μετα-νομικῆς.

Ἄείποτε ἐν τούτοις εὐρέθησαν σύμφωνοι αἱ κοινωναὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ἀνεγνωρίσθη ὅτι τὸ δίκαιον περιέχει κενά, διεκρίθησαν τὰ κενὰ εἰς ἠθελημένα καὶ μὴ ἠθελημένα καὶ υἰοθετήθησαν τρόποι πληρώσεώς των. Παράλληλως ὁμως θεωρεῖται ἡ ἀντίληψις αὕτη ὡς μὴ ἀπομακρυνομένη τοῦ θετικισμοῦ, ὅτι δηλ. εἶναι δυνατὴ ἡ κατ' ἐπιστήμην γνῶσις καὶ πληρῶσις τῶν κενῶν. Ἐπιζητεῖται κατ' ἀρχὴν ὅπως περιορισθῇ εἰς τὸ ἐλάχιστον ἡ ἀναγνώρισις τῆς ὑπάρξεως κενοῦ καὶ ἡ δι' ἐπιστημονικῆς μεθόδου ἀπόδειξις ὡς ἰσχύοντος τοῦ κανόνος, ὑπὲρ οὗ ὑπάρχει ἡ ὑποκειμενικὴ προτίμησις τοῦ ἐφαρμοστοῦ ἢ τοῦ δικαστοῦ. Πρὸς τοῦτο χρησιμοποιεῖται κατ' ἐπιλογὴν — δεδομένου ὅτι προσφέρονται κατὰ ζεύγη — ἡ διασταλτικὴ ἢ, ἀντιθέτως, ἡ συσταλτικὴ ἐρμηνεία, τὸ αὐστηρὸν δίκαιον ἢ ἡ ἐπιείκεια⁽⁶⁾, τὸ ἐπιχείρημα *a contrario* ἢ τὸ ἐπιχείρημα *a fortiori* ἢ κατ' ἀναλογίαν. Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ ἐπίκλησις τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ἀντιθέτου ἐπιχειρήματος οὐδὲν ἄλλο ἀποτελεῖ εἰ μὴ τεχνικὴν, ἵνα προσδοθῇ⁽⁷⁾ ἐπιστημονικὸν κάλυμμα, ἢτοι ἐντύπωσις ἀντικειμενικότητος, εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ὑποκειμένου κανόνος. Ἡ πραγματικότης εἶναι ὅτι ἡ ἀνεύρεσις τοῦ ὑποκειμένου κανόνος δὲν εἶναι «ἀνακάλυψις» ἢ «διαπίστωσις», ἀλλὰ «δημιουργία» αὐτοῦ. Ἡ ἐρμηνεία δὲν εἶναι πρᾶξις νοήσεως, ἀλλὰ

4. Διότι λογικῶς ἀναγκαῖα ὑπόθεσις τῆς δεοντολογίας εἶναι ἡ ἐλευθερία. Κ. Τσάτσου: «Τὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας τοῦ Δικαίου». Ἀθήναι, 1932, σελ. 32.

5. *Horror vacui*, οὕτως εἰπεῖν, κρατεῖ καὶ ἐνταῦθα.

6. Περὶ ταύτης βλ. Α. Τσιριντάνη: «Ἀὐστηρὸν δίκαιον καὶ ἐπιείκεια ἐν τῇ ρυθμίσει τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν», ἐν «Μελέταις» 1949, ἰδίᾳ σελ. 12-13 καὶ 110, Κ. Τσάτσου: «Τὸ πρόβλημα» σελ. 225.

7. Συνήθως ἀνεπιγνώτως.

πρᾶξις βουλήσεως⁽⁸⁾, πάντως ἐν μέρει⁽⁹⁾.

Ὅταν ἡ ἀνωτέρω τεχνική δὲν ἐπαρ-
κῆ⁽¹⁰⁾, κρίνεται ὅτι ὁ ἐρμηνευτὴς εὐρί-
σκειται πρὸ «κενοῦ» τοῦ δικαίου, ὅπερ κα-
λεῖται νὰ πληρωθῆ διὰ τῆς ἐιδικῆς ἢ τῆς
γενικῆς ἀναλογίας⁽¹¹⁾. Ἡ ἀλήθεια εἶναι
ὅτι ἐπιστημονικῶς δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ δια-

πίστωση κενοῦ⁽¹²⁾. Τὸ θετικὸν δίκαιον
πάντοτε δίδει ἀπάντησιν. Ἡ ἀπάντησις
ὅμως αὐτῆ, λογικῶς, ἦτοι ἐπιστημονικῶς,
ὀρθή, κρίνεται τόσον ἀντίθετος πρὸς τὸ
περὶ δικαίου αἶσθημα τοῦ ἐρμηνευτοῦ,
ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν οὗτος νὰ τὴν ἀπο-
δεχθῆ. Τότε ἀποφαίνεται ὅτι ὑφίσταται
«κενὸν» ἐν τῷ δικαίῳ. Εἶναι πρόδηλον ὅτι
ἡ ἀναγνώρισις κενῶν οὐδὲν ἄλλο ἀποτε-
λεῖ εἰ μὴ μέθοδον οὐχὶ συμπληρώσεως, ἀλ-
λὰ διορθώσεως τοῦ κειμένου δικαίου, κρι-
νομένου ὡς ἀνεπαρκοῦς ἢ ἑλλειποῦς ἐν συγ-
κρίσει πρὸς ἕτερον, τέλειον Δίκαιον, ἀγρα-
φον, ἀλλ' ἰσχυρόν, εἰς οὗ τὴν ὑπαρξιν πι-
στεύει ὁ ἐρμηνευτὴς⁽¹³⁾.

8. Kelsen: «Théorie pure du Droit»
Neuchâtel, 1953, σελ. 140-141. 'Ἐπ' αὐτὴν
τὴν ἔννοιαν ἡ Νομικὴ δὲν εἶναι μόνον «ἐπιστή-
μη» ἀλλὰ καὶ «Τεχνική», κατὰ τὴν ἀντίληψιν
τοῦ Génys (Science et Technique en Droit
Privé Positif). Βλ. σχετικῶς, Dabin: Théorie
générale, σελ. 119 ἐπ. Ὁρθὴν ὅμως το-
ποθέτησιν τοῦ ζητήματος βλ. ἐν Κ. Τσάτσου:
«Ἡ νομικὴ ὡς τεχνικὴ καὶ ἐπιστήμη», ἐν Ἀρ-
χείῳ Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστη-
μῶν, 1929, σελ. 202 ἐπ.

9. Ἀφίνομεν κατὰ μέρος τὰς περὶ «ἐλευ-
θέρως» καὶ «διορθωτικῆς» ἐρμηνείας θεωρίας,
τὴν «par intuition» ἐρμηνείαν τοῦ Génys καὶ
τὴν ἀντίληψιν, καθ' ἣν ὁ ἐρμηνευτὴς δύναται
νὰ μεταλλάσῃ τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων καὶ
νὰ καθιστᾷ τὸ θετικὸν δίκαιον εὐπλάστον εἰς
τὰς χεῖράς του! (Περὶ τούτων βλ. Κ. Τσάτσου:
«Τὸ πρόβλημα» καὶ Ἀλ. Λιτζεροπούλου: «Ἡ
νομολογία ὡς παράγων διαπλάσεως τοῦ ἰδιωτι-
κοῦ δικαίου», Θεσσαλονίκη 1932).

10. Βλέπε χαρακτηριστικῶς Μαριδάκη ἐν
Πρακτ. Ἀναθ. Ἐπιτρ. Ἀστ. Κώδικος, Σχέ-
διον Γεν. Ἀρχῶν, Ἀθῆναι, 1936, σελ. 60 ἐπ.

11. Ἐνταῦθα ἀνήκει ἀναγνώρισις τῶν «γε-
νικῶν ἀρχῶν» τοῦ δημοσίου δικαίου ὡς κανό-
νων ἐν ἰσχύϊ (Κ. Γιαννόπουλος: Ἐφημ. Ἀλ-
λοδαπῆς καὶ Ἑλληνικῆς Νομολογίας, 76, σελ.
359 ἐπ., Jeanneau, Les principes généraux
du Droit, Paris, 1954, σελ. 249) καὶ πλεῖ-
στα ἐφευρημάτα (ὁ ὅρος — trouvailles — ἀνή-
κει εἰς τὸν Génys, Méthode d'interpréta-
tion, Paris, 1954, Τόμ. Β', σελ. 300) τῆς
θεωρίας καὶ τῆς νομολογίας ἐπὶ εἰδικωτέρων
ζητημάτων, ὡς π.χ. αἱ θεωρίαι περὶ κινδύνου,
περὶ εὐθύνης ἐκ νομοθετικῶν πράξεων βάσει
τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσότητος τῶν βραβῶν, (βλ. προ-
χείως Κορδογιαννόπουλου, Ε. Ε. Ν. - 24-778).
περὶ ἐνοχῶν ἐκ συναλλαγματικῆς ἐπαφῆς (αὐ-
τόθι σελ. 101 καὶ 929), περὶ ἀποδυναμώσεως
τοῦ δικαιοῦματος κ.λ.π.

Ἡ πίστις ἐπὶ τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς τοιούτου
Δικαίου δὲν καταλείπει τὰς κοινωνίας καὶ
ὅταν ἀκόμη ριζικαὶ διαφωνίαι ὑφίστανται
μεταξὺ τῶν μελῶν των ὡς πρὸς τὰς ἐπὶ
μέρους λύσεις. Πιστεῦεται ὅτι παρ' ὅλας
τὰς διαφωνίας, τελικῶς ὁ δικαστὴς ἔχει τὴν
δύναμιν ν' ἀνεύρῃ τὴν μόνην ὀρθὴν ἐπὶ μέ-
ρους λύσιν. Μάλιστα παρετηρήθη ὅτι, εἰς
περιόδους, καθ' ἃς διεσπάσθη ἡ κοινότης ἢ
συνέχουσα τὰ μέλη μιᾶς κοινωνίας καὶ αἱ
συγκρούσεις ἰδεῶν κατέστησαν ριζικαί, ἡ
πίστις περὶ τὴν ὑπαρξιν Δικαιοσύνης δὲν
ἀπολείπεται καί, ὡσανεὶ ὁ δικαστὴς κατεῖ-
χε μυστικὴν τινα ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν ὑπερ-
βατικὴν αὐτὴν Δικαιοσύνην, γεννᾶται ἡ
τάσις ν' ἀνατίθεται εἰς αὐτὸν ἡ ἐπίλυσις
ζητημάτων τῶν ὁμοίων ὁ πολιτικὸς χαρα-
κτῆρ εἶναι ἐκδηλός. Τὸ φαινόμενον παρε-
τηρήθη καὶ παρ' ἡμῖν κατὰ τὰ μεταπολε-
μικὰ ἔτη:

Κ. Ν. ΚΑΚΟΥΡΗΣ

12. Πρὸβλ. Ν. Παπαντωνίου: «Ἡ καλὴ πί-
στις», σελ. 14. σημ. 3.

13. Μνημονευτέα ἐνταῦθα ἡ θεωρία τῆς
illegalité legitime εἰς τὸ δημόσιον δίκαιον.

ΛΑΟΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΤΟΝ Φ. Μ. ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΗ *

Ο ΛΑΟΣ

«Προτού γίνης πραγματικός αδερφός για τους άλλους, δὲ θὰ φτιαχτῆ καμιά ἀδερφοσύνη... Θὰ γίνῃ, μὰ πρέπει πρώτα νὰ τελειώσῃ ἡ περίοδος τῆς ἀνθρώπινης ἀπομόνωσης.

Ἡ σωτηρία θάρθῃ ἀπ' τὸ λαό, ἀπ' τὴν πίστη του καὶ τὴν ταπεινοφροσύνη του.» (Ἄδελ. Καραμ. VI-III).

Ὁ Ντοστογιέφσκη ἔχει περιγράψει καὶ πρὶν ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ, μὰ τὸ λαὸ σὰν ἐνότητα, στὸ βάθος του, πρώτη φορὰ τὸν γνωρίζει στὸ κάτεργο, πρώτη φορὰ καταλαβαίνει τὴ μυστικὴ του ὑπόσταση. Ὅπως ἡ γῆ, τοῦ ἀποκαλύπτεται καὶ καὶ ὁ λαός. Εἶναι κι' αὐτὸς κάτι ἀνάλογο μὲ τὴ γῆ, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι δεμένος: ὁ μητρικὸς κόλπος τῆς προσωπικότητος· τὴ θρέφει δίνοντάς της τὶς πεποιθήσεις του, τὴν πίστη του, τὴν πείρα του.

Σ' ἓνα γράμμα στὸν ἀδερφό του Μιχαὴλ λέει: «Στὸ κάτεργο ἐβρήκα ἀνθρώπους, ἀνθρώπους πραγματικούς, βαθεῖς χαρακτῆρες, δυνατοὺς κι' ὠραίους, χρυσάφι κάτω ἀπὸ τὴ βρωμιὰ.»

Αὐτὸ τὸ χρυσάφι, πὺ βρῖσκει κάτω ἀπ' τὴ βρωμιὰ, γίνεται ἀφορμὴ ν' ἀνέβῃ ὁ λαὸς ψηλά στὴν ἐκτίμησή του καὶ πάνω σ' αὐτὸν θὰ στηριχθῇ ὅλες τὶς ἐλπίδες του γιὰ τὸ μέλλον τῆς πατρίδας του καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ ἰδέα τῆς ἀναπλάσεως τοῦ κόσμου κυριεύει στὴν ἀρχὴ τὴν ψυχὴ του σὰν μιὰ ἰδέα δαιμονική, σὰν κάτι πὺ πάει νὰ ὑποκαταστήσῃ κάθε ἄλλη πίστη. Θὰ χρειαστῇ ἡ χριστιανικὴ καλλιέργεια γιὰ νὰ πάρῃ κι' αὐτὴ τὸ σωστό, τὸ πραγματικὸ τῆς περιεχόμενου, νὰ δικαιωθῇ. Στους «Δαιμονισμένους» κάνει τὴν ἐμφάνισή της μὲ τὸ στόμα τοῦ Σάτοφ. Εἶναι κι' αὐτὴ μιὰ ἰδέα

σιβυλλική, ὅπως ἐκεῖνη τῆς γῆς στὴ Μαρία Τιμοφέγιεβνα, εἰδωλολατρικὴ μαζὶ καὶ προφητικὴ.

«Ἐνας πραγματικὰ μεγάλος λαὸς δὲ μπορεῖ νὰ δεχτῆ δευτερεύοντα ρόλο στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, οὔτε ἔστω κι' ἓναν ἀπὸ τοὺς πρώτους, παρὰ θέλει νάχη τὸν πρώτο ρόλο. Ἐνα ἔθνος πὺ χάνει αὐτὴ τὴν πίστη, παύει νὰ εἶναι ἔθνος. Ἀλλὰ ὑπάρχει μόνο μιὰ ἀλήθεια καὶ γι' αὐτὸ μόνο ἓνα μοναδικὸ ἀπὸ τὰ ἔθνη μπορεῖ νὰ ἔχη τὸν ἀληθινὸ Θεό, ἔστω κι' ἄν ἄλλα ἔθνη ἔχουν μεγάλους δικούς του θεούς. Μόνο ἓνα ἔθνος εἶναι «θεοφόρο» καὶ τοῦτο εἶναι ὁ ρωσικὸς λαός...»

Ὁ Σάτοφ ἦταν στὴν ἀρχὴ ἄθεος καὶ σοσιαλιστῆς καὶ θεωροῦσε τὸ ρωσικὸ λαὸ κατώτερο ἀπὸ τοὺς δυτικούς. Μὲ τὶς ἰδέες αὐτὲς ξεκόβει ἀπὸ τὸ λαὸ του μ' ὄλο πὺ ἦταν γιὸς ἐνὸς δουλοπαροῦκου.

Σιγά-σιγά ὅμως ἔρχονται οἱ ἀπογοητεύσεις· σὲ λίγο χάνει τὴν πίστη του στὶς ἰδέες τῶν «δυτικοφίλων», στὸ σοσιαλισμὸ στὴν ἀθεΐα, στὴν τεχνικὴ πρόοδο. Ἀρχίζει τότε νὰ νοιώθῃ αὐτὸ τὸ ξεριζίωμα, αὐτὴ τὴ διακοπὴ τῆς ἐπαφῆς μὲ τὴ ζωογόνο δύναμη τοῦ λαοῦ του καὶ καταφεύγει σὲ νέες ἰδέες, σ' ἓνα ὑποκατάστατο μιᾶς πίστεως, σὲ μιὰ θεωρία.

Οἱ ἰδέες τοῦ Σάτοφ γεννιοῦνται ἀπὸ μιὰν ἀντίδραση στὴν ἄρνηση τῶν «δαιμόνων», εἶναι ἓνας ἀντιδαιμονισμὸς, ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ Guardini, μακριὰ ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ θέση. Ἐν τούτοις πρέπει κι' ἐδῶ νὰ προσέξουμε τὰ σπέρματα χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Ὁ λαὸς σὰ σῶμα Χριστοῦ εἶναι μιὰ θαμπὴ εἰκόνα τῆς ἐκκλησίας· τὴν ὀργανικὴ, τὴν πραγματικὴ ἔνωση, μόνο ἡ πίστη στὸ Χριστὸ δημιουργεῖ. Τὴν πίστη στὸ Χριστὸ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ὑποκαταστήσῃ κανένα ὀρθολογιστικὸ κατασκευάσμα ἢ ἐπιστήμη. Μὲ ψεύτικα κατα-

(*) Ἀπόσπασμα μελέτης δημοσιευομένης εἰς τὸν τόμον τὸν ἀφιερωμένον εἰς μνήμην Ἀλεξάνδρου Γιάλα (Γ. Βερίτη), ὁ ὁποῖος κυκλοφορεῖ ἐντὸς τοῦ Ματοῦ ὡς ἔκδοσις τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων.

σκευάσματα, με ψεύτικες πίστεις οι πολιτισμοί γκρεμίζονται. (Δαμ. Π-Ι-VII) «Όλα όμως αυτά είναι άνακατεμένα με ειδωλολατρικά στοιχεία, με τη θεοποίηση του λαού. Όπως η Μαρία Τιμοφέγιεβνα θεοποιεί τη γη και τον ήλιο, έτσι κι' ο Σάτοφ θεοποιεί το λαό.

Πολλοί βασισμένοι σ' αυτό το κομμάτι σκέφτηκαν πώς ο Ντοστογιέφσκη πιστεύει σ' ένα ρώσο Χριστό. Κάποιος μάλιστα δικός μας μιλάει για το «χριστιανό» Σάτοφ. Άλλά ο Σάτοφ δεν είναι χριστιανός⁽¹⁾ έχει μια παράδοξη πίστη που θα μπορούσε να την πη κανείς άθεο Χριστιανισμό ή άθεη Όρθοδοξία. Αυτό όμως δεν είναι η πίστη του ρωσικού λαού. Ο ίδιος ο Σάτοφ θα όμολογήσει «μια και δεν μπορώ να είμαι ρώσος, είμαι σλανόφιλος».

Άπο το λαό όμως ξεκινάει η πορεία προς το Χριστό. Όποιος άνοιγεται στο μυστικό της ταπεινής και πιστής ύπαρξης του λαού, όπου τελείται η δημιουργική και λυτρωτική ενέργεια του Θεού, αυτό άνοίγουν τα μάτια και για το Θεό.

Για τον Ντοστογιέφσκη ο λαός είναι ένα σημείο διαβάσεως, όχι το τέρμα. Το τέρμα είναι ο Θεάνθρωπος. Μέσα στο Χριστό όλα θα φωτιστούν με νέο φώς. Άπο τους βάρβαρους ήχους του Σάτοφ θα φτάσουμε στις γλυκειές μελωδίες του σάρετς Ζωσιμά.

Οι όρίζοντες έδω πλαταίνουν· ο λαός είναι μια έννοια βαθύτερη, ξένη προς κάθε είδος έθνικισμού· πιάνει κι' άγκαλιάζει όλη την ανθρωπότητα σε μια μυστική ένότητα.

«Είμαστε ένοχοι για όλα και για όλους» θα πη' ο στ. Ζωσιμάς.

Η έννοια του ενός σώματος⁽²⁾ είναι

(1) Η πίστη θα έρθη στο Σάτοφ λίγο πριν τη δολοφονία του, όταν σπάζοντας την απομόνωσή του εκτελή την έμπρακτη αγάπη, περιθάλλοντας τη γυναίκα του, τη στιγμή που έρημη και διωγμένη φέρνει στον κόσμο το νόθο παιδί της.

(2) Άξίζει έδω να αναφέρουμε, πώς τα τελευταία χρόνια βαθείς δυτικοί μελετητάι ανέπτυξαν την έννοια αυτή του σώματος, όπως ο Mersch στο περίφημο έργο του «Περὶ τοῦ μυστικού σώματος του Χριστού».

μια έννοια βαθειά χριστιανική, που διατηρήθηκε αλώβητη μέσα στην Όρθοδοξία και γι' αυτό μόνο από έναν όρθόδοξο, σαν τον Ντοστογιέφσκη, μπορούσε ν' αναπτυχτη. Η Δύση ακόμα κι' η ρωμαιοκαθολική έδωσε τροφή στην ανάπτυξη του ατομικισμού με τον κληρικό, που άντλει τη δύναμή του από έναν άνώτατο ποντίφρηκα και που χωρισμένος απ' τους πιστούς έπικοινωνεί με το Θεό, για να δώσει έπειτα στον καθένα πιστό χωριστά τη χάρη σαν μοναδικός ταμίας και διαχειριστής της. Στην Όρθοδοξία είναι η δύναμη της κοινότητας⁽³⁾, που μαζί με τον κληρικό της, όχι ξεχωριστά, μα σαν αδιάσπαστο κι' όργανικό σύνολο δέχεται τη χάρη από την κεφαλή του σώματος, το Χριστό.

Ο νυχτερινός επισκέπτης του στ. Ζωσιμά καταλαβαίνει άμέσως την έννοια της καθολικής ευθύνης και το χριστιανικό βάθος, που κλείνει η φράση «είμαστε ένοχοι για όλους και για όλα».

«Όσο για το πώς ο άνθρωπος φταίει για όλους και για όλα, εκτός απ' τις δικές του άμαρτίες, αυτό το σκεφτήκατε πολύ σωστά κι' είναι εκπληκτικό, που μόρεσατε να συλλάβετε μια τέτοια σκέψη σ' όλη την πληρότητά της... Όταν οι άνθρωποι καταλάβουν αυτή τη σκέψη, θάρθη γι' αυτούς η βασιλεία των ουρανών, όχι πια σαν όνειρο, μα σαν πραγματικότητα... Θα γίνη, μα πρέπει πρώτα να τελειώσει η περίοδος της ανθρωπίνης άπομόνωσης...» (άδ. Καρ. VI-II-δ)

Ο Φαρισαίος προσεύχεται «σταθείς εις έαυτόν», ενώ οι χριστιανοί έχουν έντολή να προσεύχονται «Πάτερ ή μω ν... και άφες ή μιν τα όφειλήματα ή μω ν...»

Η αγάπη του Ντοστογιέφσκη για το λαό του ειδικά δικαιώνεται από το λόγο, ότι τον θεωρεί θεματοφύλακα της όρθοδοξίας. «Η σωτηρία θάρθη από το λαό, απ' την πίστη του και την ταπεινοφροσύνη του...»

Ο Ντοστογιέφσκη δεν παρασύρεται σε

(3) Οι μεγάλοι ρώσοι θεολόγοι και θρησκευτικοί φιλόσοφοι (Μπουλγάκοφ κ.λ.π.) ανέπτυξαν πλατύτερα την έννοια της κοινότητας στην όρθοδοξία με τη θεωρία του Σαμπόρνουστ

φантаσιώσεις' ὅταν μιλάη γιὰ τὸ λαὸ σὰ «θεοφόρο», στηρίζεται πάνω στὴ βαθειὰ πίστη τοῦ λαοῦ, πάνω στὴν ἐνότητα, πάνω στὴ βαθειὰ ὑποταγὴ στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, στ' ὅτι νοιώθει τὸ Θεὸ κοντὰ του, μέσα στὴ δημιουργία, κι' ὅταν ἀκόμα βρῖσκεται μέσα στὸν πόνο καὶ στὸ πῶδ τραγικὸ ἀδιέξοδο· δὲ θέλει νὰ τὸν παρουσιάσῃ ἀναμάρτητο.

«Θεέ μου! κι' ὁ λαὸς εἶναι ἀμαρτωλός. Ποιὸς λέει, ὄχι;... Μὰ ὁ Θεὸς θὰ σώσῃ τὴ Ρωσία, γιατί, ἂν κι' ὁ λαὸς εἶναι διεφθαρμένος καὶ δὲ μπορεῖ ν' ἀπαρνηθῇ τὴ βρωμερὴ ἀμαρτία του, τὸ ξέρει πὼς αὐτὴ τὴν ἀμαρτία τὴν ἔχει κατὰ ραστῆ ὁ Θεὸς καὶ πὼς κάνει ἀσχημα ἀμαρτάνοντας... Αὐτὸ δὲ γίνεται μὲ τοὺς μορφωμένους...» (Ἄδ. Καρ. VI - III - στ')

Τὸ Ντοστογιέφσκη τὸν ὠνόμασαν προφήτη, γιατί εἶδε καθαρὰ ὅλη τὴν πορεία τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

Μήπως ὅμως τὰ γεγονότα διέψευσαν πέρα γιὰ πέρα τοὺς δραματισμοὺς του γιὰ τὸ μέλλον τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ; Ἄς μὴ γελιώμαστε ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῶν πραγμάτων.

Ἐνα ἀθειστικὸ κίνημα καθὼς κι' ἡ ἀντίσταση σ' αὐτὸ μπορούσε νὰ συμβῇ μόνο σὲ μιὰ χώρα, ὅπου ὁ λαὸς ζῆ τὸ πρόβλημα τοῦ Χριστοῦ μέσα στὴν καθημερινή του ζωὴ, σ' ἓνα λαὸ πὺ φλέγεται ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς αἰωνιότητος. Ὁ ἄθεος ἔχει κι' αὐτὸς τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ μέσα του καὶ πάσχει ἀπ' αὐτό. Ὁ κίνδυνος γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὸ μέλλον τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι μεγαλύτερος πολὺ ἐξ αἰτίας τῶν ἀδιάφορων ἀγνωστικιστῶν τῆς Δύσεως.

«Οἶδά σου τὰ ἔργα, ὅτι οὔτε ψυχρὸς εἶ οὔτε ζεστός· ὄφελον ψυχρὸς εἶης ἢ ζεστός· οὕτως ὅτι χλιαρὸς εἶ, καὶ οὔτε ψυχρὸς οὔτε ζεστός, μέλλω σε ἐμέσαι ἐκ τοῦ στόματός μου» (Ἄποκ. γ', 14).

Ὁ Ντοστογιέφσκη εἶχε τὴ σταθερὴ πεποίθηση πὼς ὁ Χριστὸς στὴ Ρωσία θὰ νικοῦσε κι' ἀπὸ κεῖ τὸ φῶς ἐνὸς νέου ὁράματος θὰ ξαπλωνόταν στὸν κόσμον.

Τὰ μηνύματα πὺ μᾶς ἔρχονται κάθε τόσο ἀπὸ ἐκεῖ βεβαιώνουν πὼς θὰ ἐπαλη-

θεύσῃ αὐτό, πὺ ἔλεγε ὁ στ. Ζωσιμᾶς: «Ὁ λαὸς θ' ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἀθειστή καὶ θὰ τὸν νικήσῃ καὶ θὰ γίνῃ ἡ ἐνιαία ὀρθόδοξη Ρωσία.» (Ἄδ. Καρ. VI-III-ε).

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ

Στὴ γῆ περπατᾶμε σὰ νὰ ψαχουλεύουμε γύρω μας, κι' ἂν δὲν εἶχαμε μπροστά μας τὴν πολύτιμη μορφή τοῦ Χριστοῦ θὰ χάναμε ἐντελῶς τὸ δρόμο μας...

Νὰ πιστεῦς ὡς τὸ τέλος ἔστω κι' ἂν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς χάνανε τὴν πίστη τους κι' ἔμεινε μονάχα ἐσὺ πιστός. Πρόσφερε τὴ θυσία σου καὶ τότε καὶ θύνησε τὸ Θεό.

(Ἄδ. Καρμᾶζοφ VI-III)

Ἡ πολύτιμη μορφή τοῦ Χριστοῦ! Μέσα στὴ ματαιοδοξία τῶν φιλολογικῶν σαλονιῶν νᾶχη τάχα κάποια σημασία γιὰ τὸν Φιόντορ Μιχαήλοβιτς ἢ μένει σὰ μιὰ θαμπτὴ ἱερὴ ἀνάμνηση;

Τόσος θόρυβος, τόσες νέες καλοντυμένες ιδέες, ρεύματα κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ δὲ θάχουν συντελέσει στὸ ξεθώριασμα τῆς εἰκόνας; Οἱ καρδιές τῶν διανοουμένων τῆς Πετρούπολης ἔχουν σκλαβωθῆ ἀπὸ τὰ εἰδωλα ἐνὸς ἄθρησκου κόσμου, τὸν ἀνθρωπισμὸ, τὴν ἰσότητα, τὴν ἀδελφοσύνη, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὰ παρόμοια, πὼς θὰ μπορέσῃ ν' ἀντισταθῇ ἡ δικὴ του καρδιά;

«Καμιὰ ἔκφραση ἀθείας δὲν εἶχε πάρει ποτὲ στὴν Εὐρώπῃ τέτοια δύναμη» θὰ γράψῃ ἀργότερα.

Μὰ ἔξαφνα καὶ δόξεις κι' ἀξιόπρεπεια ἔξαφανίζονται. Ἐνας ἄνθρωπος γυμνὸς ἀπὸ κάθε κοσμικὸ καὶ κοινωνικὸ φορτίο· φορτωμένος μόνο μὲ τὶς ἀλυσίδες τοῦ κατέργου· ἓνας πὺ βγαίνει ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς κοινωνίας. Στὴν πλατεία Σεμενόφσκη τὰ εἰδωλα συντρίβονται ὀριστικά.

Στὸ σκοτάδι τοῦ κατέργου τοῦ Ὀμσκ θ' ἀρχίσῃ νὰ τὸν φωτίζῃ πάλι ἡ γνωστὴ ἀπὸ τὰ παιδικὰ χρόνια πολύτιμη μορφή. Μὰ τώρα δὲν πρόκειται πιά γιὰ τὸ ἴδιο πράμα. Τώρα μέσα σ' αὐτὴν τὴν κόλαση, ἀνάμεσα στοὺς ἐγκληματίες, μακριὰ ἀπὸ κάθε ἀνθρώπινη συμπόνια θ' ἀρχίσῃ μιὰ βαθύτερη γνωριμία. Μιὰ βαθύτερη γνωριμία καὶ μιὰ πάλη. Ἐνα μαῦρο Εὐαγγέλιο, πὺ τοῦ χάρισε ἡ Φόν Βίζιν, μιὰ

ἀπὸ τὶς γυναῖκες τῶν δεκεμβριστῶν, στὸ Τομπόλσκ εἶναι ὁ ὁδηγός του. Αὐτὸ μοναδική του παρηγοριά καὶ μοναδικό του ἀνάγνωσμα μέσα στὸ κάτεργο. Ξεκλέβει ἀπὸ τὴν ἀνάπαυσή του, ἀπὸ τὸν ὕπνο του νὰ τὸ μελετήσῃ. Ἐπὶ τέσσερα χρόνια εἶναι ἡ μοναδική του πνευματικὴ τροφή. Μέσα ἀπὸ ἐκεῖ θὰ λάμψῃ σὰ διαμάντι ὁ Χριστός μ' ὅλην τὴν ὁμορφιά, μ' ὅλην τὴν ἀγάπη καὶ τὴν καλοσύνη, μ' ὅλο τὸν πόνο καὶ τὴν χαρά, μὲ τὴν ὑπόσχεση τῆς ἀνάστασης καὶ τῆς αἰώνιας λύτρωσης.

Τὸ πνεῦμα τοῦ ὁμοῦ εἶναι σκληρό. Ἡ πίστη δὲν εἶναι εὐκόλη. Γιατί δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ ρηχὴ θεωρητικὴ πίστη, παρὰ γιὰ κάτι τὸ βαθύτερο, κάτι ποῦ πρόκειται ν' ἀγκαλιάσῃ ὅλο του τὸ εἶναι. Αὐτὴν τὴν πίστη δὲν πρόκειται νὰ τὴν κερδίσῃ μὲ μιᾶς. Θὰ γίνῃ μεγάλος ἀγῶνας ὅσπου νὰ ξεσπᾶσῃ τὸ «ῶσαννά» καὶ νὰ νικηθοῦν μέσα ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος κι' ὁ αἰώνιος ἀντίπαλος κι' ἔξω τὰ εἰδῶλα τῶν ἀθεϊστικῶν ἐπιχειρημάτων. Ἡ δίψα ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά γιὰ πίστη καὶ τὰ ἔχνη ποῦ ἔχουν ἀφήσει οἱ ν ε ε ε ι δ ε ε ε ἀπὸ τὴν ἄλλη δημιουργοῦν ἀφόρητα μαρτύρια στὴν ψυχὴ του.

«Ποιῶν τρομερῶν βασάνων αἰτία εἶναι αὐτὴ ἡ δίψα γιὰ πίστη, ποῦ γίνεται τόσο μεγαλύτερη στὴν ψυχὴ μου, ὅσο πληθαίνουν τὰ ἀντίθετα ἐπιχειρήματα!» γράφει στὴ Φὸν Βίζιν.

Αὐτὸ τὸ μαρτύριο θὰ μᾶς τὸ ζωγραφίσῃ σ' ὄλους ἐκείνους τοὺς ἥρωές του, ποῦ ἔχουν τὴ δίψα αὐτὴ, ποῦ ἔχουν μαγευτὴ ἀπὸ τὴν ὁμορφιά τοῦ Χριστοῦ, μὰ ἡ πίστη δὲν τοὺς ἔχει χαριστῆ. Εἶναι ἡ φρίκη τοῦ ἀλύτρωτου ἀνθρώπου, ποῦ ἀντιμετωπίζει τὸ χάος, τὴν ἀσχήμια καὶ τὴν κόλαση τοῦ εἶναι του καὶ ποῦ, ἐνῶ ἔξαφνα ἀνακαλύπτει τὴν ἀνείπωτη ὁμορφιά, τὸ λυτρωτὴ του, νοιώθει κάποιον νὰ τοῦ φράξῃ τὸ δρόμο πρὸς Αὐτόν. Νοιώθει πὼς τοῦ λείπουν τὰ φτερά τῆς πίστεως γιὰ νὰ πετάξῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ λυτρωθῇ. Ἡ ντετερμινιστικὴ ἄποψη τοῦ κόσμου, ἡ παντοδυναμία τῶν φυσικῶν νόμων ψυχρὴ καὶ παγερὴ, ὁ τοῖχος τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ «Ἰπλόγειο» ἀφαιρῶντας κάθε μυστικὴν ἰδέα

ἀπὸ τὴ φύση τὴν κάνει νὰ μοιάζῃ σὰ μιὰ τεράστια μηχανή, ποῦ χωρὶς οἶκτο συντρίβει τὰ πάντα.

.....

«Ὁ Θεὸς μὲ βασάνισε σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ» (Δαιμ.) λέει ὁ Κυρίλλοφ· ὁ Κυρίλλοφ, ποῦ μέσα του ἔχει δυὸ ιδέες ἀσυμβίβαστες μεταξύ τους καὶ ποῦ γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ζῇ.

«Ὁ Θεὸς εἶναι ἀναγκαῖος καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ» εἶναι ἡ μιὰ ἰδέα.

«Μὰ ξέρω, πὼς δὲν ὑπάρχει (φυσικὰ θεωρεῖ πὼς ἡ ντετερμινιστικὴ ἄποψη ἀποκλείει τὴν ὑπαρξὴ του), καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχῃ», εἶναι ἡ ἄλλη.

Νὰ πέρασε ἀράγε ἀπὸ τὶς ἴδιες ἀγωνίες κι' ὁ Ντοστογιέφσκι; Νὰ τυραννιόταν κι' αὐτὸς ἀπὸ διπλῆς ἀλληλοσυγκρουόμενες ιδέες; Ἀσφαλῶς, ὁ δρόμος πρὸς τὴν πίστη δὲν εἶναι σπαρμένος μὲ ροδόφυλλα. Οἱ δαίμονες δὲν ἀφήνουν εὐκόλα τὴ λεία τους. Ἡ ἀμφιβολία θὰ βασανίσῃ τὴν ψυχὴ μὲ κάθε ἀφορμὴ. Δὲν εἶναι μόνο ἡ ντετερμινιστικὴ ἄποψη, ποῦ τοῦ φράζει τὸ δρόμο πρὸς τὸ Χριστό.

Νὰ ὁ Ἰβάν Καραμάζωφ· αὐτὸς ἐπαναστατεῖ ἐναντίον τοῦ κόσμου τοῦ Θεοῦ. Δὲν μπορεῖ νὰ τὸν παραδεχτῆ.

Ἀκόμα κι' ὅταν βροῖσκῃ ἐπιχειρήματα, ποῦ ἀποδεικνύουν τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ, νοιώθει, πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι τρομερὰ ἐλεύθερος καὶ δὲν μπορεῖ νὰ περιοριστῇ στὸ 2+2=4. Εἶναι ἐλεύθερος νὰ δεχτῆ ἢ νὰ μὴ δεχτῆ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ.

Αὐτὴ ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς εἶναι γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκι ἓνα βαθὺ μαρτύριο, μὲχρις ὅτου γίνῃ ἡ ἐλευθερία τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, ἐλευθερία μέσα στὴ βεβαιότητα.

Μέσα στὸν ἀγῶνα τοῦτον ἔρχονται καὶ στιγμὲς ἀνακουφίσεως. Ἡ πανσοφία κι' ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ δὲν ἀφήνει ποτὲ τὸ πλάσμα του νὰ ὑποκύνῃ στὸ βάρος τῶν ἀμφιβολιῶν. «Καὶ μ' ὅλα ταῦτα, γράφει στὴ Φὸν Βίζιν, ὁ Θεὸς μοῦ στέλνει κάποτε στιγμὲς ὀλοκληρωτικῆς γαλήνης. Σὲ τέτοιες στιγμὲς ἔχω συνθέσει μόνος μου μιὰν ὁμολογίαν πίστεως, ὅπου ὅλα εἶναι καθαρὰ καὶ ἅγια. Αὐτὴ ἡ ὁμολογία εἶναι πολὺ ἀπλῆ· νάτη: νὰ πιστεύῃς, πὼς δὲν ὑπάρχει τίποτε

τό ωραιότερο, τίποτε τό βαθύτερο, τίποτε τό αγαπητότερο, τίποτε τό λογικώτερο, τίποτε τό γενναιότερο, τίποτε τό τελειότερο από τό Χριστό. "Όχι μόνο δέν υπάρχει τίποτε, ἀλλά λέω στον έαυτό μου με μιá ζηλότυπη αγάπη: δέν μπορεί νά υπάρξει τίποτε. "Ακόμα καλύτερα: "Αν κάποιος μου αποδείκνυε, πώς ό Χριστός είναι έξω από την αλήθεια και άν πραγματικά είχε αποδειχθῆ, πώς ή αλήθεια είναι έξω από τό Χριστό, θα προτιμούσα νά είμαι με τό Χριστό παρά με την αλήθεια».

Σ' αυτές ασφαλώς τίς στιγμές τῆς βεβαιότητας είναι κάποια πολύ άνωτερη από τό λογικό δύναμη, πού επιβάλλεται κι' εκείνες τίς στιγμές ό άνθρωπος νιώθει καλά, πώς αυτές οί «αποδεδειγμένες αλήθειες» κι' οί αποδείξεις του ανθρώπινου λογικού είναι παιχνίδια παιδιών, άν δέν είναι «κωμωδία δαιμόνων».

Μιά τέτοια άφροσύνη στο Χριστό, τόσο υπερβολική είναι ίσως άκατανόητη για έναν άνθρωπο δυτικού τύπου' είναι ή αγάπη ενός ανθρώπου ίκανού για την ακρότητα σαν γνήσιου Ρώσου και δέν μπορεί νά μην οδηγῆ στο «ώσαννα» του φωτός, έστω κι' άν περάση μέσ' απ' τό «καμίνι των άμφιβολιών».

Αυτό τό θέμα του Χριστού θ' άπασχολήση όλη του τῆ ζωή' όλα και γῆ και λαός και πατρίδα θα φωτισθούν με τό φώς του Χριστού για νά πάρουν νόημα, νά εξαγιασθούν. "Ο Χριστός είναι ό ήλιος, από τό φώς του όποιου θα φωτισθούν κι' οί ιδέες του κι' ή τέχνη του. Τα μεγάλα του μυθιστορήματα θα κινηθούν γύρω από τό θέμα: «με τό Χριστό ή χωρίς τό Χριστό;».

"Ο Guardini χαρακτηριστικά λέει, πώς όταν θέλησε νά διαπραγματευθῆ τό θρησκευτικό στοιχείο μέσα στο έργο του Ντοστογιέφσκη, είδε σύντομα, πώς έπῆρε για θέμα όλο τον κόσμο του έργου του, τίποτε λιγώτερο. Πραγματικά όλος ό κόσμος του Ντοστογιέφσκη είναι τό θρησκευτικό θέμα, τό θέμα του Χριστού.

"Όσοι δέ μπόρεσαν νά βροῦν αυτόν τό λυτρωτή και τον άρνιούνται καταστρέφονται' ό Κυρίλλοφ, ό Σταυρόζκιν, ό Σμερνιακόφ, ό Στιντριγκάιλοφ αυτο-

κτονούν, γιατί μέσα στο χάος τους εστάθηκε αδύνατο νά βροῦν τό δρόμο προς την αιώνια άρμονία, προς τό μόνο λυτρωτή.

"Ο "Ιβάν συντρίβεται μακριά του κι' άν και δέν ξέρουμε την έκβαση, ό "Αλιόσια μäs την υποδηλώνει με τό: «"Ο Θεός θα νικήση. "Ο "Ιβάν ή θ' αναστηθῆ μέσα στο φώς τῆς αλήθειας ή θα χαθῆ μέσα στο μίσος» (4).

"Αλήθεια αυτοί οί τύποι, αυτοί οί άνθρωποι του τέλους του 19ου κι' οί σύγχρονοί μας δέν έχουν πιά εκείνη την αυτοπεποίθηση τῆς αναγέννησης. "Όταν ή τάξη του κλειστού κόσμου του Μεσαίωνα έγχερίστηκε με τίς νέες αντιλήψεις και την εισβολή του ούμανισμού, ό άνθρωπος χάρηκε για μιá στιγμή νομίζοντας πώς καταργώντας τό Θεό έγινε αυτός θεός. Μά γρήγορα ή δαιμονική αυτή χαρά έσβησε για ν' αφήση τόπο σε μιάν ανείπωτη αγωνία. "Ο άνθρωπος βλέπει τον έαυτό του μόνο κι' ανίσχυρο, νά συντρίβεται από τῆ φύση με τους άτεγκτους νόμους τῆς. "Όλα είναι χάος και σύγχυση μέσα σ' έναν κόσμο σκοτεινό, δαιμονικό, άπέραντο. Είναι ή σειρά τώρα, νάρνηθῆ τον ίδιο τον έαυτό του και σ' ένα κίνημα άπελπισίας νά ζητήση νέους θεούς, τον υπεράνθρωπο, την έπιστήμη, τό προλεταριάτο, τό κράτος κι' όποιο άλλο είδωλο. Γεύεται όμως παντού την απάτη. "Υποχωρώντας στον έαυτό του ανακαλύπτει μέσα στο είναι του ένα δεύτερο χάος και γχεμίζεται μέσα σ' άτύθμενα βάθη τῆς ύπαρξῆς του όπου κυριαρχούν φλόγες από την κόλαση. Έκεί τώρα, άν ακόμη του έχη μείνει λίγη θέληση για ζωή, θάντηκρυσή μακριά τό φώς, όχι του θεοποιημένου ανθρώπου (άνθρώπου - θεού κατά την έκφραση του Κυρίλλοφ) παρά του Θεανθρώπου, του Χριστού. "Αν τό νιώση, άν τό πλησιάση και τ' άγκαλιάση βρήκε τῆ λύτρωση. "Ο Χριστός θα διώξη τους δαίμονες, θα γεμίση τά πάντα με την παρουσία του για μιá νέα ζωή και μιá νέα έλευθερία. "Αλλιώς δέ μένει πα-

(4) Αυτό θυμίζει εκείνο του Συμεών είδος ούτος κείται εις πῶσιν και άνάστασιν πολλών...» (Λουκ. β' 34).

ρά ή αιώνια υποδούλωση στον αντίχριστο, ή καταστροφή.

Ο Ίβαν (5) είχε καθώς ο ίδιος ο Ντοστογιέφσκη ένα ελπιδοφόρο σημείο. Ήταν Καραμάζοφ, όχι μόνο στην ποταπότητα, μα και στη δίψα για ζωή (6). «Τπάρχει στον κόσμο τάχα μιὰ ἀπελπισία, πού νά μπορέση νά νικήση την παράφορη κι' ἀνάσμοστη ἴσως δίψα μου για τή ζωή;» ('Αδ. Καραμάζοφ V - III). Αὐτή ή δίψα για τή ζωή ἔδωσε στο Ντοστογιέφσκη τή δύναμη νά υπομείνη τήν κόλαση τοῦ κατέργου και τήν κόλαση τοῦ εἶναι του και νάνακαλύψη Ἐκεῖνον, πού εἶναι ή πηγή τῆς ζωῆς. Ἡ δίψα τῆς ζωῆς εἶναι ἕνα πρωταρχικό στοιχείο για τή λύτρωση κι' ο Ντοστογιέφσκη τὸ ἔχει και ξέρει τήν ἀξία του. Ἡ ζωή εἶναι θεῖο δῶρο μ' ὄλο τῆς τὸν πόνο και δὲν πᾶνει νάνα τέτοιο κι' ὅταν ἀκόμα τή μολύνουμε με τή βρωμιά μας(7).

Για ὅσους νοιώθουν ἔτσι τή ζωή δὲ μπορεί παρὰ νά νικήση ὁ Χριστός.

Εἶναι ὅμως Καραμάζοφ και σὲ πολλὰ ἄλλα σημεία και γι' αὐτὸ ὁ ἀγῶνας δὲ θά γίνη μόνο στο διανοητικό στίβο. Πάθη θά τὸν συνταράξουν και θά τὸν κλονίσουν για πολλὴν καιρό. Αὐτὸ τὸ γεμάτο κακουχίες κορμὶ κρύβει ἀνυπόταχτες και πρωτόγονες δυνάμεις. Ὁ Χριστός ἔχει νά δώσει κι' ἔδω τή μάχη. Μάχη ἀρχετα σκληρή. «Ἡ φύση μου εἶναι πρόστυχη» γράφει σ' ἕνα του γράμμα (στο Μάϊκοφ). «Ὅμως δὲν ὑπάρχουν ἀδύνατα για τὸ Χριστό. Μπορεῖ νά ὑπάρξη τάχα ἕνα τόσο μεγάλο ἀμάρτημα, πού νά ξεπεράση τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ;» ('Αδ. Καρ. II-III) Μέσα σ' αὐ-

τή τήν πνευματική και σαρκική πάλη γνωρίζει βαθύτερα τὸ Χριστὸ και δένεται μαζί Του ἀδιάσπαστα.

Πολλοὶ πού δὲ μπόρεσαν νά νοιώσουν τήν ἀγάπη του για Κεῖνον, ἰσχυρίσθη παρεξηγώντας ἴσως και τὸν Σάτοφ, πὼς ὁ Ντοστογιέφσκη πιστεύει σ' ἕναν ρῶσο Χριστό, ὄχι τὸν πραγματικό Χριστό. Τίποτα δὲν εἶναι μεγαλύτερο ψέμα ἀπ' αὐτό. Ὅπου και νά μᾶς ἐμφανίξη τὸ Χριστό, μᾶς ἐμφανίζει τὸν πραγματικό Χριστὸ με μιὰ κατανόηση πρωτοφανή, ὥστε και διάσημοι θεολόγοι μετὰ ἀπὸ τή μελέτη τῶν ἔργων του νά νοιώθουν καλύτερα τὶς ἀλήθειες τοῦ Εὐαγγελίου και νά κατανοοῦν βαθύτερα τὸν Κύριό μας (Guardini).

«Κανένας συγγραφέας τῆς ἴδιας μ' αὐτὸν ἀξίας δὲν ὑπάρχει, πού με τόσο φλογερὴ ὁρμη τῆς καρδιάς του και τοῦ πνεύματός του νά προσκολληθῆκε στο Χριστὸ ὅπως αὐτός» λέει ὁ δυτικός (και μάλιστα και κληρικὸς) Pflieger.

Κανένας! Και τοῦτο μετὰ ἀπὸ τή σύγχρονη χριστιανική λογοτεχνική ἀναγέννηση στη Δύση.

Κανένας! Κι' αὐτὸ για ἕνα συγγραφέα βαθεῖα ριζωμένον στην Ὁρθοδοξία και στην Ἀνατολική Ἐκκλησία.

Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ἀκόμα πὼς ή νεώτερη ρωσική θεολογία ξεπηδάει μέσα ἀπὸ τήν ἐρημνεία τοῦ ἔργου του.

Ὁ ρῶσος Χριστός εἶναι μιὰ ἐφεύρεση ἐκεῖνων, πού δὲν μποροῦν νά νοιώσουν, πὼς μιὰ τέτοια μεγαλοφυΐα ἔκλινε τὸ κεφάλι μπρὸς στο Θεάνθρωπο σάν ἕνας εὐλαβικός ρῶσος χωρικός και δὲν ἀκολούθησε τὸν ξέφρενο δρόμο τοῦ Τολστόϊ, πού πραγματικά ἐφταξε ἕνα δικό του κατασκευάσμα και τ' ὠνόμασε «Χριστό».

Μέσα στην ψυχὴ τοῦ Ντοστογιέφσκη τελικὰ νίκησε ὁ Χριστός.

Δὲν εἶναι μόνο στὰ μυθιστορήματά του, πού βλέπομε αὐτὴ τή νίκη. Στὰ σχέδια τῶν μυθιστορημάτων ή λατρεία κι' ή πίστη του εἶναι πολὺ πῶ σαφής.

«Ποτὲ δὲ μποροῦσα νά φανταστῶ τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς Αὐτόν», γράφει στὰ σχεδιάσματα τοῦ «Ἐφήβου». Και στο

(5) Ὁ Ίβαν εἰκονίζει τὸν ἴδιο τὸν Θεόδωρο Ντοστογιέφσκη σ' ἕνα στάδιο τῶν ἀγωνιστῶν ἀναζητήσεών του.

(6) Οἱ Καραμάζοφ εἶναι σύμβολο ὄχι μόνο τοῦ ἴδιου τοῦ Ντ. παρὰ και τοῦ Ρώσου, τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Τὰ βίαια πάθη, ὁ σύνδεσμος με τή γῆ, ή ἀμφιβολία, ή διάθεση για φιλοσοφία, ή πίστη, ή ὑπερβολή, ὅλα τὰ ἐλαττώματα και προτερήματά τους εἶναι ἐλαττώματα και προτερήματα τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ.

(7) Γι' αὐτὸ κι' ὁ πατέρας τῶν Καραμάζοφ, πού τοὺς χάρισε τή ζωή, ἔχει τὸνομα Φόντιο (Θεόδωρος) παρ' ὄλη τήν ποταπότητά του, εἶναι δῶρο θεῖο.

προσχέδιο τῶν «Δαιμονισμένων» πάλι: «Σεῖς ἀρνηταὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ δὲν ἔχετε νοιώσει, πῶς ὅλα στὸν κόσμο χωρὶς τὸ Χριστὸ εἶναι βρωμιὰ καὶ ἁμαρτία.»

Ἄν ὁ Ντοστογιέφσκη δὲν εἶχε πιστέψει στὸ Χριστό, ἀσφαλῶς θὰ κατέληγε σὰν τὸν Σταυρόγκιν ἢ τὸν Κυρίλλοφ προσθέτοντας ἓνα τραγικὸ παράδειγμα σ' ὅσα μᾶς ἐζωγράφησε.

Ἡ πίστη ὅμως αὐτή, πὸν τὸν ἀνάστησε σ' ἓναν καινούργιον κόσμο ἀγάπης, τοῦδωσε τὸ θάρρος ν' ἀντιμετωπίσει μιὰ σκληρὴ ζωὴ μὲ τὴ φτώχεια της, μὲ τὸ παρελθὸν ἐνὸς κατέρου, μὲ τὴν τρομερὴ ἀρρώστεια τῆς ἐπιληψίας, νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν ἁμαρτία καὶ νὰ δεχτῆ τὸ θάνατο μὲ ἡρεμία κι' ἐλπίδα. Ἔτσι τὸν δέχτηκε ἀφοῦ πρὶν μὲ τὸ Μυστήριό της ζωῆς ἐνώθησε

μὲ τὸν Ἀρχηγὸ τῆς ζωῆς κι' ἄφησε σὰν ἀνεκτίμητη κληρονομιά στὰ παιδιὰ του τὸ χοντρὸ μαυροντυμένο Εὐαγγέλιο τοῦ κατέρου, πὸν τὸν ὠδήγησε μέσα ἀπὸ «τὰ σκολιὰ» εἰς «ὄδον λείαν» καὶ ἔφυγε μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης ὅπως τὴν δραματίστηκε στὸν «ἐν Κανᾶ γάμον» τῶν «Ἀδελφῶν Καραμάζοφ».

«Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ...», γράφει κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ τελευταίου του αὐτοῦ μυθιστορήματος· μὰ ἀπ' ὅλα τὰ μεγάλα του ἔργα νοιώθει κανεὶς ν' ἀκούγεται ἡ γεμάτη θεῖο πόθο πρόσκληση πρὸς τὸ Χριστό:

«Καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγουσιν, Ἔλθέ»

...ἀμήν, ναί, ἔρχου, Κύριε Ἰησοῦ (Ἄπ. κσ').

ΑΠ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ

ΣΑΝ ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ

Σὰν τὰ πουλιά' ναι κι' οἱ καρδιές
καὶ θέλουν νὰ πετᾶνε
πέρα, ψηλά, μακρὰ κι' αὐτὲς
λεύτερες θέλουν νᾶναι
νὰ χιτίζουν ὁμορφες φωλιές
νὰ γλυκοκελαϊδᾶνε
ἀνάλαφρες κι' ἀμέριμνες
νὰ γοργοφτερουγᾶνε!
Νὰ χαίρουνται τὴν ἄνοιξι
σ' ὀλάνθιστα λειβάδια
τὰ καλοκαίρια νὰ λαοῦν
σὲ δάση, σὲ λαγκάδια
καὶ τὰ μονυχρὰ χινόπωρα
καὶ τὸν βαρὺ χειμῶνα
σὲ μιᾶς φωλιᾶς τῆ ζεστασιά

ὅταν ξεσπᾶ ἡ μπόρα
ἦσουχα ν' ὄνειρεύονται
κάποια χαμένη χώρα!
Σὰν τὰ πουλιά' ναι κι' οἱ καρδιές
καὶ θέλουν νὰ πετᾶνε
πέρα, ψηλά, μακρὰ κι' αὐτὲς
λεύτερες θέλουν νᾶναι
γιὰ νὰ πετοῦν ὥσπου νὰ βροῦν
τὴ χώρα τ' ἁγίου ὄνειρου
κι' ὅπως πετοῦν νὰ χάνονται
στὸ μπλάβο κεῖ τ' Ἀπείρου
καὶ πίσω πιά νὰ μὴ γυροῦν
Ἐκεῖ νὰ μένουν καὶ νὰ ζοῦν
στὴ «νέα γῆ» τοῦ Ὀνειρου!

Π. ΣΙΛΛΑΣ

ΑΠΟ ΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΦΟΡΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ὁ Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος ἔζησε περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου αἰῶνος μ. Χ., διετέλεσε δευτέρος κατὰ σειράν ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, «ἀνήρ ἦν τοῖς πᾶσιν ἀποστολικὸς καὶ ἐκυβέρινα τὴν Ἐκκλησίαν Ἀντιοχείαν ἐπιμελῶς». (1) Κατὰ τὸν ἐπὶ Τραϊανοῦ διωγμὸν (2) (ἀρχὰς β' αἰῶνος) συνελήφθη καὶ μετεφέρθη εἰς Ρώμην «βρόμα γενησόμενος θηρίων, εἰς τέρψιν τοῦ δήμου» (3), ὅπου καὶ ἐμαρτύρησε ριφθεὶς εἰς τὰ θηρία τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου (4). Ἐγράψε τὸ ὅλον ἑπτὰ (5) ἐπιστολάς, ἤτοι πρὸς Ἐφεσίους, Μαγνησιεῖς, Τραλλιανούς, Ρωμαίους (ἐκ Σμύρνης), Φιλαδελφεῖς, Σμυρναίους καὶ πρὸς Πολύκαρπον (ἐκ Τρωάδος). Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εὐρίσκονται ὑπὸ δύο μορφὰς «ὡν ἡ μία ἐκτενεστέρα καὶ μία συντομωτέρα» ἢ κρατούσα σήμερον γενικῶς γνώμη εἶναι ὅτι ἡ συντομωτέρα μορφή εἶναι καὶ ἡ ἀρχικὴ ἢ τοῦλάχιστον ἢ ἀρχαιότερα» (6). Ἐν τοῖς ἔξῃς ἀκολουθοῦμεν τὴν συντομωτέραν μορφήν τῶν ἐπιστολῶν (7) τῶν ὁποίων παρουσιάζομεν τὰ θέματα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι καὶ ὁ σημερινὸς χριστιανὸς ἀναγνώστης πολλὰ ἔχει νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ὑπερκεχειλίζουσαν πρὸς τὸν Ἰησοῦν πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν ἐνὸς «ἀποστολικοῦ πατρὸς», οἷως Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος.

1. Μαρτύριον Ἰγνατίου I, 1.

2. Βλ. σχετ. Μαρτύριον II, 1 ἔ. ὡς καὶ Α. Σ. Μπαλάνου: Πατρολογία σελ. 44.

3. Μαρτύριον, κεφ. II.

4. Μαρτύριον, VII, 1.

5. Ἐπ' ὀνόματι του σώζονται καὶ τινες ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι ὁμως εἶναι νόθοι. Βλ. Α. Μπαλάνου, Πατρολογία, σελ. 45.

6. Α. Μπαλάνου, Πατρολογία, σελ. 45-6.

7. Τὰ κείμενα κατὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς «Ἀπ. Διακονίας»: Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων, τόμος 2ος σελ. 264 ἔ. ἔ.

Α' Μαρτυρία περὶ τῶν τριῶν ἱερατικών βαθμῶν.

1. Ὑπάρχουν καὶ οἱ τρεῖς ἱερατικοὶ βαθμοί.

Τὰ κείμενα Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου ἔχουν μεγάλην ἱστορικὴν σημασίαν ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν καὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν βαθμῶν, σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων διακρινομένων, διότι τυγχάνουν ἀρχαῖα καὶ διότι αἱ μαρτυρίαι τῶν εἶναι ἀρκούντως ἱκαναὶ (8) νὰ ἀποδείξουν ἐσφαλμένον τὸν ἰσχυρισμὸν πολλῶν πρεσβυτέρων, ὅτι οἱ τρεῖς ἱερατικοὶ βαθμοὶ εἶναι μεταγενέστερον κατασκευάσμα τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κ. Διαθήκην, καίτοι οἱ ὄροι συγχέονται - «τότε γὰρ τῶς ἐκοινωνοῦν τοῖς ὀνόμασιν» (Χρυσόστομος) - δύναται νὰ διακρίνη τις τοὺς τρεῖς ἱερατικούς βαθμούς (9). Πολὸν σαφῶς ὁμως διακρίνονται οἱ τρεῖς βαθμοὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἰγνατίου, ὡς καταφαίνεται ἀπὸ τὰς κατωτέρω παρατιθεμένας περιχοπὰς.

Οὕτως εἰς τὴν πρὸς Μαγνησιεῖς ἐπιστολήν του ὁ Ἰγνάτιος γράφει: «Ἡξιώθη ἰδεῖν ὑμᾶς διὰ Δαμᾶ τοῦ ἀξιοθέου ὑμῶν ἐπισκόπου καὶ πρεσβυτέρων νὰ ἀξίων Βάσσου καὶ Ἀπολλωνίου καὶ τοῦ συνδούλου μου διακόνου Ζωτίωνος (10). Καὶ, «ὡς καὶ αἱ ἔγγιστα Ἐκκλησίαι ἔπεμψαν ἐπισκόπους αἱ δὲ πρεσβυτέρους καὶ διακόνους» (11). Αἱ μαρτυρίαι αὗται δεικνύουν ὅτι τῷ 107 οἱ βαθμοὶ τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ πρεσβυτέρου καὶ τοῦ διακόνου ἦσαν ἤδη διαμεμορφωμένοι καὶ σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων διακρινομένοι. Διὰ

8. Πλὴν τῆς πρὸς Ρωμαίους, εἰς τὰς ὑπολοίπους ἔξ ἐπιστολάς, ὁ ὄρος ἐπίσκοπος ἀπαντᾷ 50κις, ὁ πρεσβύτερος ἢ πρεσβύτεριον 20κις καὶ ὁ διάκονος 18κις.

9. Πρὸβλ. Φιλπ. 1, 1. Α' Τιμ. 3, 8 καὶ 5, 17.

10. Μαγνησιεῦσιν Ἰγνάτιος, II πρὸβλ. καὶ Φιλαδ. IX, 1.

11. Φιλαδ. X, 2.

τοῦτο καὶ συμβουλεύει τοὺς χριστιανούς «ἐν ὁμοιοίᾳ Θεοῦ σπουδάζετε πάντα πράσσειν, προκαθημένον τοῦ ἐπισκόπου εἰς τύπον Θεοῦ καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τύπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν διακόνων, τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς πρὸ αἰῶνων παρὰ Πατρὶ ἦν καὶ ἐν τέλει ἐφάνη»⁽¹²⁾. «Ὁμοίως πάντες ἐντρέπεσθωσαν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς καὶ τὸν ἐπίσκοπον, ὄντα τύπον τοῦ πατρὸς, τοὺς δὲ πρεσβυτέρους ὡς συνέδριον Θεοῦ καὶ ὡς σύνδεσμον ἀποστόλων. Χωρὶς τούτων Ἐκκλησία οὐ καλεῖται»⁽¹³⁾.

2. Ὑποταγὴ εἰς τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸ πρεσβυτέριον.

Οἱ ἐπίσκοποι (καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι) εἶναι διάδοχοι τῶν ἀποστόλων τοὺς ὁποίους αὐτὸς ὁ Κύριος κατέστησε συνεχιστὰς τοῦ ἔργου Του. Ἐπομένως τὰ λαϊκὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ὀφείλουν εἰς αὐτοὺς ὄχι μόνον τιμὴν καὶ σεβασμόν, ἀλλὰ καὶ ὑποταγὴν. «Ἀναγκαῖον οὖν ἐστίν, ὥσπερ ποιεῖτε, ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν πράσσειν ὑμᾶς· ἀλλ' ὑποτάσσεσθε καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ὡς τοῖς ἀποστόλοις Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁽¹⁴⁾. Οἱ πιστοὶ πρέπει νὰ ἀκολουθοῦν τὸν ἐπίσκοπον ὡς ποιμένα καὶ καθ' ὃν τρόπον ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία ἀκολουθεῖ τὸν Χριστόν, ὀφείλει καὶ τὸ πλῆθος νὰ εἶναι ὅπου καὶ ὁ ἐπίσκοπος. «Πάντες τῷ ἐπισκόπῳ ἀκολουθεῖτε, ὡς Ἰησοῦς Χριστὸς τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ πρεσβυτερίῳ ὡς τοῖς ἀποστόλοις· τοὺς δὲ διακόνους ἐντρέπεσθε, ὡς Θεοῦ ἐντολήν. Μηδεὶς χωρὶς τοῦ ἐπισκόπου τι πράσσειτω, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν... Ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω· ὡσπερ ὅπου ἂν ἦ Χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία»⁽¹⁵⁾. Ὁ Ἰγνατίος θεωρεῖ κεραι-

λαιώδη τὴν ἐνότητα τῶν πιστῶν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸ πρεσβυτέριον καὶ τὴν παρομοιάζει μὲ τὴν τελείαν ἐνότητα τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν οὐράνιον Πατέρα. «Ὡσπερ οὖν ὁ Κύριος ἄνευ τοῦ Πατρὸς οὐδὲν ἐποίησεν... οὕτως μηδὲ ὑμεῖς ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν πρεσβυτέρων μηδὲν πράσσετε»⁽¹⁶⁾. «Ἄλλωστε, «ὁ τιμῶν ἐπίσκοπον ὑπὸ Θεοῦ τετίμηται· ὁ λάθρα ἐπίσκοπον τι πράσσει, τῷ διαβόλῳ λατρεύει»⁽¹⁷⁾.

3. Πῶς νοεῖται ἡ ὑποταγὴ εἰς τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸ πρεσβυτέριον;

Ἄλλ' ἂν οἱ χριστιανοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑποτάσσωνται εἰς οἰονδήποτε ἐπίσκοπον καὶ εἰς οἰονδήποτε πρεσβυτέριον, τότε θὰ ἦσαν δοῦλοι, ἐπὶ μεγίστῃ ζημίᾳ τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουν νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὸν ἐπίσκοπον, ὅταν οὗτος εὐρίσκειται εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς του, ὅταν εἶναι οἷον ἐκζητεῖ ἀπὸ τὸν συλλειτουργόν του Πολύκαρπον καὶ αὐτὸς ὁ Ἰγνατίος. «Τῆς ἐνώσεως - γράφει - φρόντιζε»⁽¹⁸⁾. «... πάντας βάσταζε, ὡς καὶ σὲ ὁ Κύριος. Πάντων ἀνέχου ἐν ἀγάπῃ»⁽¹⁹⁾. «... προσευχαῖς σχόλαζε ἀδιαλείπτως»⁽²⁰⁾. Αἰτοῦ σύνεσιν πλείονα ἢς ἔχεις. Γρηγόρει... τοῖς κατ' ἄνδρα κατὰ ὁμοίθειαν Θεοῦ λάλει. Πάντων τὰς νόσους βάσταζε, ὡς τελείος ἀθλητής»⁽²¹⁾. Ἐν συνεχείᾳ ὁ ἱερός Ἰγνατίος δίδει καὶ ἄλλα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ «καλοῦ ποιμένου» πρὸς τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ὑποτάσσωνται οἱ λαϊκοί. «Φρόνιμος γίνου ὡς ὄφις ἐν ἅσασιν, καὶ

γετο ἡ καθ' ὅλου Ἐκκλησία καὶ ἄρα μόνῃ δικαιοῦται νὰ προσφωνῆται οὕτω ἡ Ἄνατ. Ὁρθ. Ἐκκλησία, ὡς ἡ μόνῃ ἀπολύτως πιστῇ θεματοφύλαξ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως.

16. Μαγνησ. VII, 1. πρβλ. καὶ Ἐφεσ. V, 2.

17. Σμυρν. IX, 1.

18. «Ὅχι μερίζε» ὅπως τινὲς τῶν νῦν κατεχόντων τὸ ἀξίωμα.

19. Ἀνοχὴ ἐν ἀγάπῃ καὶ ὄχι χειροδικούντες ἐν τῷ ἱερῷ.

20. Σήμερον ὑπάρχουν τινὲς ἐκ τοῦ πρεσβυτερίου οἱ ὁποῖοι δὲν «εὐκαιροῦν» νὰ παρακολουθήσουν τὴν «κοινήν» προσευχὴν καὶ λατρείαν. Ἰσως διότι ἀδιαλείπτως προσεύχονται «κατ' ἰδίαν» (!)

21. Πρὸς Πολύκαρπον, I, 1-3.

12. Μαγνησ. VI, 1.

13. Τραλ. III, 1. Βλ. καὶ Ἐφεσ. IV, 1. Φιλαδ. VII, 1 κ. ἄ.

14. Τραλ. II, 2. πρβλ. καὶ Ἐφεσ. II, 2 καὶ Τραλ. VII, 2.

15. Σμυρν. VIII, 1-2. Τὸ χωρίον ἐνέχει πολλὴν σπουδαιότητα καὶ διὰ τὸν ὅρον «καθολικὴ ἐκκλησία», ὡς ἀρχαῖοτατον, καὶ δεικνύει ὅτι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους καθολικὴ ἐλέ-

ἀέριαις εἰς αἰὶ ὡς ἡ περιστερά»⁽²²⁾. «Νῆφε ὡς Θεοῦ ἀθλητῆς»⁽²³⁾. «Στῆθι ἐδραῖος ὡς ἄκμων τυπόμενος. Μεγάλου ἐστὶν ἀθλητοῦ τὸ δέρεσθαι καὶ νικᾶν»⁽²⁴⁾. «Χῆραι μὴ ἀμελεισθῶσαν. Μετὰ τὸν Κύριον, σὺ αὐτῶν φροντιστὴς ἔσο»⁽²⁵⁾. Ὅταν τοιοῦτος εἶναι ὁ ἐπίσκοπος καὶ τοιοῦτοι οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, ὁ λαϊκὸς ὀφείλει νὰ ὑποτάσσεται. «Τὸν μέντοι ποιμένα τὸν ἀγαθὸν ὁ λαϊκὸς τιμάτω, ἀγαπάτω, φοβείσθω ὡς πατέρα, ὡς κύριον, ὡς δεσπότην, ὡς ἀρχιερέα Θεοῦ, ὡς διδάσκαλον εὐσεβείας»⁽²⁶⁾. Ἡ ὑποταγὴ τῶν λαϊκῶν πρὸς τοὺς κληρικούς ἐπιβάλλεται μόνον ὅταν οἱ τελευταῖοι εἶναι «κατὰ Θεόν», ὡς οἱ τῆς Ἐκκλησίας Μαγνησίας, τοὺς ὁποίους ὁ Ἰγνάτιος ἐπαινεῖ: «... τοῦ ἀξιοπρεπεστάτου ἐπισκόπου ὑμῶν καὶ ἀξιολόγου πνευματικοῦ στεφάνου τοῦ πρεσβυτέρου ὑμῶν καὶ τῶν κατὰ Θεὸν διακόνων»⁽²⁷⁾.

Β' Συστάσεις πρὸς ὁμόνοιαν καὶ ἐνότητα.

Ὁ Κύριος εἶπεν⁽²⁸⁾ ὅτι ἡ ἐνότης τῶν μαθητῶν του καὶ τῶν «πιστευσόντων» θὰ εἶναι ἀπόδειξις ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀπεστάλη καὶ ἐκτελεῖ αὐτοῦ τὰ ἔργα. Καὶ οἱ ἄγιοι ἀπόστολοι πολλάκις ἐπανέλαβον ὅτι οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουν μετὰ σπουδῆς νὰ τηροῦν «τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης»⁽²⁹⁾. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος, βλέπων τοὺς πολλοὺς κινδύνους τοὺς ὁποίους θὰ συναντοῦν οἱ χριστιανοί, συνιστᾷ ὁμόνοιαν καὶ ἐνότητα. «Τέκνα οὖν φωτὸς ἀληθείας, φεύγετε τὸν μερισμὸν καὶ τὰς κακοδιδασκαλίας· ὅπου δὲ ὁ ποιμὴν ἐστίν, ἐκεῖ ὡς πρόβατα ἀκολουθεῖτε. Πολλοὶ γὰρ λύκοι ἀξιώπιστοι ἠδονῆ κακῆ, αἰχμαλωτίζουσι τοὺς θεοδρόμους· ἀλλ' ἐν τῇ

ἐνότητι ὑμῶν οὐκ ἔχουσι τόπον»⁽³⁰⁾. Καὶ πάλιν, «διαμένετε ἐν τῇ ὁμονοίᾳ ὑμῶν καὶ τῇ μετ' ἀλλήλων προσευχῇ»⁽³¹⁾.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ φρονοῦν πάντες τὰ αὐτὰ καὶ νὰ ἐνεργοῦν ὁμοίως ὡς εἰς ἄνθρωπος· «παραινῶ ἐν ὁμονοίᾳ Θεοῦ, σπουδάξετε πάντα πράσσειν»⁽³²⁾, καὶ νὰ μὴ ὑπάρχη τίποτε τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι δυνατόν νὰ τοὺς χωρίσῃ «μηδὲν ἔστω ἐν ὑμῖν, ὃ δυνήσεται ὑμᾶς μερίσαι, ἀλλ' ἐνόθητε τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς προκαθημένους εἰς τύπον καὶ διδαχὴν ἀφθαρσίας»⁽³³⁾. Πόσιν ζημίαν φέρουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πόσον ἔνοχοι εἶναι ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἢ συνεργοῦντες μετ' ἄλλους, σχίζουν τὸν ἄρραφον χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ! Εἰς αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει Θεὸς καὶ οὔτε θὰ ὑπάρξῃ· «οὗ δὲ μερισμὸς ἐστίν καὶ ὀργή, Θεὸς οὐ κατοικεῖ»⁽³⁴⁾. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν παύει νὰ συνιστᾷ ὁ ἅγιος πατὴρ «τὴν ἐνωσιν ἀγαπάτε, τοὺς μερισμοὺς φεύγετε»⁽³⁵⁾, «ἵνα πάντα ἐν ἐνότητι σύμφωνα ᾦ»⁽³⁶⁾.

Ἡ ἐνότης τῶν χριστιανῶν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ δοξάζηται τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, μάλιστα δὲ τῶν μακρῶν Αὐτοῦ εὐρισκομένων. «Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ὁμονοίᾳ ὑμῶν καὶ συμφῶνῳ ἀγάπῃ Ἰησοῦς Χριστὸς ἄδεται»⁽³⁷⁾. Ἐξ ἄλλου, ὅταν οἱ χριστιανοὶ εἶναι ἠνωμένοι μεταξὺ τῶν, εἶναι δυνατόι εἰς τοὺς πνευματικούς ἀγῶνας καὶ ἀήτητοι ἀπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ «ἄρχοντος τοῦ σκότους», διότι μετ' αὐτῶν εὐρίσκεται ὁ Χριστός. Ὅσον δὲ περισσότερον συναντῶνται καὶ συνεργάζονται, τόσοον ἰσχυρότεροι γίνονται καὶ τόσοον βεβαίωτεροι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς νίκης τῶν. «Ὅταν γὰρ πικρῶς ἐπὶ τὸ αὐτὸ γίνεσθε, καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ καὶ λύεται ὁ ὄλεθρος αὐ-

22. Ἐνθ. ἀνωτ. II, 2. Βλ. καὶ Ματθ. 10, 16.

23. Ἐνθ. ἀνωτ. II, 3.

24. Ἐνθ. ἀνωτ. III, 1.

25. Ἐνθ. ἀνωτ. IV, 1.

26. Ἀποστολικά Διαταγαί, Β' XX, 1.

27. Μαγν. XIII, 1. Πρβλ. καὶ Ἐφεσ. II, 1.

28. Ἰωάν. 17, 21.

29. Ἐφεσ. (Παύλου), 4, 3. Πρβλ. καὶ Α' Κορ. 1, 10. Φίλιπ. 1, 27 καὶ 2, 2-3. Α' Πέτρο. 3, 8 κ. ἄ.

30. Φιλαδ. II.

31. Τροαλ. XII, 2.

32. Μαγνησ. VI, 1.

33. Ἐνθ. ἀνωτ. VI, 2. πρβλ. Ἀπ. Παῦλον, πρὸς Ρωμαίους 8, 35.

34. Φιλαδ. VIII, 1.

35. Ἐνθ. ἀνωτ. VII, 2, Ἐφεσ. IV, 2. Σμυρν. VII, 2. Φιλαδ. IV κ. ἄ.

36. Ἐφεσ. V, 1.

37. Ἐφεσ. IV, 1.

τοῦ ἐν τῇ ὁμοιοῖα ὑμῶν τῆς πίστεως. Οὐδὲν ἔστιν ἄμεινον εἰρήνης, ἐν ἣ πᾶς πόλεμος καταργεῖται ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων»⁽³⁸⁾. Καὶ ὡς ἐν συμπεράσματι καταλήγει ὁ Ἰγνάτιος: «Σπουδάσατε οὖν μᾶ εὐχαριστία χρῆσθαι· μία γὰρ σάρξ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν ποτήριον εἰς ἔνωσιν τοῦ αἵματος αὐτοῦ. Ἐν θυσιαστήριον, ὡς εἰς ἐπίσκοπος ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ διακόνοις, τοῖς συνδούλοις μου· ἵνα, ὃ ἐὰν πράσσητε, κατὰ Θεὸν πράσσητε»⁽³⁹⁾.

Γ' Χριστιανῶν φρόνημα καὶ συμπεριφορά.

Ἐπάργχει παράδοσις⁽⁴⁰⁾ κατὰ τὴν ὁποῖαν ὅταν οἱ Μαθηταὶ ἠρώτησαν τὸν Κύριον «τίς ἄρα μείζων ἔστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 18, 1), ὁ Κύριος ἔλαβεν εἰς χεῖράς του τὸν Ἰγνάτιον, παιδίον τότε, καὶ τοὺς ἀπήντησεν. «Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὅστις οὖν ταπεινώσει ἑαυτὸν ὡς τὸ παιδίον τοῦτο, οὗτός ἐστιν ὁ μείζων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 18, 2 - 4). Ἄν ἡ παράδοσις ἀληθεύῃ, τότε ὁ Ἰγνάτιος ἀπὸ παιδίον ἀκόμη ἔθεωρεῖτο «Θεοφόρος». Κατὰ τὸ Μαρτύριόν του δέ, αὐτὸς ἑαυτὸν ὠνόμασεν Θεοφόρον, ὡς «Χριστὸν ἔχων ἐν στέροισι»⁽⁴¹⁾ καὶ εἰς τὰ προοίμια ὄλων ἀνεξαρκήτως τῶν ἐπιστολῶν του ὑπογράφεται: Ἰγνάτιος ὁ καὶ Θεοφόρος. Αὐτὴ ἡ συναίσθησις ὅτι ἔχει ἐντὸς αὐτοῦ τὸν Χριστὸν τὸν ἐνίσχυε νὰ εἶναι «φῶς» καὶ «ἐπιστολὴ Χριστοῦ», νὰ παρακαλῆ δὲ ἀργότερον τοὺς Χριστιανούς ὡς ἄλλος Παῦλος νὰ εὔχονται διὰ νὰ εἶναι δόκιμος ἐργάτης καὶ ὄχι μόνον νὰ φαίνεται. «Μόνον μοι δύναμιν αἰτείσθε ἔσωθέν τε καὶ ἔξωθεν, ἵνα μὴ μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ θέλω, ἵνα μὴ μόνον λέγωμαι Χριστιανός, ἀλλὰ καὶ εὐρεθῶ. Ἐὰν γὰρ εὐρεθῶ καὶ λέ-

γεσθαι δύναμαι, καὶ τότε πιστός εἶμαι, ὅταν κόσμῳ μὴ φαίνομαι»⁽⁴²⁾.

Καὶ βεβαίως, ἐφ' ὅσον ὁ Ἰγνάτιος ἦτο «τύπος» ἠδύνατο καὶ εἰς τοὺς Χριστιανούς νὰ συνιστᾷ νὰ προσέχουν καὶ νὰ εἶναι πιστοὶ Χριστιανοί, καὶ ὄχι μόνον κατ' ὄνομα. «Εἰώθασιν γὰρ τινες δόλῳ πονηρῶ τὸ ὄνομα περιφέρειν, ἀλλὰ τινὰ πράσσοντες ἀνάξια Θεοῦ· οὓς δεῖ ὑμᾶς ὡς θηρία ἐκκλίνειν. Εἰσὶ γὰρ κύνες λυσσῶντες, λαθροδῆκται· οὓς δεῖ ὑμᾶς φυλάσσεσθαι, ὄντας δυσθεραπεύτους»⁽⁴³⁾. «Πρέπον οὖν ἔστιν μὴ μόνον καλεῖσθαι Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ εἶναι»⁽⁴⁴⁾. Συμπεριφορὰ ἀνάξια Χριστιανῶν γίνεται ἀφορμὴ νὰ βλασφημῆται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, δι' αὐτὸ παρακαλοῦνται καὶ ἐντέλλονται νὰ προσέχουν. «Μὴ ἀφορμὰς δίδοτε τοῖς ἔθνεσιν, ἵνα μὴ δι' ὀλίγους ἄφρονας τὸ ἐν Θεῷ πλήθος βλασφημῆται. Οὐαὶ γὰρ δι' οὗ ἐπιματαιότητι τὸ ὄνομά μου ἐπὶ τινῶν βλασφημῆται»⁽⁴⁵⁾. Ἄν λεγώμεθα χριστιανοί, ὀφείλομεν καὶ νὰ ζῶμεν χριστιανικῶς, διὰ νὰ μεταβάλωμεν ὡς ζύμη καλὴ καὶ τοὺς περὶ ἡμᾶς. «Διὰ τοῦτο, μαθηταὶ Αὐτοῦ γενόμενοι, μάθωμεν κατὰ Χριστιανισμὸν ζῆν. . . Ἐπέρθεσθε οὖν τὴν κακὴν ζύμην, τὴν παλαιωθεῖσαν καὶ ἐνοξίσασαν, καὶ μεταβάλεσθε εἰς νέαν ζύμην, ὃ ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός. Ἀλλίσθητε ἐν αὐτῷ, ἵνα μὴ διαφθαρή τις ἐν ὑμῖν, ἐπεὶ ἀπὸ τῆς ὁσμῆς ἐλεγχθήσεσθε»⁽⁴⁶⁾. Πρὸς τὴν ἁμαρτίαν τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὁποία ὡς σκότος πνευματικὸν οἶον περιβάλλει, σεῖς νὰ εἰσθε καὶ νὰ φαίνεσθε ὡς «φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες» (Φίλιπ. 2, 15) καὶ νὰ προβάλλετε τὴν ἀρετὴν σας. «Πρὸς τὰς ὁργὰς αὐτῶν ὑμεῖς πρᾶεῖς, πρὸς τὰς μεγαλορρημοσύνας αὐτῶν ὑμεῖς ταπεινόφρονες, πρὸς τὰς βλασφημίας αὐτῶν ὑμεῖς τὰς προσευχάς, πρὸς τὴν πλάνην αὐτῶν, ὑμεῖς ἐδραῖοι τῇ πίστει, πρὸς τὸ ἄγριον αὐτῶν ὑμεῖς ἡμεροὶ, μὴ σπουδάζοντες ἀντιμιμῆσθαι αὐτούς»⁽⁴⁷⁾.

42. Ρωμ. III, 2.

43. Ἐφεσ. VII, 1.

44. Μαγνησ. IV.

45. Τραλ. VIII, 2. Παρβλ. καὶ Ἡσ. 52, 5.

46. Μαγνησ. X, 1-2.

47. Ἐφεσ. X, 2.

38. Ἐνθ. ἀνωτ. XIII, 1-2.

39. Φιλαδ. IV.

40. Βλ. Δ. Σ. Παλαῖανον, Πατρολογία σ. 44.

41. Β. Ε. Π., τόμος 2ος σελ. 338 στίχ. 35.

Τοὺς ἄλλους διδάσκει κυρίως τὸ παράδειγμα, δι' αὐτὸ εἶναι προτιμότερον νὰ εἶναι τις καλὸς καὶ νὰ σιωπᾷ ἀπὸ τὸ νὰ διδάσκη καὶ νὰ μὴ ἐφαρμοζῇ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. «Ἄμεινόν ἐστι σιωπᾶν καὶ εἶναι, ἢ λαλοῦντα μὴ εἶναι. Καλὸν τὸ διδάσκειν, ἐὰν ὁ λέγων ποιῇ. Εἷς οὖν ὁ διδάσκαλος, ὡς «εἶπε καὶ ἐγένετο» (Ψ. 32, 9) καὶ ἅ σιγῶν δὲ πεποίηκεν, ἄξια τοῦ πατρὸς ἐστίν»(48).

Πρὸς τοῦτοις, ὁ Ἰγνατίος παραγγέλλει εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ ἐμμένουν σταθεροὶ ἐν τῇ ὀρθῇ διδασκαλίᾳ καὶ πίστει καὶ νὰ ἀποφεύγουν τὰς κακοδοξίας καὶ τὰς αἰρέσεις. «Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ἡ ἀγάπη Ἰησοῦ Χριστοῦ, μόνη τῇ χριστιανικῇ τροφῇ χρῆσθαι, ἀλλοτριᾶς δὲ βοτάνης ἀπέχεσθαι, ἥτις ἐστὶν αἵρεσις»(49). Τοῦτο δέ, διότι αἱ παραφυάδες (=ἐριθειᾶ καὶ αἰρέσεις) δὲν εἶναι φυτεία τοῦ πατρὸς καὶ προξενοῦν τὸν θάνατον εἰς τοὺς δοκιμάζοντας ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτῶν. «Φεῦγετε οὖν τὰς κακὰς παραφυάδας, τὰς γεννώσας καρπὸν θανατηφόρον, οὗ ἐὰν γεύσηταί τις, πάραυτα ἀποθνήσκει. Οὗτοι γὰρ οὐκ εἰσι φυτεία πατρὸς»(50). Τὰ πάντα δὲ οἱ Χριστιανοὶ πρέπει νὰ κίμνουν πρὸς δόξαν Θεοῦ. «Πάντα εἰς τιμὴν Θεοῦ γενέσθω»(51), καὶ νὰ φροντίζον νὰ ἀρέσουν εἰς τὸν στρατολογησάντα «ἀρέσκετε ὃ στρατεύεσθε, ἀφ' οὗ καὶ τὰ ὀφώνια κομίζεσθε»(52), διότι «χριστιανὸς ἑαυτοῦ ἔξουσίαν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ Θεῷ σχολάζει»(53).

Δ' Χαρακτηρισμὸς Ἰγνατίου.

Ἦδη, καὶ μετὰ τὰ ἐκτεθέντα περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν βαθμῶν, τῆς ὁμονοίας καὶ ἐνότητος, καὶ τῆς γενικωτέρας τῶν Χριστιανῶν συμπεριφορᾶς, ἀντὶ ἐπιλόγου, χαρακτηρίζομεν τὸν Ἰγνατίον, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιστολῶν καὶ τοῦ μαρτυρίου του.

Ἐδέχθη τὴν κλήσιν του ἐκ μέρους τοῦ

Θεοῦ καὶ ἐγένετο κληρικὸς διὰ τὴν ὑπηρετήσῃ τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Χριστοῦ. Μέχρι τέλους δὲ τῆς ζωῆς του ἐποίμανε θεοφιλῶς τὸ ποίμνιον πού τοῦ ἀνέθεσεν ὁ Κύριος, ἔχων ὡς σκοπὸν νὰ ἐπιτύχη καὶ ὁ ἴδιος τὴν ἑνωσίν του μετὰ τὸν Θεὸν καὶ τὴν πέραν τοῦ τάφου εὐδαιμονίαν. Τοῦτο τὸ «εἶνα Θεοῦ ἐπιτύχω» ἢ «εἶνα Θεοῦ καὶ ὑμεῖς ἐπιτύχητε ἢ μετέχετε» τὸ ὁποῖον συναντᾷ(54) κανεὶς εἰς κάθε σχεδὸν σελίδα τῶν ἐπιστολῶν του τὸν συνείχε. Ἐπίστευε καὶ τὸ ἀπεδείκνυε διὰ τῆς συμπεριφορᾶς του ὅτι «οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν» (Ἐβρ. 13, 14).

Καίτοι ἦτο «τίτος εἰς διδασχὴν ἀφθαρσίας», μᾶλλον δὲ ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἦτο τοιοῦτος, εἶχε διὰ τὸν ἑαυτὸν του φρόνημα ταπεινόν. «Οὐ διατάσσομαι ὑμῖν ὡς ὢν τις, εἰ γὰρ καὶ δέδεμαι ἐν τῷ ὀνόματι, οὐπω ἀπήρτισμαι ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, νῦν γὰρ ἀρχὴν ἔχω τοῦ μαθητεῦσθαι καὶ προσλαλῶ ὑμῖν ὡς συνδιδασκαλίταις μου. Ἐμὲ γὰρ ἔδει ἀφ' ὑμῶν ὑπαλειφθῆναι πίστει, νοουθεσίᾳ, ὑπομονῇ, μακροθυμίᾳ»(55). Ἐνῶ δὲ τοὺς ἄλλους πάντοτε ἐπαινεῖ, τὸν ἑαυτὸν του εὐρίσκει εὐκαιρίαν νὰ ὑποτιμῇ. «Οἶδα τίς εἰμι καὶ τίσι γράφω. Ἐγὼ κατάρκιστος, ὑμεῖς ἠλεημένοι· ἐγὼ ὑπὸ κίνδυνον, ὑμεῖς ἐστηριγμένοι»(56). Καὶ μιμούμενος τὸν ἀπόστολον Παῦλον, ὁ ὁποῖος λέγει διὰ τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι «ὁ ἐλάχιστος πάντων τῶν ἀποστόλων» (Α' Κορ. 15, 9) καὶ «πάντων τῶν ἁγίων ἐλαχιστότερος» (Ἐφεσ. 3, 8), γράφει: «Δεδεμένος εἰς Ρώμην ἀπάγομαι ἔσχατος ὢν τῶν ἐκεῖ πιστῶν»(57). Πόσα διδάγματα περὶ ταπεινοφροσύνης δὲν λαμβάνομεν καὶ ἡμεῖς ἀναγινώσκοντες εἰς τὴν πρὸς Τραλλιανούς(58): «Πολλὰ φρονῶ ἐν Θεῷ· ἀλλ' ἑμαυτὸν μετροῶ, ἵνα μὴ ἐν καυχῇσιν ἀπολωμαι... Ἄγαπῶ μὲν γὰρ τὸ παθεῖν,

54. Ἐφεσ. XII, 2 καὶ X, 1. Μαγνησ. XIV. Τραλ. XIII, 3. Ρωμ. IV, 1. V, 3. IX, 2. Σμυρν. XI, 1. Πολύκ. VII, 1.

55. Ἐφεσ. III, 1.

56. Ἐνθ. ἀνωτ. XII, 1.

57. Ἐνθ. ἀνωτ. XXI, 2. Πρὸβλ. καὶ Σμυρν. XI, 1.

58. IV, 1-2.

48. Ἐνθ. ἀνωτ. XV, 1.

49. Τραλ. VI, 2.

50. Ἐνθ. ἀνωτ. XI, 1.

51. Πολύκ. V, 2.

52. Ἐνθ. ἀνωτ. VI, 2.

53. Ἐνθ. ἀνωτ. VII, 3.

ἀλλ' οὐκ οἶδα εἰ ἄξιός εἰμι... Χρήζω οὖν πραότητος, ἐν ἣ καταλύεται ὁ ἄρχων τοῦ αἰῶνος τούτου». Τὴν τελικὴν ὁμως εἰκόνα περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης του ἄς λάβωμεν ἀπὸ τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολήν του. Γράφει εἰς αὐτοὺς νὰ εὐχῶνται καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Συρίας ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται καὶ τὴν ὁποίαν ἐγκαταλείπει. «Ἐγὼ δὲ αἰσχύνομαι ἐξ αὐτῶν λέγεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἄξιός εἰμι ὢν ἔσχατος αὐτῶν καὶ ἔκτρομα»⁽⁵⁹⁾. Αὐτὸ εἶναι ἀληθῆς ταπεινοφροσύνη ἢ ὁποία χαρίζει τὸν οὐρανὸν (Ματθ. 5, 3).

Ἄλλὰ καὶ ἀθλητῆς γενναῖος καὶ ὀπίτης θεηγόρος τοῦ Χριστοῦ ἀπεδείχθη ὁ Ἰγνάτιος, θυσιάσας τὴν ζωὴν του χάριν τῶν λογικῶν προβάτων του ὡς «καλὸς ποιμὴν». «Τότε τοίνυν φοβηθεὶς ὑπὲρ τῆς Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας ὁ γενναῖος τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης, ἐκουσίως ἤγετο πρὸς Τραϊανόν»⁽⁶⁰⁾. Ὁ Τραϊανὸς μετὰ σύντομον ἀνάκρισιν, ἐξέδωκε ἀπόφασιν νὰ ὀδηγηθῆ ὁ Ἰγνάτιος δέσμιος εἰς Ρώμην, διὰ νὰ γίνῃ τροφή τῶν θηρίων καὶ εὐχαριστηθῆ ὁ λαός. «Ταύτης ὁ ἅγιος μάρτυς ἐπακούσας τῆς ἀποφάσεως, μετὰ χαρᾶς ἐβόησεν· εὐχαριστῶ σοι, Δέσποτα, ὅτι με τελεῖα τῇ πρὸς σὲ ἀγάπῃ τιμῆσαι κατηξίωσας, τῷ ἀποστόλῳ σου Παύλῳ δεσμοῖς συνδήσας σιδηροῖς»⁽⁶¹⁾. Τὸ βᾶθος τῶν λόγων αὐτῶν, μόνον ὅσοι λατρεύ-

ουν τὸν Ἰησοῦν «πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσουν. Ἐκεῖνα ὁμως ποὺ ἀληθῶς μᾶς ἐκπλήττουν καὶ μᾶς καλοῦν νὰ θαυμάσωμεν τὸν Ἰγνάτιον, εἶναι ὅσα γράφει πρὸς τοὺς Ρωμαίους διὰ νὰ μὴ φροντίσουν νὰ τὸν σώσουν ἀπὸ τὸ μαρτύριον. «Παρακαλῶ ὑμᾶς, μὴ εὖνοια ἄκαιρος γένησθέ μοι. Ἄφετέ με θηρίων εἶναι βορᾶν, δι' ὧν ἔστι Θεοῦ ἐπιτυχεῖν. Σίτος εἰμι Θεοῦ καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος εὐρεθῶ τοῦ Χριστοῦ. Μᾶλλον κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται καὶ μηδὲν καταλίπωσι τῶν τοῦ σώματός μου, ἵνα μὴ κοιμηθεῖς βαρὺς τινι γένωμαι. Τότε ἔσομαι μαθητῆς ἀληθῆς τοῦ Χριστοῦ, ὅτε οὐδὲ τὸ σῶμα μου ὁ κόσμος ὄψεται. Λιτανεύσατε τὸν Χριστὸν ὑπὲρ ἐμοῦ, ἵνα διὰ τῶν ὀργάνων τούτων Θεῷ θυσία εὐρεθῶ»⁽⁶²⁾. Καυχᾶται διὰ τὰ δεσμά του «τὸν πνευματικὸν μαργαρίτας»⁽⁶³⁾. Ὅσον χρόνον παρέμεινεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ «λύχνου δίκην θεϊκοῦ τὴν ἐκάστου φωτίζων διάνοιαν διὰ τῆς τῶν θείων Γραφῶν ἐξηγήσεως, ἐπετύγγανε τῶν κατ' εὐχὴν»⁽⁶⁴⁾. Ταπεινόφρων, ἀθλητῆς γενναῖος «ὥσπερ κριὸς ἐπίσημος, ἀγέλης καλῆς ἠγούμενος»⁽⁶⁵⁾. Ἠγάτησε καὶ ἐλάτρευσε τὸν Χριστὸν ζῶν, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ τὸν ἀπολαύσῃ ἀποθνήσκων. Ἀπὸ τὸν ἅγιον Ἰγνάτιον ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος ὅλα τὰ θέλει, ἀσφαλῶς, δὲν ἤθελεν ἄλλα.

Κ. ΦΟΥΣΚΑΣ

59. Ρωμ. ΙΧ, 2. Πρβλ. καὶ τὸ Α' Κορ. 15, 8 τοῦ ἀπ. Παύλου.

60. Μαρτύριον, ἐν Β. Ε. Π. «Ἀπ. Διακονίας» τόμος 2ος σελ. 338, 24-6.

61. Ἐνθ. ἀνωτ. 339, 15-8.

62. Ρωμ. ΙV, 1-2. Βλ. καὶ VI, 1 ἔ. VII, 1 ἔ.

63. Ἐφεσ. XI, 2 καὶ Σμυρν. XI, 1.

64. Μαρτύριον, ἐνθ. ἀνωτ. 338, 15-7.

65. Ἐνθ. ἀνωτ. 339, 20.

Στό ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ

(Διήγημα)

Στόν τρίτο όροφο τού χειρουργικού τμήματος τού γνωστού νοσοκομείου «Άγάπη», στό θάλαμο τών άπόρων άνδρών, εκείνη τήν άνοιξη ήταν τόσοι οί χειρουργημένοι πού δέν ήξεραν πώς νά τούς έξοικονομήσουν.

Σαράντα κρεβάτια στριμωγμένα, σχεδόν κολλητά τό ένα δίπλα στό άλλο. Μόλις καί μετά βίας τά κατάφερναν νά κυκλοφορούν οί λευκοφορεμένες άδελφές. Χειρουργημένοι κάθε ηλικίας, άπό λογής - λογής άρρώστειες, Γέροντες με χολολίθους, μεσόκοποι με έλκη στό στομάχι, νέοι με πέτρες στό νεφρά, παλιοί πολεμιστές με ριζωμένες άνάμεσα τούς σφαίρες, νεαροί άπό σκληροειδίτη κλπ. κλπ.

Άλλά τό χειρότερο ήταν πού γιά τά σαράντα τούτα κρεβάτια, περιμεναν άπέξω γιά τήν κόψη τού νυστεριού άλλοι έκατό υποψήφιοι καί πού σχεδόν κάθε φορά οί θυρωροί κρατούσαν με τά δόντια τούς δικούς τούς μπρός στη σιδερένια καγκελόπορτα τής αΐλης.

Τήν ίδια τώρα εκείνη άνοιξη κοντοζύγωνα βουλευτικές έκλογές καί μερικοί κομματάρχες, πού σέ τέτοιες μέρες ξεφύτρωναν προστάτες τού φτωχόκοσμου, κάθε τόσο φοβέριζαν, τάθραζαν με τή διεύθυνση, άνεβοκατέβαιναν τς μαρμάρινες σκάλες, χαλούσαν τόν κόσμο.

— Σωπάτε δά, πώς νά πετάξουμε αυτούς πού έχουμε με αίματα καί πληγές στό δρόμο; άποκρινόταν στίς έντονες διαμαρτυρίες τούς ό ψιλόλιγνος κύριος Φρόλεγας ειδικευμένος καθηγητής τής κρανιοτομίας, ό ύποδιευθυντής.

— Νά μη τούς πολυκρατάτε, έχουνε καί σπίτια, έπέμεναν οί κομματάρχες, νά μη τούς πολυκρατάτε.

**

Με τίς έκλογές όμως πού κοντοζύγωνα, ό έπιμελητής τού χειρουργικού τμήματος κ. Άναξαγόρας Δημητρίου, γνωστός σέ ύπολογίσιμη περιφέρεια γύρω άπό τήν πο-

λιτεία, καί ξακουστός άνάμεσα στό σινάφι τών γιατρών, χειρούργος, είχε κρυφή έλξη καί ιδιαίτερες παρτίδες. Γιά πρώτη φορά στό πενήντα τού τώρα χρόνια, γιά πρώτη φορά άφινε τά προσήματα καί άνακατευόταν έπιτέλους καί στήν πολιτική. Δοκίμαζε με καρδιοχτύπι νά ξεπεράσει τήν έπιτυχία τής έπιστημονικής του καριέρας καί ν' άνεβή σέ ψηλότερα στρώματα. Τά όνειρά του καί οί φολοδοξίες του άπό στιγμή σέ στιγμή είχαν φουντώσει.

Φυσικά, άν, όπως έδειχναν τά πράγματα, πετύχαινε ό συνδυασμός τού κόμματος πούχε προτιμήσει κι έβγαине άτός του βουλευτής με άρκετούς ψήφους ξ, τό ύπουργείο ήταν στό χέρια του. Ό «παλιός» κύριος Τηλέμαχος Δρεγάτας, ό άπλησίαστος γενικός διεθυντής, θά γινόταν στό άψε - σβήσε ύφιστάμενός του. "Όχι, παίζουμε...

Καί νά, βρισκόταν σέ νευρική κατάσταση με τούς χειρουργημένους καί με τούς άλλους πού καρτερούσαν τό νυστέρι καί πού οί συγγενείς τούς μαζεύντουσαν κάθε μέρα στή σιδερένια καγκελόπορτα. Άκριβώς όκτώ άπό αυτούς έξερναν μαζί τούς προσωπικό σημείωμα τού ίδιου τού άρχηγού τού κόμματος, τού αύριανου δηλαδή πρωθυπουργού τής χώρας! Τί νά κάνει, πώς νά τούς βολέψει; Ζάρωνε στό ιδιαίτερό του γραφείο, συλλογιζόταν, έσπαγε τό κεφάλι του καί δέν έβρισκε λύση.

Όστόσο, τ'όβλεπε καθαρά πώς ή πολιτική δέν ήθελε μήτε αίσθηματισμούς μήτε σχολαστική εύσυνειδησία. Δόγμα τής ήταν ή κατάκτηση τής έξουσίας με κάθε τρόπο, με κάθε μέσο. Θεμιτό καί άθέμιτο. Άλλοίμονο τώρα άν έχαντε τήν εύκαιρία καί δέν έβγαине βουλευτής... Τά όνειρά του θά ξεφτιζαν, οί φιλοδοξίες του θά ξεφτιζαν, όλα θά ξεφτιζαν σαν δίχτυ άράχνης. Καί τά πάντα θά γύριζαν πίσω, πίσω γιά πολλά χρόνια. "Ός τά σήμερα δά άνέβαινε - άνέβαινε, ποτέ δέν είχε γνωρίσει τί θά πεί πέσιμο, τί θά πεί άπογοήτευση.

Τί νά κάνει λοιπόν με τήν άπρόσμενη

τούτη κακοτυχία τῶν πολλῶν ἀρρώστων;

Τὸ μόνο ποῦχε σκεφθεῖ, ἦταν νάκανε τὰ στραβά μάτια, νάδιωχνε κἀνα δυο-τρεις γέρους, νὰ ἐξοικονομοῦσε τοῦλάχιστον ἀπὸ τὰ ὀκτώ τὰ τρία σημειώματα τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἐπὶ τὸ δόλοτελα κάτι ἦταν κι' αὐτό. Ἡ σκέψη αὐτὴ σιγά-σιγά ἀρχισε νὰ γίνεται μέσα του ἀπόφαση. Στὴν τελευταία του ἐπίσκεψη πάνω στὸ θάλαμο σημάδεψε κιόλας τρία ἀσπρομάλλικα γεροντάκια.

Χμ, ἦταν καὶ οἱ τρεῖς σκέλεθρα, ἦταν βαρειά, εἶχαν ἐγχειριστεῖ ἀπὸ προστάτη καὶ παρουσίαζαν μικροεπιπλοκές, παρουσίαζαν ἔντονο πυρετὸ καὶ ἦταν ἀδύνατο νὰ βγοῦνε σύντομα. Τίποτα, θὰ ἔκανε τὰ στραβά μάτια, θὰ τοὺς ἔδιωχνε, θὰ ἐξοικονομοῦσε τρία πολυτίμα μπιλιέτα καὶ στὸ κάτω-κάτω, ὦχ, ἀδελφέ, ἄς πέθαιναν... Γέροι ἦτανε εἶχαν γευτεῖ ἀρκετὰ τίς χαρές, εἶχαν πολυφαίει τὸ ψωμί τους. Τί τὴν ἤθελαν πιά τὴ ζωῆ; Γιά νὰ σέρνονται νὰ πιάνουν τὰ κρεβάτια στὰ νοσοκομεία καὶ νὰ βασανίζονται καὶ τοὺς ἄλλους; Ὅχι, ὄχι, τῶθλεπε καθαρά, ἡ πολιτικὴ δὲν ἤθελε αἰσθηματισμούς... Θὰ τοὺς ἔδιωχνε, θὰ ἔβρισκε τρόπο σὲ κἀνα-δυὸ μέρες, τὸ πολὺ τρεῖς, νὰ τοὺς «ἐξαποστείλει»... Καὶ πρῶτα-πρῶτα ἐκεῖνον — ἐκεῖ τὸν κιτρινιάρη γέρο — τοῦ μεσαίου κρεβατιοῦ τῆς δεύτερης γραμμῆς. Τί πρόσωπο, μὰ τὴν ἀλήθεια... Ὑψος γιομάτο παράπονο. Παράπονο καὶ ἀναίδεια. Ἐδῶ-ἐδῶ, στὸ στομάχι μὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ εἶχε καθήσει. Πάνω ἀπὸ μῆνα ἔπιανε ὁ καλὸς σου τοῦτο τὸ κρεβάτι καὶ δὲν ἔλεγε νὰ τοῦ κλείσει ἡ δόλια ἢ πληγή.

...Ἀκριβῶς, θαρρεῖ πέσει — ἡ μνήμη σπάνια τὸν ἀπατάει — προτοῦ μεταθεθεῖ σὲ τοῦτο τὸ νοσοκομεῖο, προτοῦ παραλάβει τὸ χειρουργικὸ τμήμα σὰν ἐπιμελητῆς, τὸν εἶχε πάρει τὸ μάτι του ποὺ ἔβγαине μὲ τὸ μπόγαλάκι του χειρουργημένος ἀπὸ τὴν ἴδια αἰτία. Ἐταν φαίνεται πάντα του ἔτσι καχεκτικὸς καὶ ἀνήμπορος, γι' αὐτὸ καὶ ὁ προκάτοχος συνάδελφος δίστασε, δὲν ἀποφάσισε νὰ τοῦ κάνει μονοχρονίς τὴν ἐγχείρηση τοῦ προστάτη. Τὸν ἀνοίξε καὶ τοῦ ἄφισε τὸ δύσκολο φινάλε γιὰ φέτος, γιὰ νὰ τὸν ἔχουν δηλαδὴ τώρα σὲ προεκλογικὴ περίοδο στὴν καμπόουρα τους, γιὰ νὰ ἔχουν τὸ σαραβαλιασμένο του κορμὶ νὰ πιάνει ἀδιάκοπα τὸ κρεβάτι. Οἱ ἄλλοι δυὸ γέροι ποὺ λογάριάζε νὰ διώξει, εἶχαν ἐπιπλοκές ἀπὸ κήλη, εἶχαν κι αὐτοὶ πυρετό, ὁ ἕνας μάλιστα παρουσίασε συρίγγιο, δὲν ἔδειχναν καὶ τοῦ λόγου τους σύντομη ἀνάρρωση. Χμ, καὶ δὲν ἦταν μόνο τὰ χρόνια τους καὶ οἱ δυσκολοκλειστες πληγῆς τους. Ἄποκοντὰ ἦταν καὶ ἡ γκρίνια τους, ἦταν τὰ παράπονά τους.

«Γιατρέ, γιατί πονᾶμε, γιατί δὲν πέφτει

ὁ πυρεττός, γιατρέ, ποιὸς εἶπε νὰ μὴ μᾶς δίνουν γάλα;»

Κάθε φορά ποὺ θὰ περνοῦσε ἀπὸ ζαρωμένους ἀσπρομάλληδες, τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Λές καὶ τὸ νυστέρι τοὺς ἔφτιαχνε ἐπιτούτου ἐνοχλητικούς. Ἐκεῖνος ἐκεῖ μάλιστα ὁ κιτρινιάρης τοῦ μεσαίου κρεβατιοῦ στὴ δεύτερη γραμμὴ μὲ τὸν προστάτη — Καγέρης, Δαγέρης — ποὺ νὰ συγκρατήσῃ καὶ τὸνομά του, εἶχε ἄλλη τακτικὴ. Ἄντις γιὰ γλώσσα εἶχε τὸ βλέμμα. Δὲν πολυμιλοῦσε, δὲν γκρίνιαζε, ἀλλὰ ἡ ματιὰ του σὰ νὰ σοῦβλιζε, σὰ νὰ σοῦλεγε χίλιες μαζεμένες κουβέντες. Σὲ κάθε πρωϊνῆ κανονικῆ ἐξέταση, ὅσο καὶ νάκανε πῶς δὲν τὸν πρόσεχε, ἐκεῖνος ὦπ, κάρφωνε μονομιάς τὸ βλέμμα του καταπάνω του σὰν παράξενο βέλος.

Ἔω οἱ ἐκλογές, οἱ ἐκλογές! Τί τὰ θέλεις! Ἀλήθεια, τί εὐκαιρία!... Ἄν, ὅπως ἔδειχνε τὸ ρεῦμα, πετύχαινε τὸ κόμμα τους, ἂν τὰ ψιθυρίσματα γίνοντοσαν πραγματικότητα, τὸ ἀνέβασμά του θάταν κάτι τὸ ἀφάνταστο. Θὰ πετοῦσε γιὰ πάντα τὴν ἄσπρη μπλοῦζα. Ἐβῆγαινε τὸ ἄλλο κιόλας βράδυ ἀπὸ τὴν ψηφροσυλλογὴ στὴν ταρατσα τῆς πολυκατοικίας ποὺ ἔμενε καὶ θὰ τὴν πετοῦσε στοὺς πέντε ἀνέμους. Ἔω καὶ θὰ τὴν ξεφορτωνότανε πιά τὴν ἄσπρη μπλοῦζα, ποὺ χρόνια καὶ χρόνια τὸν σέρνει ἀπὸ γέρους καὶ πληγῆς, ποὺ δὲν περνάει τὰ μυρωδάτα πρωϊνά ἀπὸ λογῆς-λογῆς νύμερα.

**

Ὁ ἀγέρας τῆς ἀνοιξῆς εἶναι πάντα ἀπαλός, πάντα γλυκὸς καὶ μύριες τόσες φορές μυρωμένος. Καθὼς ἡ σφαῖρα τῆς γῆς κάνει τὴν συνηθισμένη τῆς στροφή καὶ ἡ μέρα μεγαλώνει, οἱ βορῆδες «ὡς διὰ μαγείας» μονομιάς χάνονται, κρύβονται στὰ ψηλά-ψηλά βουνά. Καὶ δὲν εἶναι τὰ δέντρα καὶ τὰ κλαδιὰ ποὺ παίρνουν ζωὴ καὶ πρασινίζουν, εἶναι καὶ τὰ παιδιὰ ποὺ ξεφωνίζουν. Εἶναι κι αὐτὲς ἀκόμα οἱ κουρασμένες ψυχῆς τῶν γερόντων ποὺ ἀναγαλλιάζουν, οἱ ψυχῆς ποὺ τόσο τίς στροβίλισε καὶ πολυχτύπησε ὁ χρόνος. Παίρνουν, γιὰ δέξ, καὶ αὐτὲς ἐλπίδα καὶ γιὰ κάμποσο καιρὸ σκορποῦν χαμόγελα, παύουν νὰ συλλογιοῦνται τὸ πικρὸ ραβδί τοῦ χάρου.

Ἐδῶ καὶ πάλι, στὸ νοσοκομεῖο. Δειλινὸ. Ὁ Ἀπρίλης ἔχει κάπως προχωρήσει καὶ χαμηλὰ στὰ παρτέρια τῆς αὐλῆς οἱ βιολέτες σμίγουν τίς μυρωδιές τους μὲ τίς φουντωμένες στοὺς κόρφους ἀγγελικῆς καὶ σκορποῦν εὐλογημένο, σὰν κόρφος μανούλας τὸ ἀνοιξιάτικο χᾶδι.

Στὸν τρίτο ὄροφο, τὸ μεγάλο θάλαμο μὲ τοὺς χειρουργημένους, ἔχουν ἀνοίξει δυὸ τρεῖς φεγγίτες καὶ κάποιον διπλὸ παρά-

θυρο, γιὰ νάρθει καὶ ὥσαμε δῶ στοὺς ἄπορους, κατευθεῖαν τὸ χρυσοφῶς τοῦ ἡλίου, νάρθουν καὶ οἱ μυρωδιές ἀπὸ τὶς βιολέτες.

Κάπου στὴ δεύτερη σειρὰ τῶν κρεβατιῶν, στέκει ξαπλωμένος ἀνάσκελα ἕνας χλωμὸς ἐβδομηντάρης γέροντας καὶ ἀραιὰ ποῦ καὶ ποῦ, μουγγρίζει. σιγοθογκάει. Τὸ πρόσωπό του εἶναι ἀρκετὰ ζαρωμένο, τὰ χεῖλη του εἶναι σχεδὸν μπλάβα, μελανιασμένα καὶ τὰ μάτια του φαίνονται πολυκουρασμένα. Καθῶς εἶναι ἀξύριστος, δείχνει ἀντιπαθητικὸς.

— "Ἐ, μπάρμπα Μενέλαε, τοῦ λέει γιὰ μιὰ στιγμή μὲ φιλικὸ τρόπο κάποιος ἀπὸ τὸ διπλανὸ κρεβάτι μὲ κουκουλωμένο τὸ κεφάλι ἀπὸ ἐπιδέσμους.

Ὁ γέροντας γυρίζει πρὸς τὸ μέρος του καὶ προσπαθεῖ νὰ χαμογελάσει.

— Δὲν εἶδα ὡς τώρα νάρθει κανένας δικός σου, ἀποσώνει ἐκεῖνος.

— Ποιὸς δὰ νάρθει... ψελλίζει ὁ γέροντας καὶ στενάζει.

— Δὲν ἔχεις παιδιά, δὲν ἔχεις θυγατέρες;

— Ὅχι.

— Συγγενῆδες;

— Μῆτε.

— Πῶς ἔτσι;

Ὁ γέροντας τώρα παίρνει βαθεῖα ἀναπνοή, ξαναστενάζει καὶ τὰ θολὰ μάτια του φαίνονται βρεμένα.

— Συμπάθησέ με, κλαῖς; κάνει διακριτικὰ ὁ διπλανὸς ἄρρωστος. "Ἐτσι ρώτησα, δὲν ἤθελα νὰ σὲ στενοχωρέσω.

— Ἡ γυναῖκα μου πέθανε νέα, ἀκούγεται νὰ λέει ὁ ἄλλος. Δυὸ παλληκάρια ποῦ μοῦδωσ ὁ Θεὸς, τὰ μεγάλωσα, τοὺς ἔμαθα γράμματα καὶ τὰ χάρισα στὴν πατρίδα.

Σωπαίνει. Σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ συγκρατηθεῖ σφογγίζει μὲ τὸ μανίκι τῆς σκούρας πιζάμας τὰ βρεγμένα του μάτια.

— Στὸν πόλεμο; ψιθυρίζει μὲ λύπη ὁ διπλανός.

— Στὸν πόλεμο.

— Στὴν Ἀλβανία;

— Τῶνα μοῦ τῶφαγαν οἱ Φρατέλοι, τὸ ἄλλο οἱ Γερμανοί.

— Καί... καὶ δὲν παίρνεις σύνταξη;

Ἀρκοκουνεῖ τὸ κεφάλι. Σὲ λίγο γυρίζει κάπως ἀπότομα τὸ ἀξύριστο σαγόνι.

— Σύνταξη παίρνω, κάνει σιγαλά, μὰ τοὺς λεβέντες μου τοὺς ἔχασα, δὲν τοὺς ξαναβλέπω. Χμ! Ἐδῶ καὶ τέσσερα χρόνια σὲ κάποια φέστα μὲ κάλεσαν οἱ τρανοὶ καὶ μοῦδωσαν κι ἕνα χρυσὸ μετάλλιο.

Ἀκολουθεῖ παύση.

— Ποιὰ εἶναι ἡ δουλειά σου;

— Προτοῦ ἄρρωστήσω;

— Ναι καὶ προτοῦ ἄρρωστήσεις καί...

— Προτοῦ ἄρρωστήσω γύριζα στὰ περιβόλια. Τὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἤμουν στὴ θά-

λασσα. Μπαρκάριζα μὲ φορτηγά.

— Καὶ καλὰ δὲν ἔχεις τώρα κανέναν, μὰ κανένα;

— Κάλιο μὴ μὲ ρωτᾶς.

Μικρὴ παύση.

Ὁ κουκουλωμένος μὲ τοὺς ἐπιδέσμους συλλογιέται, συλλογιέται καὶ σὰ νὰ παραμιλάει.

— Μῆτε φίλους; ξανακούγεται ἡ ψιλλή-βραχνή φωνή του.

— Φίλους εἶπες; "Ἐχω... ἔχω ἀρκετούς.

— Δὲν τὸ μάθανε πῶς...

— Ποιὸς ξέρει! μουρμουρίζει ὁ γέροντας. «Στὸν φτωχὸ καὶ στὸν μονάχο δὲν ἔρχονται μῆτε οἱ σικιές». Δὲν τῶχεις ποτὲ αὐτὸ ἀκούσει; Καταλαβαίνω τώρα ἐγὼ τί συλλογιέσαι... Πῶς ἄντεξα μὲ τόσα δρολάπια... "Ἐ, νὰ, πῆρα καὶ γὼ κάποτε μέσα στὶς πίκρες μου καὶ διάβασα, ὅπως ὁλος ὁ κόσμος, τὸ Εὐαγγέλιο καὶ ἡ καρδιά μου βραδιά μὲ βραδιά πῆγε κι ἀλαφρακούμπησε στὴν Ἀνάσταση.

— Στὴν Ἀνάσταση... ξαναλέει μηχανικὰ ὁ ἄλλος.

— Ναι, γάντζωσα ἐκεῖ, σιγολέει ὁ γέροντας. Βραδιά παραβραδιά, θές πέστο χαζομάρα, σὰ νὰ βλέπω ὀλοζώντανες μπροστά μου τὶς γυναῖκες μὲ τὶς μυρωδιές ποῦ τραβούσαν χαράματα στὸν Τάφο. Χωρὶς αὐτὸ...

Καινούργια παύση.

Ὁ διπλανὸς ἄρρωστος μένει ἀκίνητος. Γιὰ μιὰ στιγμή τραντάζεται, ἀνοιγοκλείνει τὰ ματόκλαδα, χασιμουριέται.

— Γιατί ἄμα ἔρχεται ὁ χειροῦργος καρφώνει ἐπίμονα τὰ μάτια σου καταπάνω του; ρωτᾶει τώρα μὲ κάποιο χαμόγελο.

— Εἶμαστε κάποτε γνωστοί, ἀποκρίνεται ὁ γέροντας.

— Γνωστοί; Σῶπα... Καὶ κείνος μῆτε σοῦ δίνει σημασία.

— "Ἐ, δὲν ἔχει κι ἄδικο. "Ἐχει χρόνια πολλὰ νὰ μὲ δεῖ. Κι' ἄλλωστε — δὲν εἶπαμε; — ὅταν πέσεις καὶ ζαρῶσεις καὶ πάρεις καὶ τὴν κάτω βόλτα...

— Ὑπομονή, ψιθυρίζει καλόκαρδα ὁ διπλανός. Καὶ ξαναχασιμουριέται.

**

Κανα - δυὸ μέρες ἀργότερα. Πρωινό. Ὁ ἡλιος ἔχει ἀρκετὰ προχωρήσει. Ὅλα ἔξω εἶναι πλημμυρισμένα μὲ φῶς. Οἱ βιολέτες στὰ παρτέρια μοσκομυρίζουνε. Τὰ σπουργίτια κάνουν κάθε τόσο καμπύλες στὸν ἀγέρα καὶ τραγουδοῦν.

Καὶ νά, οἱ λευκοφορεμένες ἀδελφές ἔξω ἀπὸ τὸν θάλαμο. Σὲ λίγο ἀκούγονται τὰ τριζᾶτα σκαρπίνια τοῦ ἐπιμελητῆ ποῦ προχωρεῖ. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ ὥρα τῆς καθημερινῆς του βόλτας. Σχεδὸν κολλητὰ στὸ ἀριστερό του χέρι τὸν ἀκολουθεῖ ἡ δεσποινὶς Χρυσάνθη, ἡ προϊσταμένη, καὶ δυὸ μέ-

τρα πίσω, δυο νεαροί που «έξασκούνται».

Φορεί όπως πάντα την φρεσκοσιδερωμένη του κατάλευκη ποδιά και ψηλά έκει στο τσεπάκι φαντάζει σωστή ζωγραφιά κάποιο γκρενά τριαντάφυλλο. Το κυπαρίσσιο του ανάστημα του δίνει μεγαλοπρέπεια.

Όσο σήμερα δείχνει νάναι κάπως σκυθρωπός. Στο πρόσωπό του δεν φαίνεται μήτε ίχνος από χαμόγελο. Γιατί τάχα; Χμ, πρωί-πρωί κάτι ανάφερε στον κύριο γενικό σχετικά με τὰ γεροντάκια. Και φαίνεται λιγάκι τὰ τσίγκρισαν. Ούτε νὰ τ' ἀκούσει αὐτὸς ὁ σκελετωμένος ἱππότης μετὸ «μονόκλ» πὼς ἔπρεπε νὰ παραβλέψουν μιὰ ἰδέα τὸν κανονισμό καὶ ἔπρεπε νὰ προτιμηθοῦν καὶ λίγο τὰ νεῖατα. Αὐτὸ εἶναι, ὅταν δὲν μπορεῖς νὰ κυβερνήσεις μονάχος σου ὅπως θέλεις. Πάντα θὰ σκουντουφλάς σὲ σκελετωμένους ἱππότες.

Προχωρώντας ἀπὸ κρεβάτι σὲ κρεβάτι καὶ φτάνοντας στὴ δεύτερη γραμμὴ, πὸ μένει ὁ χλωμός ἐκεῖνος γέροντας, στὸ πρόσωπό του ἀναφαίνεται μιὰ ἔντονη γκριμάτσα. Κι ἀκούγοντάς τον νὰ σιγοβογκάει, ζαρώνει ἀπότομα τὰ φρύδια, κοκκινίζει, ἀφίνει τὰ νεῦρα του νὰ ξεσπάσουν.

— Πάλι τὰ ἴδια ἔχουμε; φωνάζει μετρίφρρηση.

Ὁ γέροντας στρέφει λοξὰ τὸ πρόσωπο, ἀναθωρίζει, καὶ ὦπ, καρφώνει καὶ πάλι τὸ βλέμμα του καταμεσὶς στὰ θυμωμένα του ματόκλαδσ.

— Μά... πονῶ, μουρμουρίζει.

— Τὸ παρακάνεις... Τὸ πῆρες πιά συνήθεια, ξαναφωνάζει πὸ δυνατὰ.

Ὁ γέροντας ἀνασηκώνεται μιὰ στάλα κι ἐξακολουθώντας νὰ τὸν κυττάζει, σιγολέει :

— Ἄπο τὸ δεμάτι μετὶ τις κακοτυχιές, δυὸ εἶναι πὸ μετὰ κατατοσάκισαν. Ἡ αἰχμαλωσία μου στὴ μάχη τοῦ Σαγγάριου καὶ τώρα τὸ νοσοκομείο...

— Αὐτὸ μὰς ἔλειψε... κάνει μετὰ ἀγανάκτηση ὁ γιατρός. Νοσηλεύεσαι ἐβδομάδες ὀλάκερες καὶ πιάνεις βέβαια τὸ κρεβάτι, ἀπὸ πάνω ἔχεις καὶ παράπονο. Τί με κυττᾶς;

— Με θυμᾶσαι καθόλου γιατρέ; Θαρρῶ κάποιο ἔχουμε ξανασιμῆξει...

Ὁ χειρουργὸς γιὰ μιὰ στιγμή κοντοστέκεται.

— Μπα, ποῖος εἶσαι; κάνει κάπως εἰρωνικά.

— Τώρα βέβαια τί εἶμαι; δὲν εἶμαι παρὰ ἕνας πονεμένος, ἀποκρίνεται ὁ γέροντας.

— Κάθε ἄνθρωπος, ὅσο νάναι ἔχει καὶ τὴν ἱστορία του, ψιθυρίζει ἀπὸ πίσω ἡ προισταμένη.

— Σωστά, τολμάει νὰ συμφωνήσῃ ὁ διπλάνος τῆς νεαρὸς ἐξασκούμενος.

Μὰ τὸ γεροντάκι φαίνεται παραπαίρνει

θάρρος καὶ καθὼς μιὰ κοιτὴ ἀδελφὴ λοξοκύβει νὰ τοῦ λύσει τοὺς ἐπιδέσους, ξεπετιέται, βρίσκεται καθιστός.

— Ἡ δικιά μου ἱστορία εἶναι γεμάτη δάκρυα, ἀρχίζει νὰ λέει. Μὰ μέσα στὰ λίγα καλὰ πὸ ἔχω καὶ γὼ κάνει, ξαναφέρνω στὸ νοῦ μου ἐδῶ πὸ βρέθηκα, ξαναφέρνω καὶ λογαριάζω καὶ κείνη τὴν ἀπόφασή μου νὰ ἔρθω μάρτυρας στὴ δίκη γιατρέ, πὸ σὰς εἶχαν μπλέξει ἐδῶ καὶ εἰκοσιπέντε χρόνια... Στὴ δίκη τοῦ πυροβολισμοῦ τῆς γυναίκας τοῦ καφενείου. Ὡ, ἦμουν τότε νιόπαντρος. Μόλις πὸ εἶχα λευτερωθεῖ ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία... καὶ βέβαια κατὶ καταλάβαινα ἀπὸ πικρές, ἀδικες ὄρες. Δὲν μποροῦσε νὰ γινόταν ἄλλοιῶς. Ἄν δὲν ἐρχόμουν νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια, ν' ἀποδείξω τὸν δολοφόνο, ἴσως θὰ σὰς εἶχαν τότε καταδικάσει... ποῖος ξέρει, μπορεῖ καὶ νὰ τὰ παραλέω.

Παντοῦ σιγὴ.

Τί ἦταν δὲ αὐτὰ τὰ λόγια, πὼς εἰπώθηκαν ἔτσι γοργὰ καὶ ξαφνικά;

Ἡ σιγὴ γοργοκαταπίνει τὰ δευτερόλεπτα.

Ὁ χειρουργὸς κάνει μισὸ βῆμα πίσω, γλωμιάζει, γίνεται μονομιᾶς κατακίτρινος. Σιγοκλείνει τὰ μάτια του, λὲς καὶ τούρχειται λιποθυμῖα.

Γιὰ μιὰ στιγμή σηκώνει τὶς πολάμες του καὶ πιάνει τὸ μέτωπό του. «Αὐτὸς λοιπόν, αὐτὸς ἦταν ὁ μάρτυς πὸν τὸν εἶχε τότε σώσει!... Ὁ μάρτυς πὸν εἶχε καταθέσει στὸ κακουργοδικεῖο καὶ κατόπι εἶχε μονομιᾶς χαθεῖ καὶ δὲν εἶχε ματαφανεῖ γιὰ νὰ δεχθεῖ μήτε τὸν ἀσπασμό του!... Αὐτὸς, αὐτὸς ὁ μάρτυς. πὸν νόμιζε ὅτι δὲν ζοῦσε πιά, πὸν εἶχε τότε σὲ ὄλους μπροστὰ ὀρκιστεῖ πὼς ἄν, ἕνα στὰ χίλια, τὸν ἀντάμωνα θὰ τοῦ ἔδινε τὴ μισὴ τοῦ περιουσία!...

Στὸ ἄψε-σῆψε ὁ νοῦς του κάνει σάλτους, ξαναγυρίζει εἰκοσιπέντε χρόνια πίσω, ξαναγυρίζει στὴν πὸ θλιθερὴ ὑπόθεση τῆς ζωῆς του.

... Ἦταν νέος, ἦταν ἐργένης φοιτητῆς, γιομάτος χαμόγελα, γιομάτος ἐννοιασὰ καὶ ὅπως συνέβαινε συχνὰ, κάποιο βράδυ διασκέδαζε ὀκτὼ χιλιόμετρα μακριὰ ἀπὸ τὴν πολιτεία, σ' ἕνα ἐξοχικὸ μπάρ, με φίλους του. Γενάρης, καρδιά τοῦ χειμῶνα κι ἔξω σὲ μιὰ ἀπέραντη βουθὴ ἐρημιά ἔπεφτε ψιλὸ-ψιλὸ χιονόνερο. Στὴ σάλα τοῦ μπάρ ἦταν δυὸ τρεῖς παρέες, οἱ περισσότεροι νέοι διανοούμενοι καὶ κατὶ λίγοι ἐργατικοὶ καὶ κάθε τόσο τσοῦγκριζαν τὰ ποτήρια τους καὶ τραγουδοῦσαν. Κάπου παρὰμερα ἦταν καὶ δυὸ-τρεῖς ἠλικιωμένοι, φαίνεται! Μωραῖτες, ἀξέριστοι, μεθολὸ βλέμμα πὸν σιγανοτραγουδοῦσαν ἕνα ἄγνωστο τραγοῦδι γιὰ τὸ ποτάμι τὸν Ἄλφειό. Ἰδιοκτήτης τοῦ μπάρ ἦταν ἡ Βαρβάρα Πούρεγκα, πρώτη του ἐξαδέλφη, χήρα,

γύρω στὰ τριάντα της χρόνια, χωρίς παιδιά, χωρίς άλλους συγγενείς, τύπος μελαγχολικός καὶ παράξενος. Ὁ άντρας της ἐπιχειρηματίας σὲ μπουραρίες, τῆς εἶχε, ὅπως ἔλεγαν, ἀφίσει μεγάλη περιουσία. Ἔτσι χρόνο μὲ χρόνο ὄλο καὶ πλῆθαιναν τριγύρω της οἱ μνηστῆρες.

Τὸ χειμωνιάτικο ἐκεῖνο βράδυ ἦταν στὸ μπάρ καὶ ἡ Βαρβάρα. Βρισκόταν σὲ κάποιο καμαράκι μὲ ἰδιαίτερη ἀπέξω εἴσοδο, κοντὰ στὴν κουζίνα, καὶ φαινόταν κρυμμένη, μελαγχολικὴ καὶ βιαζότανε νὰ φύγουν ὅπως - ὅπως οἱ θαμῶνες, νὰ κάνει καταμέτρηση, νὰ κλείσει. Δυὸ ὄρες πρωτύτερα εἶχε ὑπογράψει πωλητήριο καὶ τῶχε κι αὐτὸ τὸ ἐξοχικὸ μαγαζι, ὅπως καὶ τέσσερα ἄλλα, δώσει. Τῶχε, λέει, δώσει σὲ καλὴ τιμὴ καὶ σὲ κάποιο νέο ἐπιχειρηματία, ἄνθρωπο τῆς δουλειᾶς.

Ἦταν ἀπάνω στὸ φόρτε τοῦ γλεντιοῦ τους, ὅταν τὸν εἰδοποίησε μὲ τὸν σερβιτόρο πῶς τὸν ἤθελε.

Σηκώθηκε μισοζαλισμένος καὶ καθὼς παραπατοῦσε σκουνοτούφλης, καὶ μουρμούριζε κάποια στροφή ἀπὸ τὸν «Ριγολέτο», πήρε τ' αὐτὶ τοῦ ἕναν κρότο. Ἔτρεξε στὸ καμαράκι ποῦ ἦταν ἡ Βαρβάρα καὶ βρέθηκε σὲ φοθερὸ θέαμα. Ἡ χήρα ἢ ξεαδέλφη του ἦταν χτυπημένη μὲ σφαῖρα στὴν καρδιά. Ἦταν χάμω ξαπλωμένη, τὸ αἷμα εἶχε καταθάψει τὰ λερά σανιδια. Μονομιάς βρέθηκε σὲ σύγυση. Ζαλισμένος, ὅπως ἦταν, ἀπόμεινε γιὰ δέκα λεπτά βουθός. Ὑστερα... ὕστερα τὸν ἔπιασαν, τὸν τράβηξαν στὴν ἀνάκριση, τὸν ἐνοχοποίησαν. Οἱ φίλοι του τὰ μπερδεψαν, κατάθεσαν πῶς τὸν εἶχαν ἀκούσει ἀπάνω στὸ γλέντι νὰ ζητάει τὸ θάνατο τῆς νέας χήρας γιὰ νὰ τοῦ μείνει ἡ κληρονομία. Καὶ ἀλήθεια, ὄλως διόλου ἄθῶα εἶχε πετάξει ἔτσι στ' ἀστεία κατὶ τέτοιους πόντους. Ἔβαλε λυτοῦς καὶ δεμημένους νὰ γλυτώσει. Πουθενὰ δὲ βρέθηκε ὁ πραγματικὸς φονῆς.

Δυὸ ἀπαντωῦς μῆνες ἔμεινε στὴ φυλακή. Οἱ ἐφημερίδες χαλοῦσαν τὸν κόσμο ἐναντίον του. Σίγουρα στὸ κακουργοδικεῖο θὰ τὸν δικάζαν. Ἀλλὰ ἐκεῖ ποῦ δὲν περίμενε τίποτα πιά, ἐκεῖ ποῦ τοῦ φαίνονταν ὄλα μιά τυφλὴ κακία καὶ ὄγρια μοῖρα, παρουσιάστηκε ξαφνικά ἕνας ἄγνωστος μάρτυς. Οἱ ἐφημερίδες δὲν ἤξεραν πῶς νὰ τὰ σκεπάσουν. Παρουσιάστηκε κάποιος Μενέλαος Δουκέρης, ψηλός, μελαχροινός, μηχανικὸς λέει στὰ καράβια, καὶ εἶπε... εἶπε ἀφάνταστα πράγματα. Αὐτὸς καὶ τί δὲν ἤξερε, αὐτὸς ἤξερε τὸν κακοῦργο. Ἦταν ἀκριβῶς ὁ ἄγοραστής, ὁ ἄνθρωπος τῆς δουλειᾶς, ποῦ λίγο πρωτύτερα ἀπὸ τὸ ἔγκλημα εἶχε ὑπογράψει τὸ συμβόλαιο γιὰ νὰ γινόταν ἰδιοκτήτης. Τὸν ἔλεγαν Ροθέρτο Δόριζα καὶ ἦταν φραγκολεβαντίνος καὶ λαθρέμπορος. Εἶχε παλιές

παρτίδες μὲ τὴ Βαρβάρα. Ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐπίμονους, τοὺς πιὸ ἐνοχλητικούς μνηστῆρες.

Καὶ ἦταν συγγενὴς τῆς γυναίκας τοῦ ἄγνωστου μάρτυρα. Εἶχε πάει, ὅταν κοντοζύγωνε ἡ δίκη, στὸ σπίτι τους, εἶχε ρουφήξει ἀπανωτὰ δεκαπέντε κονιάκ καὶ ἄκρες μέσες εἶχε μισοφανέρωσει τὸ κακούργημα του. «Πρόσεξε, εἶχε πεῖ στὸν Δουκέρη, πρόσεξε τοιμουδιά, γιατί ἐγὼ εἶμαι ποῦ εἶμαι ξερὸ κορμί. Ἄν μὲ φανέρωσεις, θὰ ἔχεις πολὺ χειρότερη τύχη».

Ἀλλὰ αὐτὸς, γιὰ σκέψου, ἦταν ἀληθινὸς ἱππότης. Δὲν στάθηκε μήτε δειλός, μήτε ἀνθρωπάκος. Εἶχε λέει περάσει μπόρες, εἶχε κάνει αἰχμάλωτος στὴ Μικρασία, εἶχε δεῖ τυφῶνες καὶ ὀλάκερα νεροβούνια στὴ θάλασσα. Κάτι, λέει, μονομιάς τῶχε πεῖ μέσα του πῶς ἔπρεπε ὅποσδήποτε νὰ λευτερώσει τὸν ἄθῶο, καὶ νὰ παραδώσει τὸν ἔνοχο. Αὐτὸ ἦταν. Ἔνας ἀπρόσμενος μάρτυς καὶ τοῦ ξαναχαμογέλασε καταγεμάτη θέλγητρα ἢ ζῶη.

Δὲν κατάφερε ποτέ νὰ τὸν καλοδεῖ, νὰ πῆσει νὰ τοῦ φιλήσει τὰ πόδια. Πρωτοπαρουσιάστηκε, τοῦ εἶπαν, στὸν εἰσαγγελέα, κατάθεσε αὐτὰ ποῦ ἤξερε, ἔκανε ὅ,τι τοῦ ζήτησαν καὶ ὕστερα χάθηκε. Ξαναγύρισε στὴ θάλασσα, στὰ καράβια, δὲν ἀποζητήσε τὴ γνωριμία του. Ἦταν φαίνεται ἀπὸ κείνους, ποῦ ἡ παλληκαρία τους δὲν πολυκαυχίεται. Ὡ, ἂν τὸν ἀντάμωνα, ἂν τὸν ξανάβρισκε καὶ τί δὲν θὰ τοῦδινε... Ἀκόμα καὶ τώρα κοντὰ ποῦ εἶχαν περάσει πιά τὰ χρόνια καὶ εἶχε γίνει χειροῦργος γιατρός, μὲ ὄνομα καὶ ἀξία, ἀκόμα καὶ τώρα ὅταν θυμῶτανε τ' ὄνομά του...

Καὶ τώρα, γιὰ δὲς... Μὰ τί ἔπαθε ὁ κύριος ἀρχίατρος; Καθὼς ἀργοκατεβάξει τίς πυλάμες ἀπὸ τὸ μουσκεμένο του μέτωπο, παίρνει βαθεῖα ἀναπνοὴ καὶ δείχνει πῶς τρέμει.

— Ἐσὺ... ἐσὺ, εἶσαι ὁ Δουκέρης; ξεφωνίζει μὲ συντριβή.

Ὁ γεροντᾶκος σηκώνεται, σταυρώνει τὰ χέρια καὶ τὰ στιβάρα χέρια του καταγεμίζουν δάκρυα.

— Συγχώρεσέ με, συγχώρεσέ με ποῦ μοῦ ξέφυγε καὶ τὸ φανέρωσα... Δὲν εἶμαι ὅπως τότε... δὲν εἶμαι πιά δυνατός.

Ὁ ἀρχίατρος παλεύει καὶ παλεύει μὲ κάτι βαθὺ καὶ ἄγνωστο μέσα του. Σκύβει, ἀπλώνει τὰ χέρια, τὸν ἀγκαλιάζει, τὰ χεῖλη του ἔχουν μελανιάσει.

— Συγχώρεσέ με τοῦ λέει, καταγιωμᾶτος συντριβή. Σήκω... σήκω νὰ πᾶς κάτω, στὴν πρώτη θέση, νὰ πᾶς σὲ κρεβάτι λούε, μὲ ἔξοδά μου.

Ὁ γεροντᾶκος ὅμως, καθὼς ξεμπλέκει ἀπὸ τὰ στιβαρὰ χέρια του, καμώνεται, ζαρώνει, γέρνει τὸ πρόσωπο, δείχνει συλλογισμένος. Δυὸ σταγόνες δάκρυα μένουν

κάπου ἐκεῖ μετέωρες, ἐκεῖ στ' ἀχνά λευκά του ματόκλαδα, λές κι ἔχουν κρυσταλλιάσει.

— "ὦ, ἐδῶ, ἐδῶ γιὰτρέ μου θέλω νὰ μείνω, σιγολέει. Ἐδῶ, ἐδῶ, μὲ τοὺς ἄλλους. Μικρὴ παύση.

— Νά, ὅπως τὸ εἶπε ἡ κυρά νοσοκόμα, ὁ καθένας ἔχει τὴν ἱστορία του, ξανάλεει. Ὁ καθένας μας μοιάζει μὲ ποτάμι. Ἄλλος μὲ μικρό, ἄλλος μὲ μεγάλο. Ὅλα τὰ ποτάμια τρέχουν καὶ κυλοῦν στὴ θάλασσα. Καὶ ἡ θάλασσα εἶναι... εἶναι ἡ ἀγκαλιά τοῦ Θεοῦ.

— Χμ, βέβαια, βέβαια, ψιθυρίζει μηχανικά ὁ χειρουργὸς καὶ δὲ σηκώνει πιά τὸ

πρόσωπο. Λές καὶ διστάζει, λές καὶ τὸ συλλογιέται νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐξέταση.

"Ἀρρωστοί, βοηθοὶ καὶ νοσοκόμες τριγύρω στὸ θάλαμο, κρατοῦν τὶς ἀναπνοές τους.

Τὰ μάτια τους εἶναι ὀλάνοιχτα, σὰ νὰ γυαλίζουν.

— Γιὰ σκέψου ἀλήθεια, κάνει παραμιλώντας γιὰ μιὰ στιγμή ὁ διπλανὸς κουκουλωμένος μὲ τοὺς ἐπιδέσμους. Δὲν εἶχε μήτε συγγενῆ, μήτε φίλο καὶ βρέθηκε νᾶναι ἀδελφοποιτὸς τοῦ χειρουργοῦ. Τί βλέπει, τί βλέπει κανεῖς σὲ τέτοιους θάλαμους, σὲ τέτοια μέρη!

ΣΩΤΟΣ ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

... ΚΑΙ ΜΗ ΓΙΝΟΥ ΑΠΙΣΤΟΣ ...

Θάρθῃ τὸ Πάσχα φέτος. Δὲ θάρθῃ;
 Στάθῃκε ἡ μέρα στὴ μεγάλη Πέμπτη
 δὲν ξημερώνει ἡ Παρασκευὴ
 καὶ πῶς νάρθῃ τὸ Σάββατο κι' ἡ Κυριακὴ
 ἢ Δαμπροφορεμένη.
 Ἄν εἶσαι ἓνας Θωμᾶς
 ἄχ πῶς νὰ ἰδῆς
 πῶς ἀναστήθῃκε ὁ Δάσκαλός σου.
 Ἐσὺ τὸν βλέπεις πάνω στὸ Σταυρὸ
 ἀκόμη νὰ σιγοπεθαίνῃ.
 Ἐσὺ τὸν βλέπεις πάνω στὸ Σταυρὸ
 καὶ κεῖνος πάει ξανὰ στὴ Γαλιλαία
 κι' εἶναι δυὸ μέρες π' ἀναστήθῃκε θαρρῶ.
 Ἄν εἶσαι ἓνας Θωμᾶς ἀληθινός
 θὰ κλάψῃς ἴσως λίγο παραπάνω...
 Μὰ ὡς τὴν ἄλλη Κυριακὴ τὸ δειλινὸ...

ΡΟΔΗ ΕΡΜΑ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Δέν γνωρίζομεν ἔάν οἱ ἀναγνώσται μας ὄλοι ἔχουν προσέξει τὴν προσπάθειαν, εἰς τὴν Ἑγγλίαν ἰδίως, νὰ διαδοθῆ τῶρα μία νοοτροπία, καθ' ἣν προκειμένου νὰ ἐξαφανισθῶμεν ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν βόμβαν ἢ τοὺς πυραύλους καὶ τὰ παρόμοια, καλύτερα νὰ ἀφήσωμεν τὴν δουλείαν νὰ ἀπλωθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην.

Δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν, ὅτι ἡ κατάκτησις τῆς Εὐρώπης θὰ ἀποτελέσῃ πρόοδον, δι' αὐτοὺς αἰσθανόμεθα σεβασμόν, διότι ἡ παρούσα στήλη σέβεται πᾶσαν πεποιθήσιν. Δι' ἐκείνους ὅμως οἱ ὁποῖοι ὀμιλοῦν ἀπὸ δειλίαν, θὰ τοὺς εἴπωμεν τὸ ἔξης: "Ἄς ὑποθέσωμεν πρὸς στιγμὴν, ὅτι αἱ ἀπόψεις των ἐπικρατοῦν, ὅτι δηλαδὴ ἐκλέγομεν μὲν τὴν δουλείαν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ δουλεία εἶναι τάχα προτιμότερα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν. Ὑποτιθεμένου, λοιπόν, ὅτι θὰ κατακτήσῃ ἔδαφος μία τοιαύτη ἀντίληψις τότε... δὲν ὑπάρχει πλέον κίνδυνος νὰ ἐξαφανισθῆ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ ἔχη πλέον ἐξαφανισθῆ, μόλις τοιαύτη ἀντίληψις ἐπικρατήσῃ! Διότι ἄνθρωπος λέγεται τὸ ὄν, τὸ ὁποῖον προτιμᾷ τὸν θάνατον ἀπὸ τὴν δουλείαν. Τὸ ὄν τὸ ὁποῖον προτιμᾷ νὰ ζῆ, ἔστω καὶ δοῦλον, παρὰ νὰ θυσιάζῃ τὴν ζωὴν του διὰ μιᾶς ὥρας ἐλευθερίαν, τὸ δίδουν αὐτὸ καὶ ἄπτερον ὄν δὲν εἶναι ἄνθρωπος, εἶναι πρᾶγμα. "Ὅπως θὰ ἔλεγαν οἱ Ῥωμαῖοι, «res»!

ΚΑΛΗ ΑΠΑΡΧΗ

Ἡ παρούσα στήλη πολλάκις ἔχει τοῖσι τὸ θέμα τῆς προσωπικῆς κρατήσεως ὀφειλετῶν τοῦ δημοσίου διὰ γε-

λοῖα ὄντως ποσά. Τὸ νὰ ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ἀδελφοί μας, πού στενάξουν εἰς τὰς φυλακὰς τῶρα, διότι χρεωστοῦν εἰς τὸ δημόσιον ἀπὸ φόρους πεντακοσίας δραχμὰς εἶναι ἐντροπή. Ἐντροπή τοῦ κράτους, ἐντροπή ὄλων μας. Καὶ μὲ πολλὴν χαρὰν πληροφοροῦμεθα ὅτι θὰ ὑπάρξῃ πρόνοια, ὥστε νὰ περιορισθῆ τὸ ἐγκληματικὸν αὐτὸ μέσον τῆς προσωπικῆς κρατήσεως, τὸ ὁποῖον στιγματίζει τὸν πολιτισμόν μας, ὅταν ἐφαρμόζεται διὰ τέτοια μηδαμινὰ χρέη.

Ἡ προσωπικὴ κράτησις ἔπρεπε μόνον διὰ κακοβουλίαν νὰ ἐπιβάλλεται, ὡς ἓνα εἶδος ποινῆς. Μίαν ἔξωσιν δὲν ἴσχυρε ὁ ἰδιοκτήτης ἐνὸς σπιτιοῦ νὰ κάμῃ διὰ τὸν ἐνοικιαστὴν, πού καθυστερεῖ τὰ ἐνοικίακά του, ἔάν δὲν ἀποδεικνύεται συγχρόνως ἢ δυστροπία του. Κάτι τέτοιο θὰ ἴσχυρε νὰ γίνῃ καὶ διὰ τὴν προσωπικὴν κράτησιν διὰ χρέη πρὸς τὸ δημόσιον. Νὰ ἐπιβάλλετο, μόνον ὅταν θὰ ὑπῆρχε καὶ κακὴ πρόθεσις διὰ τὴν μὴ καταβολὴν χρεῶν, καὶ πάλιν σημαντικῶν χρεῶν. Διότι ἓνας πού δέχεται νὰ μπῆ εἰς τὴν φυλακὴν διὰ πεντακόσιες δραχμὰς εἶναι, φυσικὰ, ὑπερβαλλόντως πένης. Καὶ μέχρι τῶρα μὲν αἱ διάφοροι κυβερνήσεις ἀφίναν εἰς τὰς φυλακὰς τοὺς κρατουμένους, διότι αἱ κυβερνήσεις ἐνδιαφέρονται μόνον διὰ τὰ κομματικὰ των συμφέροντα. Ἄλλ' ἔάν μία κυβέρνησις θέλῃ νὰ δεῖξῃ, ὅτι ἐκπροσωπεῖ ὄντως μίαν νέαν πνοήν, τότε τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον θὰ κάμῃ, εἶναι νὰ ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ τὰς φυλακὰς ἐκείνους πού κρατοῦνται διὰ χρέη πρὸς τὸ δημόσιον, τόσον μικρὰ καὶ χωρὶς τὰς καταλογίζετα ὑπαιτιότητες. Ὅφειλε νὰ τὸ κάμῃ χωρὶς δισταγμόν. Καὶ εἶναι μεγάλη ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἰκανοποίησις ὅτι ἡ καλὴ ἀρχὴ ἔγινε.

ΠΡΩΤΟΙ ΟΙ ΠΟΛΥΤΕΚΝΟΙ

Ἐκτός τούτου ὅμως, θά ἠθέλαμεν νά ἐρωτήσωμεν καί τὸ ἐξῆς: Ὅλοι αὐτοὶ οἱ προσωποκρατούμενοι εἶναι ἀγαμοί; Δὲν ἔχουν γυναικας, δὲν ἔχουν παιδιά; Δὲν εἶναι τινές ἐξ αὐτῶν ἐνδεχομένως καί πολύτεκνοι; Δι' αὐτούς τοῦλάχιστον τοὺς τελευταίους, δὲν ἔπρεπε νά κινηθῆ ἡ Ἐκκλησία;

Καὶ ἐπανερχόμεθα καί πάλιν, ἐνθαρρυνόμενοι αὐτὴν τὴν φορὰν ἀπὸ ἑνα ὠραῖον ἔγγραφο, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν καλωσύνην νά μᾶς στείλῃ ἡ Ἀνωτάτη Πανελληνίος Συνομοσπονδία Πολυτέκνων, ἐπανερχόμεθα, λοιπόν, ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς προστασίας τῶν πολυτέκνων. Τὸ κήρυγμα ὑπὲρ τῆς τεκνογονίας εἶναι βεβαίως ἅγιον καί ἐπιβεβλημένον, ἀλλὰ πρέπει νά προέρχεται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Καὶ ὅταν προέρχεται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν πίστιν, θά προέρχεται καί ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην. Καὶ ὅταν προέρχεται ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν ἀγάπην, θά συνδυάζεται καί μὲ μίαν πρόνοιαν ὑπὲρ τῶν πολυτέκνων. Τώρα λοιπόν, εἰς τὰς ἐορτάς, δὲν ἤμπορουσαν νά κινηθοῦν μερικοὶ διὰ νά ἀπολυθοῦν ἀπὸ τὰς φυλακὰς τοῦλάχιστον οἱ γονεῖς, οἱ διὰ χρέη φυλακισμένοι; Δὲν ἐνοοῦμεν ν' ἀνασταλῇ ἀπλῶς ἡ δίωξις τῶν χάριν τῶν ἐορτῶν, διότι αὐτὸ εἶναι φενάκη ἀναξία τῆς ἱερότητος τῆς πιστεως μας—ὅταν βγάξετε τὸν οἰκογενειάρχην ἀπὸ τὴν φυλακὴν, ἀλλὰ ξέρει ὅτι σὲ λίγο θά ξαναμπῆ μέσα—ἀλλὰ νά πληρωθοῦν τὰ χρέη τῶν καὶ νά φύγῃ ἡ ἀγωνία. Θά ἤμπορουσαν πολλὰ νά γίνου, ἐὰν ὑπῆρχεν ἀγάπη, ἀλλὰ ἀγάπη, τόσον ἰσχυρά, ὅσον ἰσχυρὰν πίστιν ζητοῦμεν ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Καὶ τὴν ἀγάπην, σκληρὸν εἰπεῖν, ἀλλὰ ἀναγκαῖον εἰπεῖν, πρέπει νά τὴν ὑποδείξουν καὶ νά τὴν ἀξιώσουν πρῶτοι οἱ ἴδιοι οἱ πολύτεκνοι καὶ ἡ συνομοσπονδία τῶν!

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΣ

Καὶ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ καὶ ἐν σχέσει μὲ τὴν ὑποχρέωσιν ὄλων ἐκείνων, ποῦ πι-

στεύουν εἰς τὰς ἀνωτέρας ἀξίας, νά γίνουν πράγματι τὸ «ἄλας» τῆς γῆς. Θά ἐτονίζαμεν τὴν ἀνάγκην, οἱ πολύτεκνοι ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι φρονοῦν ὅτι μένου μόνου τῶν εἰς τὰ βάρη τὰ ὁποῖα βαστάζουν, νά μὴ ἀρκοῦνται εἰς ψιθυρισμοὺς ἀλλὰ νά ὑψώσουν ἀνδρικήν φωνήν. Οἱ ψιθυρισμοὶ εἶναι ὑπόκρισις. Ἡ φωνὴ εἶναι ἀγών. Διότι εἰς τὸ κάτω - κάτω, διὰ νά ποῦμε καὶ τοῦ στραβοῦ τὸ δίκηο, καὶ ἐκείνοι οἱ ὁποῖοι δὲν προσέχουν τοὺς πολυτέκνους, παρασύρονται (δὲν πρέπει νά παρασύρῶνται, ἀλλὰ εἶναι ἀνθρώπινον νά παρασύρῶνται) καὶ ἀπὸ τὴν σιωπὴν, ἢ μᾶλλον τὰς ὑποκριτικὰς ἐνθαρρύνσεις, ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἀφίνου σ' ἄλλους νά «βγάζουν τὸ φίδι ἀπὸ τὴν τρύπα» καὶ οἱ ἴδιοι, οἱ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι, κατ' ἴδιαν ψιθυρίζουν, παραπονοῦνται, στενάζουν, δημιουργοῦν μίαν ἀτμόσφαιραν πικρίας, τὴν ὁποίαν ὅμως ἀτμόσφαιραν τὴν συγκαλύπτουν μὲ ἕνα παραπέτασμα ἐπιπλάστου ἠρωϊσμοῦ.

Αὐτὰ τὰ πλαστά, καὶ τὰ ψεύτικα πρέπει νά σταματήσουν, διότι ἡ αὐτὰ θά βασιλεύσουν, ἢ ὁ Χριστιανισμός. Καὶ τὰ δύο δὲν ἤμποροῦν νά γίνου. Πρέπει λοιπόν νά ἀρχίσῃ νά ὑπάρχη καὶ ἐδῶ ἡ εἰλικρίνεια. Καὶ τὸ λέγομεν αὐτό, διότι ἔχει γενικωτέραν σπουδαιότητα ὄχι μόνον διὰ τὸ θέμα τῶν πολυτέκνων, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλὰ-πολλὰ ἄλλα θέματα, τῶν ὁποίων χρειάζεται ἡ εἰλικρινὴς ἀντιμετώπισις. Καὶ διὰ τὴν εἰλικρινῆ ἀντιμετώπισιν εἶναι ἀπαραίτητον, ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ψιθυρίζουν, νά μάθουν, ἀντὶ νά ψιθυρίζουν, νά ὁμιλοῦν. Τότε, ἀντὶ τοῦ μονολόγου τοῦ ἐπιπλάστου, θά γίνῃ διάλογος εἰλικρινὴς καὶ δημιουργικὸς!

« ΑΠΑΝΤΑ » ΒΕΡΙΤΗ

Εἰς τὰς ἐκδόσεις ἡ «Δαμασκός» πολύτιμον πράγματι κόσμημα ἀποτελεῖ ἡ ἐκδοσις τῶν «Ἀπάντων» τοῦ ἀλησημονήτου μας Γ. Βερίτη. Τώρα, ἡ «Δαμασκός» μᾶς παρουσιάζει ἕνα τόμον μὲ τὰ πεζὰ τοῦ Βερίτη. Διότι ὁ ἀείμνηστος ποιητὴς ἦτο, καὶ ἴσως αὐτὸ δὲν τὸ ξέρουν ὅλοι, συγχρόνως καὶ χειριστὴς τοῦ πεζοῦ λό-

γου καὶ ὄχι μόνον ὡς λογοτέχνης, ἀλλὰ καὶ ὡς θεολόγος. Ἔτσι τὰ «Ἀπαντά» του περιλαμβάνουν κατ' ἀνάγκην, καὶ πρέπει νὰ περιλαμβάνουν, καὶ τὰ πεζά, τῶν ὁποίων τὸν πρῶτον τόμον μᾶς παρουσιάζει τώρα ἡ «Δαμασκός».

Ἐπειτα ἀπὸ προλεγόμενα τοῦ Σ. Καλησπέρη ἔρχεται εἰς τὸ νέον τεῦχος μίᾳ σειρᾷ μελετῶν ποὺ διαιροῦνται εἰς τρεῖς ομάδας: Πρῶται εἶναι αἱ αἰσθητικαὶ μελέται, ἰδιαίτερος τὸ ἄρθρον «Λογοτεχνία καὶ ἰδανικά», ἄρθρον ποὺ ἐδημοσιεύθη εἰς τὰς «Ἀκτίνας» τοῦ 1948 ἀλλὰ εἶχε γίνει ἤδη καὶ ὡς ὁμιλία γνωστὴ εἰς τὴν «Χριστιανικὴν Ἐνωσιν Ἐπιστημόνων». Ἐπειτα, ἡ μελέτη «Ἡ τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπον». Μία ἄλλη ὁμάς ἄρθρων περιλαμβάνει τὰ ἱστορικὰ θέματα καὶ αἱ τρεῖς μελέται του, «Ἀναδρομὴ στὸν ἄγνωστο μεσαίωνα», «Τὸ Βυζάντιο καὶ ἡ νεώτερη ἔρευνα», «Ἡ γυναῖκα στὸ Βυζάντιο» ἐνθυμίζουσι τὴν ἐποχὴν ὅπου ἡ κίνησις τῶν «Ἀκτίνων» ἐτολμοῦσε νὰ προβάλλῃ τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον ἀκόμη ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τοὺς «σοφοὺς» καὶ τοὺς ἀσόφους ὡς ἀποδιοπομπαῖος τράγος, καὶ νὰ ἐμφανίσῃ τὴν λαμπρῶνα του τὴν πολιτιστικὴν. Τότε ἔγινε μίᾳ ἐργασία, τὴν ὁποίαν βλέπομεν καὶ εἰς τὴν «Διακήρυξιν» τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», ἡ ὁποία προέβαλε μὲ θάρρος καὶ παρρησίαν τὸ περιφρονημένον ἀκόμη τότε Βυζάντιον. Ἡ προσπάθεια αὕτη εἶχεν ἔκτοτε καρπούς, ὥστε σήμερον νὰ ἔρχονται πολλοὶ καὶ πλείστοι νὰ φέρουν εἰς τὸ Βυζάντιον «χρυσὸν καὶ λίθον καὶ σμύρναν» καὶ νὰ τοῦ ἀπονέμουν τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ ἀναγνώρισιν. Καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν αὕτην ἐξέχουσαν συμβολὴν προσέφερον ὁ Βερίτης! Ἡ τρίτη ὁμάς ἄρθρων ἀναφέρεται εἰς τὸ θέμα «Λογοτεχνία καὶ ζωὴ» καὶ ἀπ' ἐκεῖ θὰ ἐξάρωμεν τρεῖς μελέτας: μίαν διὰ τὸν Ἑρνέστον Ψυχάρην, καὶ ἄλλην διὰ τὸν Pierre L'Herminette καὶ μίαν κριτικὴν διὰ τὸ ἔργον τοῦ Ροῖδη.

Τὰ πεζὰ αὐτὰ εἶναι ἓνας θησαυρός, καὶ δι' ἐκεῖνον ἀκόμη ὁ ὁποῖος τυχὸν

δὲν συγκινεῖται ἀπὸ τὴν ποίησιν — μολοντί μᾶς εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ φαντασθῶμεν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος δὲν συγκινεῖται ἀπὸ τοῦ Βερίτη τὴν ποίησιν. Ὁ θησαυρὸς πάντως τῶν πεζῶν αὐτῶν ἔργων ἀποτελεῖ πολῦτιμον ὄπλον διὰ τὸν χριστιανὸν ἀγωνιστὴν καὶ ἀσφαλῶς προσανατολισμὸν διὰ κάθε ἐρευνητὴν. Θὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀπόκτημα διὰ κάθε ἀναγνώστην τῶν «Ἀκτίνων».

ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ

Πρέπει, τώρα ποὺ τελειώνει τὸ ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς Παιδείας, νὰ ἀρχίσῃ τὸ ἔργον διὰ τὴν προσφορὰν τοῦ καταλλήλου σχολικοῦ βιβλίου εἰς τὸ ἑλληνόπουλον.

Τὸ σχολικὸν βιβλίον ἀποτελεῖ τὸν ἕτερον τῶν βραχιόνων τῆς παιδείας μετὰ τὸν διδάσκαλον, μὲ πολλὴν καὶ σπουδαίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ παιδιοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐπιρροὴν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ διδάσκοντος, ὁ ὁποῖος πάντως κάπως παρασύρεται καὶ ἀπὸ τὸ διδακτικὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον καλεῖται νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς ὄργανον διὰ τὸ ἱερόν καὶ ὑψηλότερον ἔργον του.

Ὅτι ἄλλοτε τὰ διδακτικά μας βιβλία ἦσαν κυριολεκτικῶς ἐλεινὰ, τὸ ἀπέδειξεν ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον εἶχουμεν καταρτίσει μετὰ συγκριτικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν μελέτην τῶν ἐν χρῆσει διδακτικῶν βιβλίων, ἑλληνικῶν καὶ ξένων καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ὑπομνήματος καὶ αἱ «Ἀκτίνες» ἔχουν γράψει. Καὶ εἶναι κάτι ποὺ θὰ πρέπει κάποτε νὰ ἀναγνωρισθῇ, ὅτι χάρις εἰς τὸ ὑπόμνημα αὐτὸ ἦνοιξαν τυφλῶν μάτια καὶ ἐπετεύχθη ὅτι μὲ κενὰς φωνασκίας δὲν εἶχεν ἐπιτευχθῆ: νὰ ἀποσυσρθοῦν ἀμέσως ἀπὸ τὴν κυκλοφορίαν βιβλία ποὺ ἀπετέλουν ἐντροπὴν δι' ἡμᾶς καὶ καταστροφὴν διὰ τὰ παιδιὰ μας.

Ἀλλὰ πρέπει νὰ καταβληθῇ φροντίς ὥστε τὸ σχολικὸν βιβλίον νὰ ἀποτελῇ πράγματι μίαν συμβολὴν θετικὴν διὰ τὸν πολιτισμὸν μας. Καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη πρέπει νὰ μᾶς ἐμπνεύσῃ τώρα, ἀφοῦ πρῶτα ἐμπνευσθῶμεν ὄντως ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ

πολιτισμοῦ διὰ τὰς ὁποίας καὶ πρέπει καὶ τὴν ζωὴν μας ἀκόμη νὰ ἀφιερῶσμεν.

Διὰ τὸ φέρωμεν ἕνα μόνον παράδειγμα, τὸ θέμα τῆς σωματικῆς ἀγωγῆς πρέπει εἰς τὰ σχολικὰ βιβλία νὰ τὸ καταπιασθῆ κάποιος, ὁ ὁποῖος νὰ καταλαβαίη ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ ἀπὸ τὴν ἱεραρχίαν τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ σῶμα.

Ἡ σωματικὴ ἀγωγή εἶναι ἀπαραίτητος. Τὸ νὰ λέμε ὅμως ὅτι τὰ παιδιά ποῦ εἶναι ἀσθενικὰ γίνονται καὶ ψυχικῶς ἀνάπηρα καὶ νὰ τὸ γράφωμεν εἰς βιβλία, τὰ ὁποῖα καλοῦνται νὰ τὰ διαβάσουν καὶ παιδιά ἀσθενικὰ, ἀνυπαιτιῶς βεβαίως καὶ ἀνιάτως ἐνδεχομένως, αὐτὸ ἀποτελεῖ καὶ ἔγκλημα καὶ μωρίαν.

Ἄλλο πρᾶγμα ἡ σωματικὴ ἀγωγή καὶ ἄλλο ὅτι διὰ τὸν ἀσθενοῦντα τῷ σώματι δὲν ὑπάρχει δυνατότης πνευματικῆς ἀκμῆς. Κι' ὁποῖος δὲν καταλαβαίνει τὸ «ἡ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται», δὲν καταλαβαίνει τίποτα ἀπὸ τὴν ζωὴν καὶ καλὸν θὰ κάνῃ, ἀντὶ νὰ γράφῃ σχολικὰ βιβλία, νὰ ἀρχίσῃ νὰ διαβάζῃ τὸ πνευματικὸ ἀλφαριθμητὶ!

ΝΑ ΧΙΛΙΑΣΟΥΝ

Εἶχαμε δὲν εἶχαμε τέλος πάντων, τὰ ἐκαταφέραμε πάλι νὰ καθορισθῆ ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν εἰς τριακοσίους. Τριακόσιοι πρόεδροι τοῦ Ἀρείου Πάγου κατὰ τὸν μισθόν, ἀλλὰ χωρὶς κρατήσεις καὶ ἐπὶ πλέον μὲ τηλεφῶνα, τηλεγράφους, ταχυδρομεῖα, σιδηροδρόμους, ἀεροπλάνα, βαπόρια, λεωφορεῖα, τὸ πᾶν εἰς τὴν διάθεσίν των καὶ ἀκόμη τὰ ὑπουργεῖα στενάζοντα ἀπὸ τὰς ἐπισκέψεις των. Τριακόσιοι βουλευταὶ! Μὲ τὸ καλὸ νὰ... τοὺς χιλιάσωμε! Καὶ γιὰ αὐτὴ ἡ φοβερὰ ἐπιθάρυνσις τοῦ στενάζοντος λαοῦ; Διότι τὸ ζητεῖ ἡ διευκόλυνσις τῶν ἀρχηγῶν τῶν κομμάτων εἰς τὸ νὰ καταρτίζουσι τοὺς συνδυασμούς των. Μόνον δι' αὐτό! Ἐκατὸν βουλευταὶ, ἐφθάναν καὶ ἐπερίσσευσαν, διὰ μίαν Βουλὴν εἰς τὴν ὁποίαν πηγαίνουν - δὲν πηγαίνουν περὶ τοὺς σαράντα εἰς τὰς συν-

εδριάσεις. Ἐκατὸν βουλευταὶ θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἐκπροσωπήσουν καὶ τὰς κυμάνσεις τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τὰ ποσοστὰ συμμετοχῆς μὲ ὅλα τὰ συστήματα τὰ ἐκλογικὰ, τὰ ὁποῖα ἐκάστοτε ἐκλέγονται. Ἄλλὰ τὰ συμφέροντα, ἡ διευκόλυνσις τῶν κομμάτων... προέχουν βεβαίως, τῆς ἀνάγκης τῶν οἰκονομιῶν εἰς ἕνα κράτος, ποῦ στέλλει, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, διὰ πεντακόσιες δραχμῆς νὰ σαπίζουν τὰ παιδιά του εἰς τὰς φυλακάς. Τὰ ἴδια παιδιά τὰ ὁποῖα θὰ κληθῶν αὔριον νὰ θυσιασθῶν διὰ νὰ σωθῆ ἡ Ἑλλάς καὶ νὰ διατρέφῃ τοὺς τριακοσίους καὶ ἴσως τοὺς χίλιους βουλευταὶ!

Z. N.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ

Κύριε Διευθυντά,

Διὰ τῆς παρουσίας ἐπιστολῆς ἐπιδιώκεται ἡ ἔκφρασις ὑμῖν τῶν θερμοτάτων εὐχαριστιῶν τῶν κρατουμένων τοῦ Καταστήματος ὡς καὶ τοῦ ὑπογραφομένου διὰ τὴν διάθεσιν βιβλίων πρὸς ἐμπλουτισμὸν τῆς βιβλιοθήκης κρατουμένων.

Ἐστὲ βέβαιοι ὅτι διὰ τῆς ἀνωτέρω πράξεως σοβαρῶς συμβάλλετε εἰς τὴν ἐπιδιωκομένην βελτίωσιν τῶν ἐγκληματιῶν.

Μετ' ἐξαιρετικῆς ἐκτιμήσεως
(Ὁ Δ)ντῆς τοῦ Σωφρ. Κατ)τος Στάλας Ὁρωποῦ

K. ΛΑΜΠΡΙΑΣ

Ἡ ΔΕΚΑΤΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ

Ἄγαπηταί «Ἀκτῖνες»,

Μετὰ ἀπὸ λίγο, συμπληρῶνεται μὴ δεκαετία ἀπὸ τότε ποὺ ἕνας μεγάλος ἀδελφός μας ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ μας. Ἐννοῶ τὴν 5ην Μαΐου 1948 ἡμέρα τοῦ θανάτου τοῦ Βερίτη μας, θέλω νὰ πῶ τῆς μεταβάσεώς του στὴ Ζωή.

Ἄς τὸν θυμηθοῦμε γὰρ λίγο.

Ἦταν πρῶτα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ἕνας ὀλοκληρωμένος πνευματικὸς ἄνθρωπος (πόση κατάχρησις τοῦ ὄρου ἔχει γίνει: Ἀκόμη καὶ ἔκφυλοι ποῦ ἔγραψαν κάμποσους στίχους παίρνουν τέτοιον τίτλο!) Κάτι πάρα πάνω ἦταν ὑπόδειγμα πνευματικῶν ἀνθρώπων. Εἶχε νοιώσει ὅτι τὸ μεγάλο ἀνθρώπινο Πρόβλημα εἶναι ἡ Πίστις, ἀκόμη περισσότερο ὁ Χριστὸς (ἀπέναντι στὸ Πλατωνικὸ σύστημα ἢ στοὺς... δορυφόρους μορεῖς νὰ μὴν πάῃς καμμιὰ δέση. Ἀπέναντι ὅμως στὸ Χριστὸ θὰ πάῃς εἴτε θετικὰ, εἴτε ἀρνητικὰ). Καὶ στὸν ἀγῶνα αὐτὸν εἶχε μεταχειρισθῆ κάθε μέσον τὸ ποίημα, τὸ ἄρθρον, τὴν ἐπιστολήν,

ἀπ' τὸ ἓνα μέρος, τὴ συμμετοχὴ σὲ ἀγωνιστικὲς προσπάθειες, τὶς δυναμικὲς ἀκόμη προσπάθειες, τὴν πράξιν δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἄλλο. Πόση ἀντίθεση ἀπὸ τοὺς ἄλλους «πνευματικὸς ἀνθρώπου», ποὺ θέλουν μὲ λόγια σκέτα νὰ διορθώσουν τὸν κόσμο!

Δὲν ἦταν ὁ μεγάλος λογοτέχνης (κόπηκε ἄλλωστε ἡ συγγραφή του στὰ 31 χρόνια του ἀπ' τὴν ἀρρώστεια καὶ σὲ λίγο τὸ θάνατο). Οὔτε κι' ὁ Φεραῖος ὅμως ἦταν μέγας, οὔτε κι' ὁ Ρουζὲ Δὲ Αἰλ. Ἔδωσαν ὅμως κι' οἱ τρεῖς ὅ, τι χρειάζονταν ἡ καυτερὴ ἐποχὴ ποὺ ζοῦσαν : Θούρια!...

Καὶ γίναν τὰ τραγούδια τοῦ Βερίτη πανελληνίαν. Κι' ἀνάβουν φωτιεὶς στὰ στηθὴ τῶν Ἑλλήνων, τῆς νεολαίας. Καὶ τραγουδιῶνται ἀπ' τὸ λαό, ὅσο κανενὸς ἄλλου ποιητῆ τὰ τραγούδια.

Ἔτσι γράφεται ἡ ἱστορία, ἔτσι, μέσα στὴ λάβα τοῦ λόγου καὶ τῆς πράξης, ζοῦν οἱ κοινωνικοὶ ἐργάτες.

Ἄς διδαχθοῦμε ἀπ' αὐτὸν ὅσοι θέλουμε νὰ λεγόμεθα πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ἄς συνεχίσουμε τὴν μεγαλειώδη πορεία του. Γιὰ νὰ ζήσουμε τὴ ζωὴ μας, γιὰ νὰ κερδίσουμε τὸν λαό, γιὰ νὰ φτιάξουμε τὴν Καινούργια Ἑλλάδα μας ποὺ ὁ Βερίτης ὄνειρεύτηκε κι' ἔβαλε στὰ θεμέλιά της τὰ πρῶτα ἀγκωνάρια!

Μετὰ τιμῆς
ΙΩ. ΜΕΝΟΥΝΟΣ

Η ΘΑΝΑΤΗΦΟΡΟΣ ΝΟΣΟΣ

Ἄγαπηται ἑ'Ακτινες,

Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ὄραίου ἄρθρου τοῦ φίλου συνεργάτου σας κ. Τ. Εὐδόκα «Πρέπει νὰ ἀποκαλύπτεται ἡ ἀλήθεια στὸν ἄρρωστο, εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Ἰανουαρίου γεννᾶ μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τὴν ἀκόλουθον σκέψιν: Ἡ θανατηφόρος νόσος ἔχει καὶ νόημα πνευματικόν' ἀποτελεῖ γεγονός οὐχὶ τυχαῖον, ἀλλὰ μέρος τοῦ παναγαθού σχεδίου διὰ τὴν ἐδῶ καὶ τὴν μετέπειτα ζωὴν μας.

Οἱ Tournier («Bible et Medecine» 1951, «Medecine de la Personne» 1941, «Ἡ ἱατρικὴ τῆς προσωπικότητος καὶ αἱ σχέσεις αὐτῆς πρὸς τὴν ψυχοσωματικὴν ἱατρικὴν ἐν ἑ'Αρρώστεια καὶ ψυχῇ» 1951), Γερουλιάνος («Ψυχικαὶ ἐπιδράσεις ὡς νοσογόνος παρὰ γων» 1951), Siebeck («Medigin in Bewegung» 1949, «Τὰ ὄρια τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν ἱατρικὴν» καὶ ἑ'Ἡ ζωὴ, ἡ ἀσθένεια, ἡ ἁμαρτία, ὁ θάνατος ἀπὸ ἱατρικῆς ἀπόψεως» ἐν ἑ'Αρρώστεια καὶ ψυχῇ) καὶ τόσοι ἄλλοι, ἡμέτεροι καὶ ἕξνοι χριστιανοὶ ἱατροὶ ἔχυσαν ἄπλετον φῶς εἰς τὸ γεγονός ὅτι καθε νόσος, μάλιστα δὲ ἡ θανατηφόρος, ἔχει νόημα πνευματικὸν ζωτικῆς σημασίας διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἐπὶ τὸ πρῶμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἡ τυχὸν βεβαία γνῶσις τῆς προσεχοῦς ἐπελεύσεως τοῦ θανάτου ἀποτελεῖ κάποιαν, κατὰ προ-

νόμιον, ἐξαίρεσιν τῆς ἐὼς κλέπτῃς ἐν νυκτὶ» ἐμφανίσεως αὐτοῦ. Τὸ προνόμιον τοῦτο, προκειμένου τοῦλάχιστον περὶ ἀσθενοῦς ὄντος πιστοῦ οὐδεὶς ἱατρὸς συνειδητῶς πιστὸς δύναται νὰ καταστήσῃ ἄχρηστον διὰ τὸν ἀσθενῆ του, ἀποκρύπτων εἰς αὐτὸν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀποστερῶν αὐτὸν τῆς εὐκαιρίας τῆς προετοιμασίας.

Ἄλλὰ καὶ ὁ μὴ πιστὸς ἀσθενὴς πῶς θὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ κέντρον τοῦ θανάτου ἐὰν κάποιος (καὶ διατὶ ὄχι ὁ ἱατρὸς;) δὲν τοῦ προσφέρῃ τὸ μόνον κατ' αὐτοῦ ὕπλον, τὴν πληροφορίαν τῆς συντριβῆς τῶν δεσμιῶν τοῦ θανάτου, τὸ μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως;

Ὁ ἱατρὸς, συνοδὸς τόσον συχνὰ τοῦ ἀσθενοῦς μέχρι τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, θὰ ἐπιτελέσῃ τὸ καθήκον του ἰσοκλήρωτικῶς μόνον ἐὰν ἔχη προσέξει τὸ νόημα τῆς ἀποστολῆς του εἰς τὴν πληρότητα αὐτοῦ.

Μὲ πολλὴν ἐκτίμησιν

Σ. Γ. ΜΑΚΡΗΣ

Ἰατρὸς

ΑΣΥΔΟΤΟΣ ΠΑΡΑΠΟΙΗΣΙΣ

Ἄγαπηται ἑ'Ακτινες,

Εἶναι ἀρκετὸς καιρὸς ποὺ ἑβδομαδιαῖον περιοδικόν, δημοσιεύει σειρὰν ἀφηγημάτων ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον «Βιβλικά χαμόγελα». Τὸ περιεχόμενον τῶν ἀφηγημάτων αὐτῶν ἀποτελεῖ φοβερὰν παραποίησιν καὶ διαστρέβλωσιν τοῦ νοήματος καὶ τῶν διηγήσεων τῆς Παλ. Διαθήκης, διαπνέονται δὲ τὰ κατασκευάσματα ταῦτα ἀπὸ πνεῦμα εἰρωνείας καὶ διακωμωδῆσεως τῶν ἱερῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ παραδόσεων.

Καὶ ἡ δημοσίευσίς τῶν ἀναγνωσμάτων συνεχίζεται, παρ' ὅλον ὅτι ἀρκετοὶ σύλλογοι καὶ μεμονωμένα ἄτομα ἐντόνως διεμαρτυρήθησαν, ἐγγράφως καὶ προφορικῶς, πρὸς τὸν διευθύνοντα τὸ περιοδικὸν καὶ τὸν ἴδιον τὸν συγγραφέα.

Τὸ θέμα ὅμως εἶναι σοβαρόν. Ἀνεύθυνοι «λογοτέχναι», οἱ ὅποιοι ὡς ἄτομα ἔχουν κάθε δικαίωμα νὰ μὴ πιστεύουν εἰς θρησκείαν ἢ εἰς τὸν Θεόν, δὲν ἤμποροῦν δημοσίως νὰ κατασκευαστοῦν, δὲν περιυβρίζουν καὶ νὰ πλαστογραφῶν τὰ Ἱερὰ Κείμενα, αὐτὴν ταύτην τὴν βᾶσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ φαντασία τοῦ καθενὸς ἤμπορεῖ νὰ δογιάξῃ πρὸς ἄλλα θέματα καὶ κατευθύνσεις, ὅταν ὅμως πλησάξῃ τὰ ὄρια τῆς θρησκευτικότητος καὶ κινδυνεύῃ νὰ θίξῃ τὸ θρησκευτικὸν τῶν ἄλλων συναίσθημα, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ὑποχωρῇ.

Ἄλλὰ ὅταν οἱ ἄλλοι ἀγνοοῦν στοιχειώδεις ὑποχρεώσεις τὸν ἀπέναντι τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινού, δὲν θὰ ἔπρεπε κατὰ νὰ γίνῃ πρὸς ἐπίσημους τῶν ὑποχρεώσεων τῶν αὐτῶν;

Μετὰ τιμῆς

ΓΡΗΓ. Γ. ΤΟΥΡΛΑΚΗΣ

«ΚΑΙ Ο ΛΑΟΣ ΥΠΟΜΕΝΕΙ»...

Ἀγαπητὲς «Ἀκτίνες»

Ἐντύπωσι μεγάλη μοῦ ἔκανε μία πληροφορία ἀπὸ τὴν Φιλαδέλφεια, ποὺ διάβασα στὴν ἐφημερίδα «Βῆμα» (13.2.58), εἰς τὴν στηλὴν τῶν «παραλειπομένων», κατὰ τὴν ὁποίαν ὀμάδες ἀστυνομικοὺ ἐπέδραμον προχθὲς εἰς δύο κινηματογράφους τῆς πόλεως, ὅπου προεβάλλετο ἡ γαλλικὴ ταινία «Καὶ ὁ Θεὸς ἔπλασε τὴν γυναῖκα...». Οἱ ἀστυνομικοὶ κατέσχον τὰς ταινίας καὶ συνέλαβον τοὺς διευθυντὰς τῶν κινηματογράφων. Εἰς τούτους ἐπεβλήθη ὑποχρέωσις καταβολῆς ἐγγυήσεως 500 δολλαρίων δι' ἕκαστον, προκειμένου νὰ παρουσιασθοῦν ἀργότερον εἰς τὸ δικαστήριον, μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι προέβαλλον ἄσμενον ταινίαν.

Ἡ ἰδίᾳ αὕτῃ ταινία προεβλήθη πρὸ καιροῦ καὶ εἰς μερικὸς κινηματογράφους τῶν Ἀθηνῶν χωρὶς ὅμως νὰ «ἐπιδράμουν» οἱ ἀστυνομικοὶ νὰ κατασχέσουν τὴν ἄσμενον ταινίαν, οὔτε καὶ τοὺς ἐπιχειρηματίας νὰ ἐνοχλήσουν. Αὕτῃ ποὺ «ἐπέδραμε» ἦταν ἡ νεολαία μας, γιὰ νὰ ἀπολαύσῃ ρυπαρότητας.

Πῶς λοιπὸν φθάσαμε εἰς τοιοῦτον κατάντημα ὥστε νὰ ἀνεχώμεθα ὡς ἡγεσία καὶ ὡς λαὸς ταινίας τοιοῦτου περιεχομένου, καθ' ἣν στιγμὴν εἰς ἄλλας πόλεις τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ τὴν προβολὴν αὐτῶν τῶν ἰδίων ταινιῶν ὀδηγοῦνται ἐπιχειρηματῖαι τῶν κινηματογράφων στὸ δικαστήριον νὰ δολογηθοῦν;

Μετὰ τιμῆς καὶ ἀγάπης
ΖΩΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ
Πόρος — Λευκάδος

Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΕΝΑΤΗΣ

Ἀγαπητὲς «Ἀκτίνες»

Ἰδιαίτερα συναισθήματα σεβασμοῦ καὶ βαθείας συγκινήσεως δονοῦν τὶς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν τῶν «Μουσικῶν θεμάτων» γιὰ τὸν γίγαντα τῆς Ἑνάτης, τὸν συνθέτῃ τῆς «Μίσσα Σολέμνις» καὶ τῆς Ποιμενικῆς, τὸν πονεμένο ψαλμῶδ τοῦ Κυρίου, τὸν Beethoven!

Χάριν τούτου τοῦ γεγονότος ἐπιθυμῶ νὰ ἀφιερῶσω αὐτὲς τὶς τόσον ἀπλὲς μου γραμμές.

Τὰ «Μουσικὰ θέματα» μὲ τὸν θαυμαστὸν καὶ ξεχωριστὸν τους τρόπο, μᾶς προβάλλουν τόσον ἔντονα τὴν μορφήν τοῦ θείου μουσουργοῦ. Οἱ θερμὲς μας εὐχαριστίες, νομίζω, ὅτι δὲν ἐκπληρώνουν ὅλες μας τὶς ὑποχρεώσεις ἀπέναντί τους. Καὶ τούτο, διότι μᾶς προσφέρουν τόσον παραστατικὰ κατὰ μέγало : Τῆ ζωῇ καὶ τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου συνθέτου ἀπὸ τὶς πονεμένες παιδικῆς του ἡμέρες, τὶς μετέπειτα ἀφάνταστες τραγικῆς στιγμῆς τοῦ πόνου του, μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς δημιουργίας καὶ τῆς εἰσόδου του στὴν αἰωνιότητα...

Θὰ πρέπῃ μὲ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον καὶ σεβα-

σμὸ νὰ προσεξῶμε τὶς πτυχῆς τοῦ κολοσσιαίου ἔργου τοῦ Beethoven. Νὰ ἀπολαύσωμε τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνον ποὺ ἀπὸ τὴν περίοδο τῶν παθῶν μετέβη εἰς τὴν περίοδο τοῦ πόνου, ἡ ὁποία τὸν ὀδήγησε εἰς τὸν θρησκευτικὸν ἐξαγνισμὸν καὶ συγχρόνως εἰς τὰς μεγάλας του δημιουργίας.

Μᾶς παρέχεται ἡ εὐκαιρία νὰ ζήσωμε μὲ τὸν συνθέτῃ γιὰ λίγες στιγμῆς τὶς ἔντονες ἀγνῆς του καταστάσεις τοῦ θρησκευτικοῦ του συναισθήματος, τὶς ὁποῖες τὶς θέλωμε ἀσφαλῶς πρὸ τονισμένες ἀπὸ τὸ μικρόφωνο. Διότι ὁ Beethoven εἶναι πρὸ πάντων ὁ μουσουργὸς ποὺ ἔνοιωσε βαθειὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῆ ζωῇ καὶ τῆ δημιουργία του, καὶ ποὺ ὅταν τὸν βρῆκε, τὸν ἀκολούθησε τόσο πιστὰ!

Καὶ τὴν ἑβδομάδα τῶν Παθῶν ἡ ἐπίσημη Λειτουργία του (Μίσα Σολέμνις) κατὰ καινούργιο θὰ ἔχη νὰ κτίσῃ στίς καρδίαις μας.

Ἡ εὐγενικὴ αὐτῇ προσφορὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ραδιοφώνου εἶναι ὄντως ἀξία θεομῶν συγχαρητηρίων

Μετὰ τιμῆς
Δ.Ι.Σ.

ΔΙΑ ΝΑ ΜΕΙΩΘΟΥΝ ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ

Κύριε Διευθυντά,

Νομίζω ὅτι καλὸν θὰ ἦτο νὰ πληροφορηθῇ τὸ ἀναγνωστικὸν κοινὸν τῶν «Ἀκτίνων» μερικὰ, ἀπὸ μίαν ἐπίσκεψιν εἰς τὰς Ἀθήνας, μιᾶς διακεκομμένης ἀστυνομικῆς προσωπικότητος.

Πρόκειται περὶ τῆς Δρ. Λόις Χίτζινς (Lois Higgins), ἐγκληματολόγου, προέδρου τοῦ Διεθνoῦς Συνδέσμου Γυναικῶν Ἀστυνομῶν καὶ διευθυντριάς τοῦ Γραφείου Προλήψεως Ἑγκλημάτων τῆς Πολιτείας Ἰλλινόις.

Ἡ ἐπίσκεψις εἰς Ἀθήνας ἦτο ὁ τελευταῖος σταθμὸς ἐνὸς ἀνὰ τὸν κόσμον ταξιδίου της, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐμελέτησε τὴν ἐγκληματικότητα διαφόρων χωρῶν.

Ἐκαμε δύο ὀμιλίας χάριν τῶν ἀξιοματικῶν τῆς Ἀστυνομίας καὶ τῶν δύο Σωμάτων, τῆς περιοχῆς πρωτευούσης.

Εἰς αὐτὰς εἶπε μεταξὺ ἄλλων τὰ ἑξῆς: «Ἐὰν θέλωμε νὰ μειωθοῦν τὰ ἐγκλήματα πρέπει νὰ προλάβωμε τὴν δημιουργίαν ἐγκληματιῶν... Διὰ νὰ ἐπιτύχωμε εἰς τὴν μεγάλην ἀποστολήν μας πρέπει νὰ εἴμεθα καλοὶ χαρακτήρες καὶ συγκεκριμένως χαρακτήρες ὅπως τοὺς θέλει ὁ Θεός!»

...«Τὸ ἔργον μας ὡς ἀστυνομικῶν εἶναι βαρὺ, ἐπίμοχθον καὶ πολλάκις καθίσταται ἀρεκτὰ κοπιαστικόν. Καλούμεθα νὰ εὐρισκόμεθα μὲ καλωσύνην καὶ συμπόνια μέσα εἰς τὸν κόσμον τῶν ἐγκληματιῶν, τῶν παραστρατημένων, τῶν ποινῶν. Ἄς μὴ λησμονοῦμε ὅμως ὅτι ὅταν ὁ Χριστὸς εὐρίσκετο ὡς ἄνθρωπος εἰς τὴν Γῆν, μὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους συναναστρέφετο.

Ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῶν δύο ὀμιλιῶν διεκρίνετο ἡ βαθεῖα τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

«Ἡ Κοινωνία τὸν ἀστυνομικὸ τὸν θέλει ἡγή-
τη» εἶπε κάποτε ὁ Π. Μελίτης.

Τὸ μεγάλο ὅμως αὐτὸ θέμα τῆς ἀποστολῆς τῆς
Ἀστυνομίας εἰς τὴν Κοινωνίαν, μὲ τὴν ἐφαρ-
μογὴν τῆς Χριστιανικῆς Κοσμοθεωρίας εἰς ὅ,τι
τὴν ἀφορᾷ, ξεφεύγει τὰ ὅρια μιᾶς ἐπιστολῆς.

Εἶναι εὐτόχημα ὅτι ἀστυνομικοὶ ἡγέται δια-
πνέονται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ποὺ ἀποτελοῦν...
μὰ ἀκριβῶς τὸ μυστικὸν τῆς ἐπιβίωσης τοῦ
πολιτισμοῦ.

Εὐχαριστῶν διὰ τὴν φιλοξενίαν

Γ. Θ. Ν.

Η ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑ

Ἀγαπητές μου «Ἀκτίνες»,

Πολλὴ σωστὰ ἔχει εἰπωθῆ, πὼς ἡ φοιτητικὴ
νεολαία εἶναι ἓνα ὄχυρό, γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο
διεξάγονται σκληρὲς μάχες. Τὸ ρεῦμα τῶν φοι-
τητῶν ποὺ φεύγει κι' ἔρχεται ἀνανεώνει κάθε
τόσο τὸ ὄχυρό αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἔμφυχο ὄλικὸ κι' ἔ-
ται ἡ κατάστασι ποὺ ἐπικρατεῖ γενικὰ εἶναι
μᾶλλον ἀσταθῆς καὶ κινουμένη. Γι' αὐτὸ κι' οἱ
μάχες ἐκεῖ σπάνια σταματᾶνε, γι' αὐτὸ ὑπάρ-
χουν πάντοτε πολιορκηταί, ἐκπορθηταί, ἐκπορ-
θοῦμενοι καὶ διωκόμενοι.

Εἶναι σπάνιο καὶ ἀνόμαλο φαινόμενο νὰ μεί-
νῃ ὁ φοιτητὴς γιὰ ὅλα τὰ χρόνια τῶν σπουδῶν
του πολιορκούμενος, ἄβουλο ἀντικείμενο βομβαρ-
διζόμενο μὲ χίλιες δυὸ ἐπιδράσεις, ἄνθρωπος
ἀνίκανος νὰ πῆ ἓνα ναι στὴν κατάστασι ποὺ θὰ
μιλήσῃ περισσότερο στὴν καρδιά του. Ὅλοι σχε-
δὸν κάπου θὰ ἐντάξουνε τὸν ἐνθουσιασμό τους
καὶ κάπου θὰ βασίσουνε τὰ ὄνειρά τους.

Ποῦ ὅμως; Μήπως στὴ βιτρίνα τοῦ αἰῶνα
μας; Στὴν βιτρίνα, ποὺ διαφημίζει τὴ σαπίλα
σὰν μιὰ ἐγγύησι αἰώνιας φρεσκάδας καὶ σερβί-
ρει τὸ ἔγκλημα σὰν συντελεστὴ πολιτισμοῦ καὶ
τὴν αὐτοκτονία σὰν παράγοντα ζωῆς; Ἡ ἐπο-
χὴ μας εἶναι συνηθισμένη μὲ τὰ καμουφλάς καὶ
τὰ τρῶξ νὰ κρύβῃ τὴ ρυτίδα τοῦ πόνου, τὸ κλά-
μα τῆς ἀπελπισίας, τὸ χέρι ποὺ ἀπλόωνεται τρε-
μάμενο σ' ἀναζητήσι βοήθειαι. Καὶ τὸ ἐπιτυ-
χάνει ἀπλούστατα μὲ τὸ παραμέρισμα ὄλων ἐ-

κείνων ποὺ δοκίμασαν καὶ κουρελιάσθηκαν. Καὶ
δυστυχῶς ὑπάρχουν πολλοί, ποὺ στολίζουν αὐτὴ
τὴν βιτρίνα γιὰ νὰ κρύβουν τὸ βογγητὸ καὶ τὴ
δυσοσμία τῶν παρασκηνίων.

Κάτω ἡ παραλυμένη τάξι, ποὺ δημιούργησε
ὁ σύγχρονος πολιτισμός. Κάτω τὸ σάπιο ἀστικὸ
οἰκοδόμημα. Κάτω οἱ ἀξίες ποὺ τὸ στήριξαν.
Μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀπόγνωσι τῆς δυσοσμίας τῶν
ὀχετῶν τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ. Μόνο μαχαίρι
καὶ φωτιά θ' ἀφανίσῃ τὸ σάπιο... Ποιὸς τὰ
λέγει αὐτά; Τὰ λέγει ὁ δεύτερος πολιορκητῆς
τῆς φοιτητικῆς νεολαίας, ὁ μαχόμενος ὀλισθῆς,
ὁ κομμουνιστῆς. Αὐτὸς ποὺ πλησιάζει τὸν ἀπελ-
πισμένο καὶ τὸν ἀκατατόπιστο συνάδελφο καὶ
μὲ τέχνη τοῦ μιλαίει γιὰ τὴ χρεωκοπημένη ση-
μερινὴν κοινωνία, ποὺ μόνο φαρμάκια χαρίζει,
γιὰ κάτι καινούργιο ποὺ πρέπει νὰ ριζώσῃ, γιὰ
εὐτυχία, γιὰ εἰρήνη, γιὰ πρόοδο... Καὶ ὁ φοι-
τητῆς, ποὺ μαραζώνει ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία τῶν
ἄλλων, ποὺ στραβώνει ἀπὸ τὴν πείνα, ποὺ
χιτριάσει ἀπὸ τὴν κακοπέρασι καὶ πλευριτώνεται
στ' ἄθλια καὶ ὑγρὰ ὑπόγεια, ὁ φοιτητῆς, ποὺ
εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διαβάξῃ ἔπειτα ἀπὸ
ὀκτώωρη, κάποτε καὶ δωδεκάωρη ἐξαντλητικὴ
ἐργασία σὲ πρακτορεία, σὲ ἐργοστάσια, σὲ κου-
ξίνες λατζέρης, λουστρος, χαμάλης καὶ σκουπι-
διάρης, ὅλα αὐτὰ τὰ ἀκούει μὲ κάποια ἱκανο-
ποίησι καὶ ἀνακούφισι...

Κομμουνισμὸς ἢ χρεωκοπία! Καὶ ἐδῶ κορυ-
φώνεται ἡ ἀγωνία τοῦ φοιτητοῦ. Γιὰ τ' ὄνομα
τοῦ Θεοῦ κάτι ἄλλο... Λὲν θ' ἀπαντήσω ὅμως
ἐγώ. Ἡ λεβέντικη πνευματικὴ ἐκδήλωσι τῆς φοι-
τητικῆς νεολαίας μας, ποὺ ἔφυγε σχεδὸν ἀπαρα-
τήρητη ἀπὸ τὸν ἀθηναϊκὸ τύπο — ἐννοῶ τὴν
ἡμέρα Προσευχῆς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν —
μᾶς δείχνει κάποιο τρίτο δρόμο καθάριο, ὄλο
φῶς, τὸ δρόμο τῆς ἀληθινῆς, τῆς δλόκληρης, τῆς
προσγειωμένης καὶ δυνατῆς ἀγάπης. Τὸ δρόμο,
ποὺ ὁ Θεὸς ἀνοιξε μὲ τὸ αἷμα Του. Οἱ φοιτητές
μας ἐφώνασαν μ' ὅλη τὴ δύναμι τῆς νεανικῆς
τους ψυχῆς γιὰ τὴ θριαμβευτικὴ αὐτὴ πορεία,
ποὺ φέρνει τὴ χαρὰ καὶ τὸ μήνυμα μιᾶς καινούρ-
γιας ζωῆς. Εὐτυχεῖς θὰ ἦσαν ν' ἀντηχοῦσε ἡ
φωνὴ τους αὐτὴ σὲ περισσότερες ψυχές.

Μὲ ἐκτίμησιν

Α. Δ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Ἡ Ἐπιτροπὴ Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν Εἰδικὴν Ἐπιτροπὴν Παιδείας, ποῦ ἐργάσθηκε μὲ ζήλο, σύστημα καὶ γνώση, καὶ ἔχει ὑποβάλει ἀπὸ καιρὸ στὸ Ἑπιτελεῖο τὰ σοβαρά, ἐμπεριστατωμένα καὶ γόνιμα πορίσματα τῆς μελέτης τῆς, ὑπέβαλε τώρα τὰ συμπερασμάτά της καὶ τὶς εἰσηγήσεις τῆς καὶ ἡ Εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν.

Ἀπὸ τὴν περιλήψη, ποῦ δημοσιεύθηκε στὸν Ἔτυπο, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἐμελέτησε μὲ προσοχὴ καὶ κατανόησιν τὰ ποικίλα καὶ σημαντικὰ θέματα, ποῦ ἀπασχολοῦν τὸν πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ κόσμον τῆς χώρας, καὶ κατέληξε σὲ ὀρθὰ συμπεράσματα καὶ γόνιμες εἰσηγήσεις.

Τὰ διάφορα μέτρα, ποῦ ὑπέδειξε μὲ τὴν ἐκθεσὴ τῆς στὸ Ἑπιτελεῖο Παιδείας, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν ἀπαιτήσεων ἀναπτύξεως στοὺς κυριωτέρους τομεῖς τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς τοῦ τόπου — τὰ Γράμματα, τὶς Καλὰς Τέχνας, τὴν Μουσικὴν, τὸν Χορὸ, τὸ Θέατρο καὶ τὸν Κινηματογράφον — εἶναι λογικά, θετικά καὶ βασίμα. Ἔχουν ὅμως ἐπιπλέον καὶ ἕνα μεγάλο προσόν: μποροῦν εὐκόλως νὰ πραγματοποιηθοῦν.

Ὅπως φαίνεται, ἡ Ἐπιτροπὴ, ἔχοντας ὑπ' ὄψιν τὶς οἰκονομικὰς ἀνάγκας καὶ δυσχέρειες τοῦ Κράτους, ὑπέδειξε, πολὺ σοστά, μὴν πρώτη σειρά μέτρων, ποῦ εἶναι τὰ πιὸ στοιχειώδη καὶ τὰ πιὸ ἐπιείγοντα, καὶ ἀφῆκε τὴν ἐπέκταση καὶ τὴν συμπλήρωσίν τοὺς στὴν ἐξέλιξιν καὶ στὴν ἀνάπτυξιν τῶν σχετικῶν συνθηκῶν. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ Κράτος θὰ μπορέσῃ, χωρὶς αἰσθητὰς δυσχέρειες, νὰ ἀρχίσῃ τὴν πραγματοποίησιν καὶ νὰ προχωρήσῃ στὴν βαθμιαία ὀλοκλήρωσιν ἐνὸς πλήρους προγράμματος γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν πνευματικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ μετριοπάθεια τῶν εἰσηγήσεων τῆς Ἐπιτροπῆς τονίζει καὶ μεγαλώνει ἀκόμη περισσότερο τὸ καθῆκον τοῦ Κράτους ν' ἀνταποκριθῇ σ' αὐτὰς πρόθυμα καὶ ἀδίστακτα, καὶ νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν ταχύτερη καὶ πληρέστερη πραγματοποίησίν τοὺς.

Μαζὶ μὲ τὴν ἀναδιοργάνωσιν καὶ τὸν συγχρονισμό τῆς Παιδείας, ἡ ἐνίσχυσιν καὶ ἡ ἀνάπτυξιν τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν ἀποτελοῦν τὶς στερεώτερες βάσεις γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας. Καὶ οἱ ἐκθέσεις τῶν δύο εἰδικῶν Ἐπιτροπῶν δίδουν στὸ Ἑλληνικὸ Κράτος τὴν εὐκαιρίαν, ἀλλὰ καὶ τοῦ δημιουργοῦν τὴν ὑποχρέωσιν, νὰ κάμῃ ὅ,τι εἶναι δυνατόν, γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ.

ΜΙΑ ΕΥΘΙΩΝΗ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗ

Μιὰ καλὴ σύμπτωση ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀποδειχθῇ γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ, μὲ τρόπον ἔμπρακτον καὶ ζωντανόν, ἡ ἀλήθεια ὅτι, γιὰ νὰ εἶναι ἀληθινὸ καὶ γνήσιον ἕνα ἔργον τέχνης, δὲν ἀρκεῖ ἡ καλλιτεχνικὴ μόνον μορφή, ἀλλὰ εἶναι ἀπαραίτητον καὶ τὸ οὐσιαστικὸ πνευματικὸν περιεχόμενον. Ὅσα κινηματογραφικὰ ἔργα ἐξεχώρισαν τὸν τελευταῖον καιρὸν, ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν κριτικὴν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ κοινόν, παρουσίαζαν αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ὠραῖον καὶ ταιριαστὸ συνδυασμὸ τῆς καλλιτεχνικῆς μὲ τὴν πνευματικὴν ἀξίαν, τῆς μορφῆς μὲ τὴν οὐσίαν, τῆς τεχνικῆς μὲ τὸ πνεῦμα.

Ἡ ἔξοχη αὐτὴ «Στὶς ὀκτὼ τὸ πρωτὸ» δὲν εἶναι μόνον ἕνα δυνατόν κ' ἔξαιρετικὸν θαλασσινὸν δράμα, ἀλλὰ εἶναι συγχρόνως κ' ἕνα ὑπέροχον μῆνυμα ἀγάπης, ἀλληλεγγύης καὶ ἀνθρωπιᾶς.

Οἱ «Σταυροὶ στὸ μέταλλο», ἐνῶ ἀπὸ τὴν μιὰ συνθέτουσαν μιὰ συγχρονιστικὴ πολεμικὴ τραγωδία, ἀναδίδουν συγχρόνως, μέσα ἀπὸ τὰ αἵματα καὶ τὰ εἰρήνια, τὴν ἀκατανίκητην κ' ἀθάνατην πνοὴν τῆς συμπίνοιας, τῆς καλωσύνης καὶ τῆς εἰρήνης.

Τὴν ἴδια πνοὴν καὶ τὸ ἴδιον μῆνυμα ἀναδίδει καὶ ἕνα ἄλλο καὶ λιτὸν ἔργον — «Οἱ δώδεκα ἔνοχοι» — ποῦ, ἐνῶ παίζεται ὀλόκληρον μέσα σὲ μιὰν αἴθουσαν καὶ δὲν περιγράφει παρὰ τὶς συζητήσεις καὶ τὶς ψυχικὰς ἀντιδράσεις δώδεκα λαϊκῶν δικαστῶν, γύρω ἀπὸ μιὰν ὑπόθεσιν φόνου, τονίζει μὲ θαυμαστὴν ὑποβλητικότητα καὶ ψυχολογικὴν ἰκανότητα τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς καλωσύνης καὶ τῆς ἀνθρωπιᾶς.

Μὲ παρόμοιον πνεῦμα εἶναι ἐμποτισμένα καὶ μερικὰ ἄλλα κινηματογραφικὰ ἔργα, ὅπως τὸ φιλειρηνικὸν «Ὁ ἄνθρωπος δίχως ὄπλα», τὸ ἀνθρωπιστικὸν καὶ φιλελευθέρου «Ἐλευθερία ἢ θάνατος» καὶ μερικὰ ἄλλα, λιγώτερον ἐπιτυχημένα. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς μοιραῖες αὐτὰς διαβαθμίσεις στὴν ἔμπνευσιν καὶ στὴν ἐκτέλεσιν, ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα μᾶς ἔδωσαν γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ τὴν ἔμπρακτον διαπίστωσιν τοῦ ἀληθινοῦ νοήματος τῆς τέχνης.

Καὶ εἶναι περισσότερο ἀκόμη εὐχάριστον κ' εὐόλων ἡ αὐτὴ ἡ διαπίστωσιν, διότι μὲ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἔργων αὐτῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἐμπορικὴν τοὺς πλευρὰν, ἔδειξε ὅτι τὸ κοινόν, μ' ὅλην τὴν συστηματικὴν δηλητηρίασίν του μὲ ἔργα ἀνάξια ἢ ἀνήθικα, διατηρεῖ στὸ βάθος τῆς ψυχῆς του τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν δύναμιν νὰ ξεχωρίζῃ, νὰ ἐκτιμᾷ καὶ νὰ χαίρεται τὶς καλὰς καὶ γνήσιες μορφὰς τῆς τέχνης.

Ὁ ΕΠΑΡΧΙΑΚΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Ὁ διαγωνισμὸς ἱστορίας, λαογραφίας καὶ λογοτεχνίας, ποῦ εἶχε προκηρῦξιν τὸ Ἑπιτελεῖο Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως σὲ δέκα ἐπαρχιακὰ

διαμερίσματα τῆς χώρας, ἐσημείωσε πολὺ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. "Ὅχι μόνον διότι ἔνας μεγάλος ἀριθμὸς ἐπαρχιωτῶν λογίων καὶ λογοτεχνῶν ἔλαβαν μέρος στὸν διαγωνισμό, ἀλλὰ καὶ διότι τὰ ὑποβληθέντα ἔργα (ἱστορικὲς ἢ λαογραφικὲς μελέτες καὶ λογοτεχνικὰ ἢ ἠθογραφικὰ διηγήματα) ἦσαν ἐκλεκτὰ καὶ ἀξιόλογα. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ, ποὺ εἶχε ἀποτελεσθῆ ἀπὸ πρόσωπα ἱκανὰ καὶ ἀρόδια, βρέθηκε στὴν εὐχάριστη θέσῃ νὰ ἀπονεύμῃ τρία πρῶτα βραβεῖα, ἑπτὰ ἐπαίνους καὶ πέντε εὐφημες μνείες σὲ ἱστορικὰ ἢ λαογραφικὰ ἔργα, καθὼς καὶ ἕξ πρῶτα βραβεῖα καὶ τρεῖς ἐπαίνους γιὰ λογοτεχνήματα.

Συγκομιδὴ πλούσια καὶ σημαντικὴ, ποὺ δείχνει ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπαρχία, παρ' ὅλες τὶς γνωστὰς δυσμενεῖς συνθήκας, κρατεῖ μέσα τῆς ζωτανὰ καὶ γόνιμα τὰ σπέρματα τῆς πνευματικῆς δημιουργίας καὶ ζωῆς. Διότι βέβαια ὁ διαγωνισμὸς τοῦ Ἐπιτοργείου δὲν ἐπροκάλεσε ξαφνικὰ καὶ ἀτόμα τὴν ἀφθονίαν καὶ ἱκανοποιητικὴ παραγωγή ποὺ παρουσιάσθηκε σ' αὐτόν, ἀλλὰ ἔδωσε ἀπλῶς τὴν ἀφορμὴν καὶ τὸ κίνητρο, γιὰ νὰ ζωογονηθοῦν καὶ νὰ ἐκδηλωθοῦν οἱ κρυμμένες καὶ ἀφανεῖς πνευματικὲς δυνάμεις τῆς ἐπαρχίας.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν μποροῦμε νὰ ἐξηγήσουμε γιατί ἡ τόσο ἱκανοποιητικὴ ἐπιτυχία τοῦ διαγωνισμοῦ δὲν εἶχε καμμιά συνέχεια καὶ ἐξέλιξη. "Ὅχι μόνον δὲν ἐπροκηρύχθηκε νέος διαγωνισμὸς, ἀλλὰ οὔτε λόγος, οὔτε κἂν σκέψη, ὅπως φαίνεται, γίνεται γι' αὐτόν. Γιατί ἄρα γε; Ἐξαντλήθηκε τάχα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἐπιτοργείου; Καὶ ἐξαντλήθηκε μαζί καὶ ἡ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς εὐθύνης ἀπέναντι τῆς ἀδικημένη καὶ παραμελημένη ἐπαρχίας; Ἄς εὐχηθοῦμε καὶ ἂς ἐλπίζουμε ὄχι.

Ἡ ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΣ

Πολὺς λόγος ἔγινε τὸν τελευταῖο καιρὸ γιὰ τὴν παιδικὴν ἐγκληματικότητα. Ἄσθρα στίς ἐφημερίδες, ὀμίλιες στὸ ραδιόφωνο, διαλέξεις σὲ διάφορες συγκεντρώσεις. Ὁλόκληρη ἑβδομάδα εἶχε ἀφιερωθῆ σὲ ὅλα αὐτὰ. Καὶ τὸ γενικὸ συμπέρασμα ἦταν ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς παιδικῆς ἐγκληματικότητος ὀφείλεται στὰ διάφορα ἀναγνώσματα καὶ στίς κινηματογραφικὲς ταινίες τοῦ ἐγκλήματος καὶ τῆς διαφθορᾶς.

Δὲν ἀποροῦμε, βέβαια, γι' αὐτὴ τὴν διαπίστωσι, ποὺ ἦταν ἀπὸ καιρὸ γνωστὴ. Τελευταίως μάλιστα ἀμερικανικὲς στατιστικὲς, ἐπίσημες, βεβαιώνουν ὅτι τὰ ἐνεργήτα ἑκατοστὰ τῶν παιδικῶν ἐγκλημάτων διαπράττονται ἀπὸ παιδιά ποὺ

συννάξουν στὸν κινηματογράφο. Τόσο μεγάλη καὶ φοβερὴ εἶναι ἡ ἐπίδρασις τοῦ κακοῦ παραδείγματος, ποὺ τὸ ζωντανεῖον μέσα στὴν παιδικὴ ψυχὴ οἱ κινηματογραφικὲς ταινίες, ὅπως καὶ τὰ ἀνάλογα ἀναγνώσματα.

Καὶ εἶναι βέβαια αὐτονόητος ὁ τρομακτικὸς κοινωνικὸς κίνδυνος, ποὺ δημιουργεῖ ἡ κατάστασις αὐτῆ. «Καὶ τὰ νήπια θὰ γίνοντι διαρρηκταὶ καὶ ἐγκληματῖαι — ἔγραψεν ἕνας σοβαρὸς παρατηρητῆς τῆς καταστάσεως — ἂν δὲν ἀποστειρώσωμεν τὸ θέαμα καὶ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὰ μικρόβια τῆς ἀποσυνθέσεως».

Συμφωνοῦμε ἀπόλυτα. Ἄλλὰ πῶς θὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ ἀποστείρωσις; Μὲ μόνον τὰ ἄσθρα, τίς ραδιοφωνικὲς ὀμίλιες καὶ τίς διαλέξεις μῆς καὶ μοναδικῆς ἑβδομάδος; Πιστεύομε ὅτι τὸ ζήτημα εἶναι τόσο σοβαρὸ καὶ κρίσιμο, ὥστε νὰ ἐπιβάλλεται ν' ἀφιερωθοῦν στὴν μελέτη καὶ στὴν ἀντιμετώπισή του ὄχι μόνον πολλοί, ἀλλὰ καὶ οἱ πενήταδου ἑβδομάδες τοῦ χρόνου. Καὶ ὄχι μόνον μὲ ἀπλῆ διαφωτιστικὴ προσπάθεια, ἀλλὰ καὶ μὲ μέτρα θετικὰ, αὐστηρὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ.

Ἡ ΦΑΡΣΑ ΕΝΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ

"Ἐνας σεμνὸς κ' ἀθόρυβος καλλιτέχνης, ὁ κ. Γ. Καστριώτης, παρουσίασε πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ στὸν «Παρασσὸ» μίαν ἐκθεσὴ γλυπτικῶν ἔργων του. Ἦσαν ὅλα ἐμπνευσμένα καὶ ἐκτελεσμένα μὲ τὴν πνοὴν καὶ τίς ἀντιλήψεις τῆς τέχνης τῆς παραδόσεως. «Καθαρὰ καὶ λαμπικαρισμένα, καρπὸς ταλέντου, εὐσυνειδησίας καὶ ἰδρωτῶτα», ὅπως ἔγραψεν ἐκλεκτὸς χρονογράφος.

Ἄλλὰ ὁ ἴδιος χρονογράφος κάνει καὶ μίαν ἀποκάλυψιν: Ἐκτός ἀπὸ τὰ ἔργα του μὲ κλασσικὴ μορφή, ὁ καλλιτέχνης παρουσίασε καὶ δυὸ «μοντέρνα». Τὰ ἔκανε, ὅπως ἔφηγε ὁ χρονογράφος, «γιὰ πλάκα». Δυὸ ἀκατανόησις. Ὅχι τὸ ὄφρα διέθεσε γιὰ νὰ πλάσῃ στὸν πηλὸ τὰ ἀκατανόητα. Τρία, τέσσερα καὶ ἕξ ἡρόνια τοῦ πῆραν τὰ ἄλλα, τὰ νοητά. Τί γίνεται ὅμως; Ἐνῶ οἱ ντόμποι ἄνθρωποι ἀντικρῦζουν μὲ σκεπτικισμὸ τὰ σταυρόλεξα τοῦ γλύπτη, ὁ νομισμὸς ἐκστασιαζέται καὶ ἀναφωνεῖ: «Αὐτὸ θὰ πῆ Τέχνη!» Νὰ μὴ διασκεδάσῃ λίγο καὶ ὁ σεμνὸς καλλιτέχνης; Ἀνάμεσα στοὺς ἐπισκέπτες τῆς ἐκθέσεως κ' αὐτός, παρακολουθεῖ τίς ἀντιδράσεις τοῦ κοινοῦ, χαίρεται τοὺς εἰλικρινεῖς καὶ γλεντᾷ μὲ ὄσους πέφτουν στὴν ἀθῶα του παγίδα.

Γλεντοῦμε κ' ἑμεῖς μαζί του.

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΗΓΕΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΟΤΕΛΕΙΑ

Αὔριο, ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς τοὺς φοιτητάς, θὰ κληθῆ νὰ ζήσει τὸ ρόλο τοῦ ἡγέτου, τοῦ ἀληθινὰ πνευματικοῦ ἡγέτου. Νὰ μιὰ ἀλήθεια, ποὺ ἡ στήλη αὐτὴ δὲν κουράστηκε νὰ τὴν ἐπαναλαμβάνη συχνά. Καὶ τοῦτο, γιατί πίστεψε, πὼς ἡ κάθε μέρα, ποὺ φεύγει χωρὶς νᾶναι μεσητὴ ἀπὸ προετοιμασία γιὰ τὸν αὔριανὸ ἡγετικὸ ρόλο τοῦ καθενὸς μας, περνάει στὸ παθητικὸ τῆς γενιάς μας.

Πὼς νὰ τὸ κάνουμε, εἶναι ρόλος βαρῦς καὶ θέλει γιὰ νὰ στηριχθῆ ὠμους χαλυδωμένους ἀπὸ ἀρετὴ.

Πρωταρχικὰ καὶ βασικὰ χρειάζεται ἀνθρώπους, ποὺ νὰ ἔχουν ξεπεράσει τὸν ἑαυτούλη τους, καὶ νὰ ἔχουν καθαρθῆ ἀπὸ τὸ μόλυσμα τῆς ἰδιοτελείας.

Καὶ κάτι τέτοιο δὲν θὰ ἀπαιτηθῆ μόνο, ὅταν ὀλόκληρη ἡ εὐθύνη τῆς ἡγεσίας θὰ ἔχη περάσει σὲ μᾶς. Ἡ σημερινὴ μας τοποθέτησις, ἀπέναντι στὸ μέλλον καὶ στὴν ἀποστολή, ποὺ μᾶς περιμένει, πρέπει νὰ θεμελιώνεται στὰ στοιχεῖα αὐτά.

Ἀποδεικνύει μικρότητα πολλὴ καὶ ἀναξιοσύνη γιὰ πνευματικὴ ἡγεσία, ἡ κρίσις καὶ τὸ μέτρημα ὄλων τῶν πραγμάτων μὲ γνώμονα τὴ δική μας θέσι μέσα σ' αὐτά, τὸν δικὸ μας μισθό, τίς δικές μας ἀπολαυές.

Ἄν ὁ νεανικὸς μας ἰδεαλισμὸς δὲν ἀντέχη στὸ νὰ δεχθῆ καὶ κάποια θυσία ἐπὶ τέλους τῶν ἀτομικῶν μας συμφερόντων, γιὰ τὸ γενικὸ καλὸ, τότε, τί μπορεῖ νὰ περιμένη κανεὶς γιὰ τὸ αὔριο, ποὺ θὰ φτιάξῃ ἡ γενιά μας;

Καὶ ὅμως στὰ βάθη τῶν καρδιῶν μας ὁ πόθος καίει: Νὰ χτίσουμε ἓνα αὔριο, καλύτερο ἀπὸ τὸ σημεῖρα.

Δὲν μένει, λοιπόν, παρὰ νὰ ὑποτάξουμε στὴ δύναμι τῆς φλόγας αὐτῆς, κάθε μικρότητα ἐγωϊστικῆς προοπτικῆς.

ΔΕΥΤΕΡΟΛΕΠΤΑ ΚΑΙ ΩΡΕΣ

Εἶναι ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ στὴν ἐποχὴ μας, ποὺ σχεδὸν τὰ πάντα παίρνουν καινούργιες μορφές μέσα σὲ κλάσματα χρόνου, νὰ προσεχθῆ ὁ χρόνος τῆς σημερινῆς

φοιτητικῆς γενιάς. Ἄν ὑπάρχη καὶ πὼς τὸν χρησιμοποιεῖ.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε, πὼς ἡ κάθε μέρα, ποὺ περνᾷ, τῆς παίρνει πολὺτιμο χρόνο γιὰ νὰ τὸν κάμη χρόνος ἄγνοο, δίχως προοπτικὴ καρποφορίας. Πρόκειται γιὰ τὰ νεκρὰ διαστήματα, ποὺ παρεμβάλλονται ἀνάμεσα στὶς πανεπιστημιακὲς παραδόσεις, καὶ ποὺ κατ' ἀνάγκην ὁ φοιτητὴς θὰ περάσῃ περιφερόμενος ἄσκοπα γύρω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο ἢ ψευδοδιαβάζοντας.

Εἶναι ὅμως κρίμα νὰ πηγαίνουν τόσες ὄρες χαμένες, θύματα τῆς παραδόξου διαρθρώσεως τοῦ πανεπιστημιακοῦ προγράμματος.

Σὲ μιὰν ἐποχὴ, ποὺ οἱ ἄνθρωποι προσπαθοῦν νὰ κερδίσουν καὶ νὰ ἀξιοποιήσουν καὶ τὸ τελευταῖο δευτερόλεπτο τοῦ εικοσιτετραώρου, εἶναι ἀκατανόητο τὸ νὰ ἐξαναγκάζονται χιλιάδες φοιτητὰ νὰ μετροῦν τὴν καθημερινὴν διασπάθισι τοῦ χρόνου τῶν ὄχι μὲ δευτερόλεπτα ἀλλὰ μὲ ὄρες.

Τὸ βάρος τῆς εὐθύνης γιὰ τὴν διόρθωσι τῆς ἀνωμαλίας αὐτῆς βαρύνει βεβαίως τοὺς ἀρμοδίους. Ἄλλὰ καὶ ὁ φοιτητικὸς κόσμος δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος εὐθύνης γιὰ τὴν χρησιμοποίησι καὶ τοῦ λίγου ἔστω ἐλευθέρου χρόνου, ποὺ διαθέτει. Ἐχει τεραστιά σημασία πὼς καὶ ποῦ θὰ διαθέσῃ τὸν χρόνο αὐτό, πὼς θὰ τὸν κἀνὴ παραγωγικώτερο. Πὼς θὰ μεταβάλῃ τίς στιγμὲς καὶ τίς ὄρες σὲ εὐλογία καὶ ὄχι σὲ ἀμειλίκτους κατηγόρους...

ΚΑΠΟΙΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ

Ὅταν ἀρχίσουμε τὸ φετινὸ Πανεπιστημιακὸ ἔτος, ἀπὸ πέντε πινακίδες σχολῶν μαζέψαμε κάτι ἀριθμούς. Ἐλεγαν, πὼς 4.353 ἀπόφοιτοι Γυμνασίων εἶχαν ζητήσει νὰ μπουὺν σὲ κάποια ἀπ' αὐτῆς τίς πέντε ἀνώτερες σχολές καὶ πὼς τὸ κατώρθωσαν μόνον 1.056.

Ἔτσι ἔκλεινε ἡ ἱστορία τῶν 3.301 ἀποτυχόντων νέων.

Ἐκλείνει; Ναι, γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο. Ὅχι ὅμως καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους. Ἡ ἱστορία τους, βαθεῖα πονεμένη ἱστορία, ἐγράφετο μαζί μὲ τὴν ἱστορία καὶ τῶν ἄλλων ἀποτυχόντων στὶς ὑπόλοιπες σχολές.

“Ίσως με την πρώτη ματιά να μην ένδιαφέρη ή ιστορία αυτή έμάς τους φοιτητάς. Μά δέν θάπρεπε να συμβαίνει αυτό.

“Όλοι αυτοί οι άποτυχόντες, φετεινοί και περασμένων έτων, είναι άδελφοί μας. Άποτελούμε μαζί την νέα γενιά της Έλλάδος, πού χρειάζεται ναχη παλμό, κέφι και άνεξάντλητο δυναμισμό.

“Αναρωτηθήκαμε, λοιπόν, τί θά γίνουν; Θά ξαναπροσπαθήσουν; Πολλοί ναί. Άλλά και πάλι πόσοι άπ’ αυτούς θά πετύχουν; Έκείνοι οί πολλοί, πού μένουν με τό άπολυτήριο στό χέρι, τί θά γίνουν; Δίχως όρεξί θά ζητήσουν να «κουτσοβουλευτούν» σέ κάποια «άηπηρεσία». Πολλοί θά αναγκασθούν να γυρίσουν πίσω στό χωριό και να πάρουν την τσάπα στό χέρι. Άλλοι όμως ούτε αυτό δέν θά μπορούν να κάνουν, γιατί άπλούστατα δέν έχουν δικό τους ούτε ένα κομμάτι γής.

Σκεφθήκαμε όμως πόσο άπογοητευτικό είναι ναχη — δικαιολόγημένα ή άδικαιολόγητα — θρέψει άλλα όνειρα και να αναγκάσει να στραφής κάπου άλλου; Άναλογισθήκαμε τί τρομερό είναι νασαι ένας αιώνας άπροσάρμοστος στή ζωή;

“Εμείς, νέοι άνθρωποι, νοιώθοντας τόν πόνο αυτών των νέων και άνώριμοι, ίσως, να προτείνουμε δικιά μας μέτρα, ένώνουμε μαζί τους τις φωνές μας και λέμε :

“Επί τέλους, προσέξτε μας!

ΜΙΑ ΦΟΙΤΗΤΙΚΗ ΕΞΟΡΜΗΣΙΣ

Γνώρισμα χαρακτηριστικό του καιρού μας κατήνησε ή ένασχόλησις με τό άνηθο και τό κύμνο της πολιτικής, άθλητικής και κινηματογραφικής ζωής, και ή έγκατάλειψις των θεμάτων, πού κρουν τή ζωή ή τό μαρμασό της φυλής μας.

Ποιός άσχολεΐται π. χ. με την κατάστασι, πού ύπάρχει στά Γυμνάσια! Και όμως, εκεί είναι οί πνεύμονες της Έλλάδος. Κι άν εκεί φωλιάσει ή σήψις, τότε όλες οί μεγάλες κουβέντες των πολιτικών μας κι όλα τά φτιαχτά χαμόγελα της όθόνης, δέν μπορούν να την σώσουν.

Μιά συντροφιά φοιτητών, άρχισε έδω και λίγους μήνες τουτό τό έργο: Έπισκέπτεται τά νυκτερικά γυμνάσια των Άθηνών, έρχεται σέ έπαφή με τους νέους, πού φοιτούν εκεί, και τους προσφέρει τό βιβλίό «Μπροστά στό γενετήσιο πρόβλημα», πού ή «Χριστιανική Φοιτητική Ένωσις» έχει εκδώσει.

Οί έντυπώσεις αυτών των φοιτητών θά αξίζαν μια θέσι πολύ πιό έντυπωσιακή από τουτό τό σημείωμα. Γιατί μιλοϋν για ήθική έγκατάλειψι και πνευματική υποβάθμισι φοβερή, σαν μόνιμες άρρώστειες, πού μαστιίζουν τους έφήβους των νυκτερινών

γυμνασίων. Άδιαφώτιστοι, ριγμένοι στή δίνη της ζωής από τά πρώτα τους χρόνια οί νέοι αυτοί, έπέστησαν τή διαβρωτική έπίδραση του «πεζοδρομίου», πού άπειλεί να καταστρέψη κάθε εύγενικό κι άνώτερο μέσα τους.

Θά είχαμε τό δικαίωμα να περιμένουμε από τις έφημερίδες να φέρουν στο φώς την κατάστασι αυτήν (όχι για να κάνουν σκανδαλοθηρία, αλλά για να οικοδομήσουν). Ίσως όμως δέν πρόκειται να γίνη κάτι τέτοιο. Γι’ αυτό άς χαιρετίσουμε με έλπίδα τή φοιτητική αυτή προσπάθεια. Είναι μια προσπάθεια, πού δέν έχει ανάγκη άπ’ τις στήλες των έφημεριδών. Περινείται στην ιστορία του πολιτισμού μας. Έστω και άγνωστη στους πολλούς.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΛΟ

Και μια και ό λόγος για φοιτητικές προσπάθειες, θά πρέπη να μιλήσουμε και για την όμορφη έμπνευσι, πού είχαν και πραγματοποιήσαν μερικοί φοιτητάι σέ μια συνοικία των Άθηνών.

Διεπίστωσαν μια ιδιαίτερη έντασι στην προπαγάνδα των ανθρώπων πού άποτελούν ένα από τους σημαντικότερους κινδύνους για την πολιτεία και την Έκκλησία: των χιλιαστών.

Άπεφάσισαν να κινηθούν. Βέβαια δέν διέθεταν τίποτε περισσότερο από τά χέρια τους, και την καλή τους διάθεσι. Ένωιωθαν όμως την ύπόθεσι αυτή σαν χρέος.

“Άρχισαν να κτυπούν πόρτες. Ό Ναός της περιοχής τους έξοικονόμησε ένα ποσό χρημάτων για την άγορά διαφωτιστικών βιβλίων και έκτύπωσι προκηρύξεων. Πήγαν στην Άρχιεπισκοπή, στους καθηγητάς της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου, και με δυό λόγια ανέπτυξαν μια δραστηριότητα σπάνια στους νεοέλληνες για τέτοια ζητήματα.

Άποτέλεσμα: Ώργανώθηκε άντιαρρετική έβδομάδα. Μοιρώστηκαν στις οικογένειες της συνοικίας 500 αντίτυπα από τό βιβλίό «Ό Χιλιασμός» του καθηγητού Π. Τρεμπέλα, και 500 φυλλάδια της «Άποστολικής Διακονίας» με τό ίδιο θέμα. Τύπωσαν 3.000 φέγγυ βολάν, πού τά μοίρασαν οί ίδιοι πόρτα με πόρτα. Ώργάνωσαν και σειρά όμιλιών στο ναό με θέματα σχετικά. Κι όπως μάθαμε, τώρα έτοιμάζονται να κόμουν μια παρόμοια προσπάθεια και σέ άλλη συνοικία. Θά πρέπη να σταθούμε στο γεγονός αυτό αξιολογώντας — αν όχι τίποτε άλλο, τουλάχιστον την δραστηριότητα αυτών των συναδέλφων μας.

Δραστηριότητα για τό καλό: Να τί μας λείπει σήμερα. Σήμερα πού ή έστω και έπιφανειακή ειρήνη έγινε προσκέφαλο για τόν ύπνο των πνευματικών ανθρώπων.

Μὰ τὸ παράδειγμα τῶν φοιτητῶν ἀποτελεῖ ἐγερτήριο σάλπισμα. Νὰ ἔφθανε τὸ σάλπισμα τοῦτο σ' ὄλων τ' αὐτιά!...

ΤΟ ΨΩΜΙ ΤΩΝ ΨΥΧΩΝ

Χρόνια πυρετώδη, χρόνια μεστὰ ἀπὸ ἀνησυχία, ταραχή, πάλεμα — τὰ χρόνια τὰ φοιτητικά.

Πίσω ἀπὸ τὰ πιθανῶς ἴσους πρόσωπά μας, πίσω ἀπ' τὰ ξένοιαστα ἴσως γέλοια μας κρύβονται καρδιές, ποὺ παλεύουν.

Μὲ τόσες δυσκολίες... Μὲ τὴ φτώχεια, τὴν πείνα, τὴν ἀρρώστεια καμμιά φορά ἢ — τὸ περισσότερο — μὲ τῶν καρδιῶν τὴ φτώχεια, τῶν ψυχῶν τὴν πείνα.

Αὐτὴ ἡ πείνα τῶν ψυχῶν!... Γιὰ ἀγάπη, ἀλήθεια καὶ δικαιοσύνη... θεριεύει μέσα μας, πρὸ πάντων μέσ' τις ψυχές τις δυνατές.

Καὶ ἡ γενιά μας, ζήτησε τὸ ψωμί τὸ ἀληθινόν, τὸ ζωντανὸ ψωμί, γιὰ νὰ χορτάση τὴν πείνα γιὰ ἀγάπη, ἀλήθεια καὶ δικαιοσύνη.

Καὶ τὸ ζήτησε στοὺς πιὸ παράξενους χώρους, ἀπὸ τὰ σαλόνια μέχρι τὰ πεζοδρόμια...

Ὅχι ὅμως μόνο ἐκεῖ. Στις 9 Μαρτίου εἴχαμε τὴν ἡμέρα Προσευχῆς τῶν φοιτητῶν. Σημάδι αὐτὴ ἡ μέρα, πὼς ἡ φοιτητικὴ μας γενιά ζήτησε νὰ χορτάση τὴν πείνα τῆς εἰς τὸ μάννα τῆς προσευχῆς.

Κοσμοπλημμύρα φοιτητῶν. Καὶ στὴν πρωϊνὴ λειτουργία καὶ στὴν ἀπογευματινὴ ἑορτή. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη χρονιά.

Εἶναι γιὰ ἀρχίσαμε νὰ τὸ νοιώθουμε. Ἡ μάλλον νὰ τὸ πιστεύουμε καὶ νὰ τὸ ζοῦμε: πὼς ἂν δὲν νευρώθῃ μὲ τοῦ οὐρανοῦ τὴ δύναμι τῆς κάθε μέρας μας ὁ ἀγῶνας, τότε νίκη καὶ ξαστεριά ἄς μὴν περιμένουμε.

Κάθε παλμὸς προσευχῆς εἶναι ἓνα βῆμα πρὸς τὴ νίκη, τὴ φωτόλουστη χαρά.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗ ΕΙΔΗΣΙΣ

Πληροφορούμεθα, πὼς κηρύχθηκε ἀρχιτεκτονικός διαγωνισμὸς γιὰ τὴν Φοιτητικὴ Ἑστία μὲ προθεσμία μέχρι τὸν Μάιο. Εἶναι αὐτὸ μιὰ ἔνδειξις πὼς τὸ κτίριο βρῆκε μιὰ στοργικὴ καὶ γρήγορη φροντίδα στὰ πρῶτα του θήματα.

Πιστεύουμε, ὅτι μὲ τὸν ἴδιο ρυθμὸ θὰ συνεχισθῇ καὶ ἡ ἀνοικοδόμησίς του, ὥστε νὰ δοθῇ στοὺς ἀναμένοντας φοιτητάς, ὅσο τὸ δυνατόν γρηγορώτερα.

Γιὰτὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε, πὼς ἡ ἀνάγκη του εἶναι μεγάλη. Καὶ ἐπέιγουσα.

Ο ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Α. Κουλ. Β.Σ.Τ. 902: Εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰ καλὰ σας λόγια. Οἱ «Λυρισμοί» σας ἔχουν ἀρκετὴν ποιήσιν. Ἀποφεύγετε τοὺς ρητορισμοὺς — κ. Μιχ. Τσίρ. Ἡλιούπολις: Αἱ γινῶμαι σας μᾶς εὐρίσκουν ἀπολύτως συμφώνους. Τὸ ποίημά σας ὑστερεῖ καταφανῶς — κ. Δ. Μποσ. Σέρρας: Ἀποφεύγετε ἀντιποιητικὰς λέξεις. Ὁ στίχος «χιτιάρικα στὴ γῆς», ἀνεπιτυχῆς — κ. Σ. Δαδ. Νάουσαν: Ὁ λυρικός τόνος τοῦ στίχου σας, σχεδὸν ἀνυπαρκτός. Ἐχετε ἀνάγκην πολλῆς μελέτης — κ. Ζ. Λ-ς: Ἐχετε ἀρκετὰς δυνατότητας. Δουλέψετε περισσότερο τὸν στίχον σας — Ν. Γκοτσ. Ἐνταῦθα: Ἀπὸ τὰ ποιήματά σας ξεχωρίζει «τὸ φῶς τῆς ψυχῆς μου» διὰ τὸν λυρισμὸν του. Προσπαθήσετε νὰ γράψετε μικροτέρους στίχους. Ὁ πλατυασμὸς καταστρέφει.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Ἐκδοίς Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύστη 14, Ἀθήναι (Τηλ. 35-023).— Θεσ/κης: Ἀγ. Σοφίας 38.— Πειραιῶς: Φίλωνος 34α.— Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10, Ἀθήναι (1).— Ἐτησίᾳ συνδρομὴ δρχ. 45, ἔξωτ. δολλ. 3.— Προστ. τυπογραφείου Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομηχάλη 176.— Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.